

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

ΔΠΜΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

**“ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ
ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ:
Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΧΙΟ”**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ,

της φοιτήτριας του διατμηματικού προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών
«Σχεδιασμός, Διοίκηση και Πολιτική του Τουρισμού», Άννας Μάντικα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο	8
ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΥΠΑΙΘΡΟ ΚΑΙ ΤΟ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟ ΧΩΡΟ ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ	9
1.1 ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ (Weaknesses)	10
1. 2. ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ (Strengths)	12
1.3. ΕΝ ΔΥΝΑΜΕΙ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΚΑΙ ΑΠΕΙΛΕΣ (Opportunities and Threats)	13
1.2 Η ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο	20
ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	20
2.1 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	20

2.3 Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΩΣ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	28
2.4 ΔΥΣΜΕΝΕΙΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	29
2.5 ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΙΣ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΕΣ ΖΩΝΕΣ	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο	36
Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	36
3.1 Η ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	37
3.2 Η ΧΩΡΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	39
3.2.1 ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ	39
3.2.2 ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ	41
Η ΘΗΛΥΚΗ ΠΛΕΥΡΑ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	41
3.3 Ο ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	45
Η ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΧΩΡΟ	45
3.3.1 ΓΕΝΙΚΑ	45
3.3.2 Η ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΣΤΟΝ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟ ΧΩΡΟ	47
Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΕΝΤΟΣ ΤΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	50
4.1 ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ Γ' Κ.Π.Σ. "ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ 2000-2006"	51
4.1.1 Η ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΠΟΥ ΣΧΕΤΙΖΟΝΤΑΙ ΜΕ ΤΗ ΓΕΩΡΓΙΑ (ΜΕΤΡΟ 7.6)	52
4.1.2 Η ΕΝΘΑΡΡΥΝΣΗ ΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΒΙΟΤΕΧΝΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ (ΜΕΤΡΟ 7.9)	53
4.1.3 ΑΝΑΚΑΙΝΙΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΧΩΡΙΩΝ – ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ (ΜΕΤΡΟ 7.5)	55
4.3 ΟΙ ΚΟΙΝΟΤΙΚΕΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ LEADER	56
4.3.1 LEADER I & II	57

4.3.1.1	ΠΟΙΟΤΙΚΟΣ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΣΥΝΕΠΕΙΩΝ	58
4.3.1.2	ΔΥΣΧΕΡΕΙΕΣ	60
4.4 ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ LEADER+		61
4.4.1	Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ PLUS (+) ΣΤΟ LEADER	62
4.4.2	ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ LEADER+	62
4.4.3	ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ LEADER+ ΚΑΙ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΩΝ ΤΟΥ ΚΠΣ	63
4.4.4	Η ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ LEADER+	64
4.4.4.1	Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΩΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ, ΠΙΛΟΤΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ (1 ^{ος} ΆΞΟΝΑΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ)	65
4.4.4.2	ΣΤΗΡΙΞΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΜΕΤΑΞΥ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ (2 ^{ος} ΆΞΟΝΑΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ)	68
4.5 ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ		69
4.5.1	Η ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΩΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΣ ΣΤΟΧΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ	69
4.5.2	Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΕΠΑΝ	70
4.6 ΤΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΗΣ «ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ Α.Ε.» ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ		71
4.6.1	Η ΕΤΑΙΡΕΙΑ	72
A.	Διεύθυνση Στρατηγικού Σχεδιασμού και Προγραμμάτων	72
B.	Διεύθυνση Πιστοποίησης	73
Γ.	Διεύθυνση Προβολής και Προώθησης	74
4.6.2	Το ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ «ΚΟΙΝΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ »	76
4.7 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ (ΠΕΠ)		79
4.5.1	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	80
A.	ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΑΞΟΝΕΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	80
B.	4 ^{ος} ΑΞΟΝΑΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ:	82
	ΣΤΗΡΙΞΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ – ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ.	82
	Ειδικοί στόχοι του 4 ^{ου} Άξονα Προτεραιότητας	82
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΧΙΟΥ		86
5.1	ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	86

A. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ	86
B. Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΝΟΜΟ	94
B1. ΤΟΠΙΚΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ & ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗΣ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ	95
B2. ΤΟΠΙΚΟ ΘΕΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ LEADER II	99
5.2 SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΧΙΟΥ	105
5.2.1 ΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ	106
5.2.3 ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	119
5.2.4 ΚΙΝΔΥΝΟΙ	121
5.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	126
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	130
A. ΠΙΝΑΚΕΣ	131
B. ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ	139
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	134

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Οι έντονες ενδοπεριφερειακές και διαπεριφερειακές ανισότητες, ο

οικονομικός, κοινωνικός και πολιτισμικός μαρασμός και η αυξανόμενη δημογραφική αιμορραγία, που αντιμετωπίζει το μεγαλύτερο ποσοστό της ελληνικής υπαίθρου αποτελεί κρίσιμο σημείο στις διάφορες πολιτικές σχεδιασμού και ανάπτυξης και χρήζει άμεσης αλλά και αποτελεσματικής αντιμετώπισης.

Οι νέες προσεγγίσεις ανάπτυξης στρέφονται πλέον στην αξιοποίηση των ενδογενών πόρων (ανθρώπινων, φυσικών, οικονομικών) της κάθε περιοχής, στην αποκέντρωση των αποφάσεων και στην ενίσχυση των τοπικών πρωτοβουλιών, με στόχο την αποτελεσματικότερη αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων, τη δημιουργία ελκυστικών προϋποθέσεων, την προστασία του περιβάλλοντος και την αειφόρο ανάπτυξη.

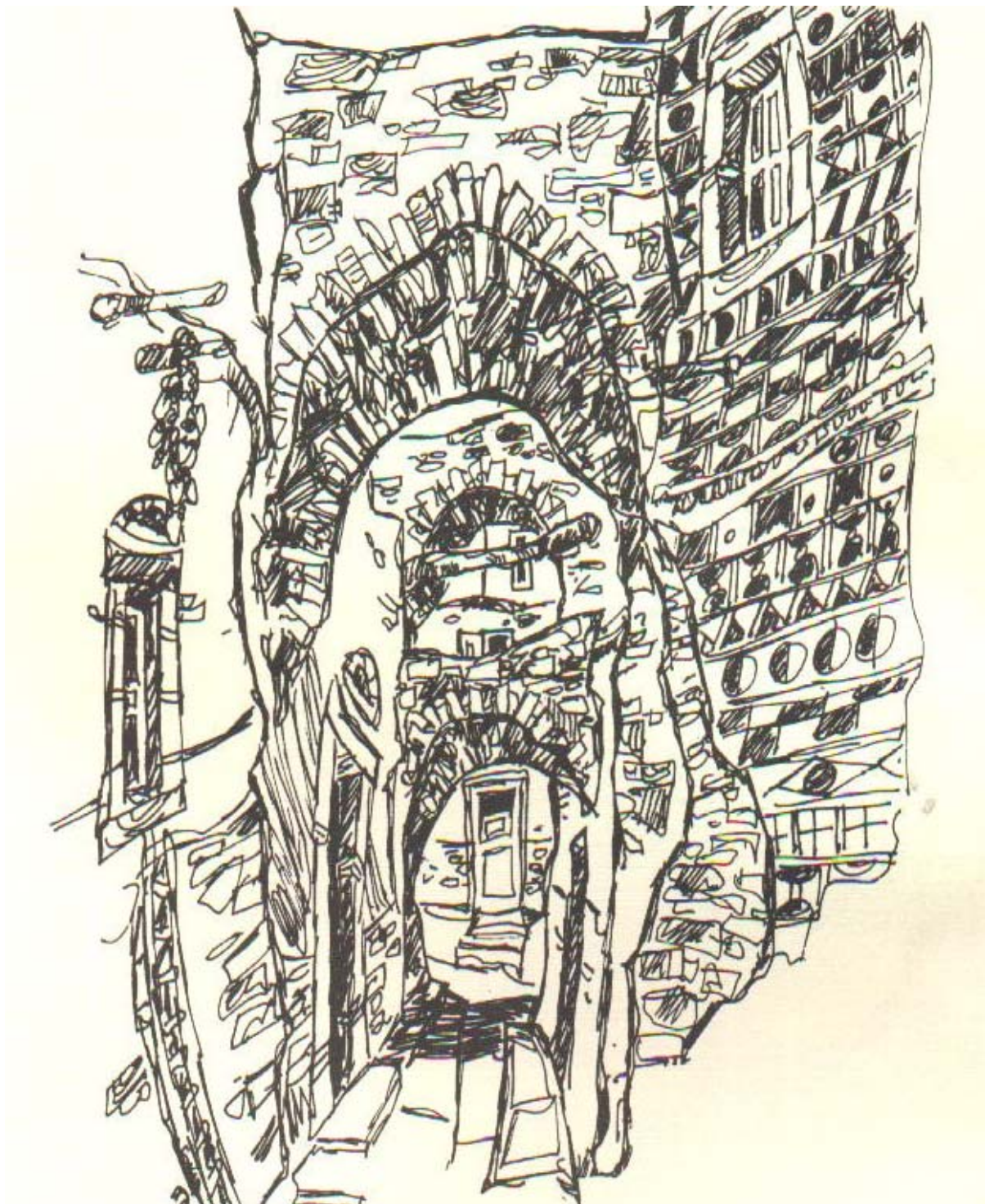
Υπό το πρίσμα αυτό, στόχος της εργασίας είναι η ανάδειξη του αγροτουρισμού ως ουσιαστικής συνιστώσας ενδογενούς ανάπτυξης και η αξιολόγηση της εφαρμογής του στη νησιωτική περιοχή της Χίου.

Αναλυτικά, στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρείται ο προσδιορισμός της έννοιας και των χαρακτηριστικών της υπαίθρου και ειδικότερα του νησιωτικού χώρου, όπου επισημαίνονται τα προβλήματα και οι αδυναμίες των περιοχών αυτών αλλά και οι προοπτικές ανάπτυξης τους κάτω από το πρίσμα των νέων προσεγγίσεων ενδογενούς και βιώσιμης ανάπτυξης. Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται διεξοδικά η έννοια του αγροτουρισμού, οι στόχοι, οι ιδιαιτερότητες και οι περιορισμοί εφαρμογής του στις αγροτικές μεσογειακές ζώνες καθώς και οι δυσμενείς επιπτώσεις του. Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζεται η προοπτική του αγροτουρισμού στην Ελλάδα, διαχρονικά και χωρικά με εστίαση στον σχεδιασμό της αγροτουριστικής ανάπτυξης. Το τέταρτο κεφάλαιο προσηλώνεται στην πολιτική του αγροτουρισμού όπως αυτή σκιαγραφείται στα προγράμματα αγροτικής και τουριστικής ανάπτυξης. Η μελέτη περίπτωσης που ακολουθεί στο πέμπτο κεφάλαιο, έχει ως αφετηρία τη γενική επισκόπηση της κατάστασης στο νομό και έπονται η παρακολούθηση της έως τώρα πορείας του αγροτουρισμού στο νομό Χίου και η SWOT Ανάλυση του αγροτουρισμού στο νησί όπως

αποτυπώθηκε στις απόψεις των φορέων με απώτερο στόχο την ανάπτυξη της κατάλληλης στρατηγικής σε αντιστοιχία με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής και στα πλαίσια της αειφόρου ανάπτυξης. Η εργασία καταλήγει σε κρίσιμα συμπεράσματα και προτάσεις για τον αγροτουρισμό στο νομό με απώτερο στόχο την ανάπτυξη της κατάλληλης στρατηγικής σε αντιστοιχία με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής και στα πλαίσια της αειφόρου ανάπτυξης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΥΠΑΙΘΡΟ ΚΑΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΥΠΑΙΘΡΟ ΚΑΙ ΤΟ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟ ΧΩΡΟ ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ

Η ύπαιθρος είναι το σύνολο του χώρου που δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως αστικός. Αποτελεί έναν χώρο προικισμένο με χαρακτηριστικές ιδιότητες που ορίζουν οι αποστάσεις και η χρήση του συχνά αποτελεί αντικείμενο ανταγωνισμού. Για τον ορθό προσδιορισμό των αγροτικών ή μη κοινοτήτων χρησιμοποιούνται κατά καιρούς διάφορα κριτήρια. Το επικρατέστερο κριτήριο που χρησιμοποιείται σήμερα στην Ε.Ε. και στον ΟΟΣΑ είναι η πυκνότητα του πληθυσμού σε επίπεδο κοινότητας (community level).

Η ελληνική γεωργία και η ύπαιθρος, γενικότερα, έχουν τεράστια οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική αξία. Αρκεί να αναφερθεί ότι στην ύπαιθρο ανήκει περισσότερο από το 85% της γεωγραφικής έκτασης της χώρας και σ' αυτήν κατοικεί ο μισός περίπου πληθυσμός¹. Η γεωργική δραστηριότητα υπήρξε ανέκαθεν η «ατμομηχανή» της οικονομίας της υπαίθρου, αν και τα τελευταία χρόνια η γεωργική οικονομία έχει παραχωρήσει την πρωτοκαθεδρία της στον τριτογενή τομέα των υπηρεσιών, σε πολλές περιοχές της υπαίθρου. Η ελληνική ύπαιθρος περιλαμβάνει εξάλλου, περιοχές εξαιρετικού φυσικού κάλλους με τεράστια οικολογική αξία. Αποτελεί ένα από τα πιο όμορφα κομμάτια του πλανήτη: πηγή ζωής και περηφάνιας και η βάση για έναν από τους σημαντικότερους τομείς οικονομικής δραστηριότητας, τον τουρισμό. Αυτά που χαρακτηρίζουν την ελληνική ύπαιθρο είναι η ποιότητα και η ομορφιά του φυσικού περιβάλλοντος, ο μοναδικός κοινωνικός ιστός που επικρατεί στις κοινωνίες της ελληνικής υπαίθρου, γεμάτος από τα ιδιαίτερα ήθη και έθιμα, τις παραδόσεις και τα μνημεία της πολιτιστικής κληρονομιάς.

¹ Υπουργείο Γεωργίας, «Βιώσιμη Γεωργία σε μια Ανεπτυγμένη Ύπαιθρο-Ένα όραμα δεκαετίας για την ελληνική γεωργία και ύπαιθρο», Αθήνα, Ιανουάριος 2003

Η ύπαιθρος σήμερα αποτελεί ένα χώρο σημαντικών αλλαγών καθώς επηρεάζεται και διαμορφώνεται τόσο από κάποιες παγκόσμιες τάσεις όπως ότι οι αγροτικές περιοχές αποτελούν περισσότερο χώρο παροχής αναψυχής, περιβαλλοντικών αξιών και διαμονής παρά χώρο παραγωγής, όσο και από κάποιες τάσεις που αφορούν αποκλειστικά τις τοπικές κοινωνίες. Ο όρος 'ύπαιθρος χώρος' ως έννοια καλείται να *«ενσωματώσει και εκφράσει τις αλλαγές που εκδηλώνονται στο εσωτερικό της υπαίθρου και ξεπερνούν το γεωργικό φαινόμενο γιατί αφορούν όλο και περισσότερο το σύνολο της κοινωνίας»*².

Η ιδιόμορφη και πολυσύνθετη μορφή της ελληνικής υπαίθρου καθιστά την ανάλυση και την μελέτη των χαρακτηριστικών της καταλυτική στην κατανόηση όλων εκείνων των παραγόντων που συμβάλλουν στην ανάπτυξη ή υπανάπτυξη της αλλά και στην μεταβολή των περιβαλλοντικών, των κοινωνικών και οικονομικών παραμέτρων της.

1.1 ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ (Weaknesses)

Οι κυριότερες αδυναμίες ανάπτυξης της σε σχέση με άλλες περιοχές οφείλονται κυρίως σε συνδυασμό διαρθρωτικών προβλημάτων της τοπικής οικονομίας, γεωμορφολογικών συνθηκών, αλλά και θεσμικών οργανωτικών αδυναμιών (κυρίως σε όρους επάρκειας ανθρώπινου δυναμικού και τεχνογνωσίας, στους φορείς αναπτυξιακού προγραμματισμού, που δραστηριοποιούνται σε τοπικό επίπεδο).

Τα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά αποτελούν μια ενότητα παραμέτρων που επιδρά αρνητικά στην ανταγωνιστικότητα των περιοχών αυτών. Η απόσταση από τις μεγάλες αγορές, η ορεινότητα του εδάφους ή φυσική απομόνωση στην περίπτωση του νησιωτικού χώρου, τα κλιματολογικά χαρακτηριστικά, είναι ορισμένες από τις παραμέτρους που συνθέτουν την προβληματικότητα.

Η χαμηλή παραγωγικότητα των γεωργικών εκμεταλλεύσεων συνυφασμένη σε πολλές περιπτώσεις με τον μικρό κλήρο εμποδίζουν την

² Γούσιος Δ., «Υπαιθρος, Αγροτικός Χώρος και Μικρή Πόλη», 1999

επίτευξη οικονομιών κλίμακας. *Ο μεγάλος αριθμός των ατόμων μεγάλης ηλικίας* που συνεχίζουν να ασχολούνται με την γεωργία στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές αποτελεί επίσης ένα σοβαρό διαρθρωτικό πρόβλημα. *Η έλλειψη επιχειρηματικού πνεύματος* στους περισσότερους αγρότες εμποδίζει τη περαιτέρω ανάπτυξη των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, και την αναγκαία προσαρμογή τους στα νέα δεδομένα και στις συνθήκες που προσδιορίζουν οι «αγορές»..

Το δημογραφικό πρόβλημα είναι οξυμένο στις υπό εξέταση περιοχές. Η ηλικιακή σύνθεση του πληθυσμού στις ορεινές περιοχές εμφανίζεται ιδιαίτερα προβληματική όχι μόνο σε σχέση με τη συνέχιση της άσκησης οικονομικών δραστηριοτήτων εντός του πρωτογενή τομέα αλλά και γενικότερα για την διατήρηση της κοινωνικής και οικονομικής συνοχής των περιοχών αυτών δεδομένου ότι τα άτομα ηλικίας 65 ετών και άνω αντιπροσωπεύουν το 22.8% του συνολικού πληθυσμού.

Εκτός από τα διαρθρωτικά προβλήματα που αφορούν αμιγώς τη πρωτογενή παραγωγή στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές *παρατηρείται και σημαντική έλλειψη διακλαδικών και διατομεακών σχέσεων*.

Η έλλειψη υποδομής στον κλάδο της μεταποίησης και τυποποίησης της πρωτογενούς παραγωγής έχει ως αποτέλεσμα την μικρή αξιοποίηση των φυσικών πόρων, την αύξηση της υποαπασχόλησης και την μειωμένη ανταγωνιστικότητα των παραγομένων προϊόντων.

Σημαντικά προβλήματα υπάρχουν όσον αφορά *τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας των συλλογικών φορέων των γεωργών* σε αυτές τις περιοχές. Πολύ χαμηλή είναι η ενεργοποίηση νέων συλλογικών μορφών οργάνωσης, όπως οι ομάδες παραγωγών και οι διεπαγγελματικές οργανώσεις με αποτέλεσμα εκτός των άλλων, την αδυναμία αξιοποίησης των δυνατοτήτων που παρέχονται μέσω των διαφόρων προγραμμάτων, για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, τον εκουγχρονισμό των εκμεταλλεύσεων, κλπ. Προβληματική είναι επίσης *η εφαρμογή και διάχυση σύγχρονης τεχνολογίας με στόχο τη διατήρηση και ανάδειξη του φυσικού*

περιβάλλοντος. Οι αδυναμίες αυτές οφείλονται επίσης στη χαμηλή ενεργοποίηση των φορέων της δημόσιας διοίκησης σ' αυτές τις περιοχές.

1. 2. ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ (Strengths)

Το πρότυπο της σύγχρονης υπερεντατικής γεωργίας το οποίο λειτούργησε αποδοτικά για πολλά χρόνια σε αρκετές αγροτικές περιοχές της Ε.Ε. και το οποίο οδήγησε σε ορισμένες περιπτώσεις στη δημιουργία πλεονασμάτων και ταυτόχρονα σε μόλυνση και υποβάθμιση του περιβάλλοντος, εγκαταλείπεται πλέον. Την θέση του παίρνει σταδιακά ένα νέο πρότυπο, βασισμένο στην αρχή της αειφόρου ανάπτυξης, στο πλαίσιο του οποίου ιδιαίτερο ρόλο έχει η ανάπτυξη του πρωτογενή τομέα ως οικονομική δραστηριότητα αλλά και ως "μέσο" συγκρότησης του πληθυσμού της υπαίθρου.

Παράλληλα στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος του καταναλωτή έρχονται τα γεωργικά προϊόντα υψηλής ποιότητας που παράγονται από συγκεκριμένες περιοχές, και τα οποία διαθέτουν ιδιαίτερα ποιοτικά χαρακτηριστικά ενώ κατά την παραγωγή τους χρησιμοποιούνται ειδικές μέθοδοι παραγωγής. Η σημαντική ποιοτική υποβάθμιση των προϊόντων συμβατικής γεωργίας οδηγεί σε μεταβολή των διατροφικών προτύπων και σε αύξηση της ζήτησης για βιολογικά προϊόντα και προϊόντα ιδιοτυπίας. *Ενδεχόμενα οι διαρθρωτικές αδυναμίες των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών (εφαρμογή παραδοσιακών μεθόδων παραγωγής) που αναφέρθηκαν προηγουμένως ίσως να αποτελούν πλεονέκτημα για εφαρμογή αυτού του μοντέλου παραγωγής ποιοτικών προϊόντων.*

Μεταξύ των πλεονεκτημάτων της ελληνικής υπαίθρου συγκαταλέγονται:

- Η ύπαρξη διαθέσιμων φυσικών και συχνά αναξιοποίητων στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς.

- ☑ Η χαμηλή επιβάρυνση του φυσικού περιβάλλοντος από γεωργικές δραστηριότητες και η χαμηλή σύγκρουση «χρήσεων γης».
- ☑ Οι ευνοϊκές προϋποθέσεις για την παραγωγή μικρής κλίμακας προϊόντων ποιότητας.
- ☑ Η βελτίωση των βασικών υποδομών συνολικά στη χώρα αλλά και στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές μετά την εφαρμογή του Α' και Β' ΚΠΣ.

1.3. ΕΝ ΔΥΝΑΜΕΙ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΚΑΙ ΑΠΕΙΛΕΣ

(Opportunities and Threats)

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται οι εξωγενείς παράγοντες που αναμένεται ότι θα επηρεάσουν αρνητικά τόσο τον πρωτογενή τομέα αλλά και γενικότερα τις αγροτικές περιοχές, και οι οποίοι συνθέτουν εν δυνάμει *απειλές*. Τέτοιοι εξωγενείς παράγοντες είναι:

- ☑ η νέα μεταρρύθμιση της ΚΑΠ (μετά το 2006)
- ☑ η συνεχιζόμενη άρση του προστατευτισμού με βάση τις συνθήκες που διαμορφώνονται στο πλαίσιο των κατευθύνσεων της Παγκόσμιας Οργάνωσης Εμπορίου (ΠΟΕ).

Αναλυτικότερα οι αποφάσεις της ΠΟΕ αναμένεται ότι θα οδηγήσουν σε περαιτέρω φιλελευθεροποίηση του παγκόσμιου εμπορίου αγροτικών προϊόντων με συνέπεια η νέα μεταρρύθμιση της ΚΑΠ να έχει *ως βασική της κατεύθυνση τη μείωση των δαπανών για άμεσα μέτρα στήριξης των τιμών των γεωργικών προϊόντων* (τιμές παρέμβασης, εξαγωγικές επιδοτήσεις κτλ) *με ταυτόχρονη αύξηση των άμεσων αντισταθμιστικών ρυθμίσεων υπέρ των παραγωγών*. Επίσης η διεύρυνση της Ε.Ε. με νέα κράτη μέλη, δημιουργεί τόσο κινδύνους όσο και ευκαιρίες για τα ελληνικά αγροτικά προϊόντα.

Τα διευρωπαϊκά δίκτυα μεταφορών (ΠΑΘΕ-ΕΓΝΑΤΙΑ), η αναβάθμιση των λιμενικών υποδομών στις «πύλες» εισόδου, οι ολυμπιακοί αγώνες του 2004, αλλά και γενικότερα τα μεγάλα έργα υποδομής που υλοποιούνται στη χώρα σε πρώτη φάση φαίνεται ότι θα ενισχύσουν περαιτέρω τα φαινόμενα πώλωσης στον ελληνικό χώρο. Παράλληλα, οι

εξελίξεις στην οικονομία σε παγκόσμιο επίπεδο δείχνουν *ότι ο πρωτογενής και ο δευτερογενής τομέας αδυνατούν να δημιουργήσουν πλέον θέσεις εργασίας και παραμένει μόνο ο τριτογενής τομέας ως δημιουργός θέσεων εργασίας*. Τόσο στην Ευρωπαϊκή Ένωση αλλά και γενικότερα στις αναπτυγμένες οικονομικά χώρες οι θέσεις εργασίας που δημιουργούνται απαιτούν εξειδικευμένο προσωπικό αφ' ενός και αφετέρου οι θέσεις εργασίας δημιουργούνται σε τομείς «έντασης γνώσης». Διαφαίνεται η τάση, οι αγροτικές περιοχές να γνωρίσουν ένα νέο κύμα εγκατάλειψης από τους νέους για την αναζήτηση ευκαιριών απασχόλησης στις αστικές περιοχές, επιτείνοντας τα φαινόμενα πληθυσμιακής ερήμωσης στην ύπαιθρο.

Αντίθετα με τα παραπάνω, *η νέα προσέγγιση της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αγροτική ανάπτυξη, και η έμφαση που δίνεται στην ολοκληρωμένη βιώσιμη ανάπτυξη του αγροτικού χώρου*, αποτελεί μία σημαντική ευκαιρία για την ανάπτυξη των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών.

Επίσης στις *ευκαιρίες* που παρουσιάζονται για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη της υπαίθρου συγκαταλέγονται:

Η αυξανόμενη τάση «απόδρασης» των κατοίκων των αστικών περιοχών προς την ύπαιθρο.

Η αναζήτηση νέων μορφών τουριστικής δραστηριότητας και κυρίως η αξιοποίηση του φυσικού περιβάλλοντος σαν πόλος έλξης μέσω νέων μορφών εναλλακτικού τουρισμού είτε με τη μορφή του αγροτουρισμού είτε με τη μορφή φυσιολατρικού τουρισμού, τουρισμού περιπέτειας κλπ.

Η έμφαση που δίνεται στο Γ' ΚΠΣ για την εφαρμογή πολιτικών προσαρμοσμένων στις ανάγκες των αγροτικών περιοχών.

Η βελτίωση της προσβασιμότητας μεγάλων «ζωνών» του ελληνικού αγροτικού χώρου που δημιουργεί ευνοϊκές συνθήκες για το εμπόριο, τον αγροτουρισμό, και την συνεργασία μεταξύ φορέων και υπηρεσιών και οι οποίοι μπορούν να καταστούν κινητήριες δυνάμεις για την αειφόρο ανάπτυξη.

☑ Η παρατηρούμενη αλλαγή των καταναλωτικών προτύπων υπέρ της ζήτησης τοπικών προϊόντων ποιότητας ιδιαίτερα μετά τη πρόσφατη διατροφική κρίση δημιουργεί αυξημένη ζήτηση για τη παραγωγή τοπικών προϊόντων ποιότητας

1.2 Η ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Στο κεφάλαιο 17 της Agenda 21 (Rio 1992) τα νησιά αποτελούν βασικό τμήμα της στρατηγικής για τη βιώσιμη ανάπτυξη και τονίζεται ότι αποτελούν ειδική περίπτωση, τόσο σε όρους περιβάλλοντος, όσο και ανάπτυξης και ότι έχουν συγκεκριμένα προβλήματα στο σχεδιασμό της βιώσιμης ανάπτυξης. Είναι οικολογικά εύθραυστα και ευαίσθητα. Το μικρό τους μέγεθος, οι περιορισμένοι τους πόροι, η γεωγραφική τους διασπορά και απομόνωση, αποτελούν τα χαρακτηριστικά τους μειονεκτήματα (Gortazar, Marin, 1999: 13).

Η ταυτότητα λοιπόν των νησιών -η νησιωτικότητα- σημαδεύεται από ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που ενδεχομένως αποτελούν σημεία προβληματικότητας και αφετηρία ενός φαύλου κύκλου υπανάπτυξης που εντείνεται χάριν του ανεξέλεγκτου και απρογραμματίστου χαρακτήρα της τουριστικής τους ανάπτυξης. Τα χαρακτηριστικά που συνθέτουν τη νησιωτικότητα είναι τα εξής (Σπιλάνης, 1997):

* Το μικρό μέγεθος τόσο ως προς την έκταση, όσο και ως προς τον πληθυσμό, με αποτέλεσμα

- ✓ Περιορισμένη ποικιλία και ποσότητα φυσικών πόρων, εξαιτίας κυρίως του ανάγλυφου του εδάφους, της κατανομής των χρήσεων γης και της ανεπάρκειας σε υδάτινους πόρους
- ✓ Μικρό μέγεθος της αγοράς
- ✓ Περιορισμένη φέρουσα ικανότητα από φυσικής, οικονομικής και κοινωνικής πλευράς.

* Η περιφερειακότητα και η απομόνωση, που συνεπάγεται αυξημένο κόστος

- ✓ Σε χρόνο
- ✓ Χρηματικό, τόσο σε ότι αφορά τη λειτουργία των επιχειρήσεων, όσο και τη διαβίωση των κατοίκων
- ✓ Για απόκτηση υποδομών και λειτουργίας βασικών δημόσιων υπηρεσιών
- ✓ Από την έλλειψη επιλογών, με αποτέλεσμα τη μείωση της ελκυστικότητας για την εγκατάσταση νέων οικονομικών δραστηριοτήτων και τον περιορισμό της ανταγωνιστικότητας
- ✓ Για ενημέρωση

* Η ιδιαίτερη βιωματική ταυτότητα

* Το ιδιόμορφο, πλούσιο αλλά και εύθραυστο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον, το οποίο έχει ανάγκη ιδιαίτερης διαχείρισης στην προοπτική της αειφόρου ανάπτυξης.

Ειδικότερα, ο ελληνικός νησιωτικός χώρος αντιπροσωπεύει το 19% της ελληνικής επικράτειας και το 15% του συνολικού πληθυσμού και *αποτελεί μια περιοχή με ιδιαίτερα κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά, που καλείται να αντιμετωπίσει δυσχέρειες ως 'ύπαιθρος χώρος' αλλά και επιπρόσθετες λόγω του νησιωτικού χαρακτήρα και της φυσικής απομόνωσής του.*

Τα ελληνικά νησιά αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα κλειστών συστημάτων τόσο από κοινωνικό-οικονομική όσο και από περιβαλλοντική θεώρηση. Αυτό σε συνδυασμό με το υπάρχον αναπτυξιακό δημιούργησε σε πολλές περιπτώσεις προβλήματα στην αναπτυξιακή δυναμική των νησιών, όπου οι περισσότεροι δείκτες (οικονομικοί, κοινωνικοί, δημογραφικοί κλπ) είναι χαμηλότεροι από τον εθνικό μέσο όρο

Βασικό κύριο χαρακτηριστικό των ελληνικών νησιών είναι η περιφερειακότητα και η απομόνωση. Η έκφραση της συνίσταται σε δύο επίπεδα: στη φυσική απομόνωση που συνεπάγεται ο θαλάσσιος χώρος και στην περιφερειακότητα που προκύπτει από τη σχετικά μεγάλη απόσταση τους από τα κύρια αστικά και μητροπολιτικά κέντρα της χώρας. Παρά την αλματώδη ανάπτυξη των συγκοινωνιών και των τηλεπικοινωνιών που

επιτεύχθηκε διεθνώς τις τελευταίες δεκαετίες, και σε σημαντικό βαθμό και στην Ελλάδα, το πρόβλημα της απομόνωσης πολλών νησιών δεν έχει πλήρως αρθεί. Άλλο χαρακτηριστικό των περισσότερων νησιών είναι η μικρή κλίμακα, που δεν αφορά μόνο την έκταση αλλά και τον πληθυσμό. Εξαιτίας της περιορισμένης τους έκτασης απουσιάζουν κατά κανόνα οι μεγάλες συγκεντρώσεις πόρων, ενώ η θαλάσσια ζώνη που τα περιβάλλει περιορίζει τις φυσικές ροές υλικών προς αυτά. Όσον αφορά στην οικονομική βάση, έχουν υπάρξει κατά τις τελευταίες δεκαετίες σημαντικές μετατοπίσεις: Η γεωργία άρχισε σταδιακά να εγκαταλείπεται υπέρ της κτηνοτροφίας, λόγω της απουσίας πεδινών εκτάσεων, ενώ στη συνέχεια, κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες, παρατηρήθηκε τριτογενοποίηση της οικονομίας των νησιών με την εισβολή του μαζικού τουρισμού.

Συνοπτικά λοιπόν, η συνολική εικόνα που παρουσιάζει το μεγαλύτερο ποσοστό του ελληνικού νησιωτικού χώρου είναι η εικόνα ενός χώρου *με σοβαρά αναπτυξιακά προβλήματα* όπου κυριαρχούν η σταθερή καθοδική πορεία του πρωτογενή τομέα από το 1961 με λιγοστές ανακάμψεις τα τελευταία χρόνια (Eurostat), η έντονη δημογραφική αποψίλωση και πληθυσμιακή έκρηξη σε ορισμένες περιόδους, η ύπαρξη υψηλών ποσοστών ανεργίας, η ευκαιριακή οικονομία που στηρίζεται σχεδόν αποκλειστικά στον τριτογενή τομέα, η υπερεκμετάλλευση των περιορισμένων φυσικών πόρων, οι δυσχερείς συνθήκες μεταφορών και επικοινωνίας, οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις από την εγκατάλειψη των γεωργικών δραστηριοτήτων και των μεγάλων πιέσεων λόγω της οικιστικής ανάπτυξης στις παράκτιες περιοχές και του μεγάλου τουριστικού φορτίου κατά τη διάρκεια της καλοκαιρινής περιόδου.

Έχει δημιουργηθεί λοιπόν ένας φαύλος κύκλος υπανάπτυξης που στηρίζεται σε δομικά προβλήματα που έχουν τις βάσεις τους στις ιδιαιτερότητες του νησιωτικού χώρου, οι οποίες αναχαιτίζουν μόνιμα και συσσωρευτικά την ανάπτυξη των νησιών. Στα πλαίσια της γενικότερης κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης της Ελλάδας κατά τα τελευταία χρόνια

παρατηρείται μια στασιμότητα των καθοδικών φαινομένων στα νησιά, η οποία παραμένει ωστόσο αποσπασματική³.

Σκόπιμη και επιτακτική λοιπόν κρίνεται η προσπάθεια ανάσχεσης της υφιστάμενης κατάστασης όπου πρέπει να συμμετάσχουν οι τοπικές κοινωνίες, η διοίκηση, οι οικονομικοί παράγοντες, αλλά και όλοι εμείς για έναν αποτελεσματικότερο σχεδιασμό. *Τότε μόνο θα καταστεί δυνατή η μετατροπή κάποιων από τα δεδομένα μειονεκτικότητας του νησιωτικού χώρου σε στοιχεία διαφορετικότητας, αξιοποιήσιμης στον τουριστικό τομέα, ή και σε άλλους τομείς.*

³ Δικτυακός τόπος Υπουργείου Αιγαίου

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ιστορικά η πρώτη εμφάνιση του τουρισμού υπαίθρου και του αγροτουρισμού τοποθετείται τον *19ο αιώνα*, όταν ο τότε αστικός πληθυσμός πραγματοποιούσε εκδρομές με τους ατμοκίνητους σιδηρόδρομους. Όμως ο αγροτουρισμός ως συγκροτημένη εναλλακτική μορφή τουρισμού, εμφανίζεται για πρώτη φορά *τη δεκαετία του '60* στις Η.Π.Α. (Farm /ranch tourism). Στη χώρα μας, οι πρώτες μορφές αγροτουριστικής δραστηριότητας έλαβαν χώρα το *1984*, με την ίδρυση των πρώτων γυναικείων αγροτουριστικών συνεταιρισμών (Πέτρα Λέσβου, Αμπελάκια, Αράχοβα, Μαστιχοχώρια Χίου).

2.1 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ο αγροτουρισμός δεν αγγίζει τις έννοιες του μεγάλου, του πολύ και του απρόσωπου, έννοιες που συνδέονται άμεσα τις δραστηριότητες του μαζικού τουρισμού, αλλά με εκείνες του μικρού, του ποιοτικού και του ανθρώπινου. Έτσι δεν είναι απλώς μια δραστηριότητα που αναπτύσσεται στην ύπαιθρο αλλά το είδος του τουρισμού που σημαδεύεται από το τοπικό τοπίο, που έχει ως κύριο και ουσιώδες τον άνθρωπο, που επηρεάζει και επηρεάζεται άμεσα από τις ιδιαιτερότητες και παραδόσεις των περιοχών αλλά και που δένει αρμονικά με την κύρια

απασχόληση των κατοίκων δρώντας συμπληρωματικά με αυτήν δίχως να δημιουργεί ανταγωνισμό σε ό,τι αφορά τους φυσικούς πόρους και το ανθρώπινο δυναμικό. Επιπλέον ο αγροτουρισμός συμβάλλει στη σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ πόλης και υπαίθρου και κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών και κυρίως των ορεινών και μειονεκτικών, διαφυλάττοντας και προωθώντας συγχρόνως την πολιτιστική και αρχιτεκτονική κληρονομιά.

Ο όρος αγροτουρισμός παραπέμπει σε εκείνες τις μορφές τουρισμού που εξελίσσονται σε αγροτικές περιοχές, οι οποίες δεν έχουν ήδη κορεστεί τουριστικά και συνδέονται με κοινωνικές, περιβαλλοντικές, πολιτισμικές και κοινοτικές αξίες που επιτρέπουν τόσο στους οικοδεσπότες όσο και στους φιλοξενούμενους να υφίστανται αλληλεπιδράσεις και μοιράζονται εμπειρίες (Ιακωβίδου, 1999, σ.1-2). Πιο συγκεκριμένα, αναφέρεται «στις τουριστικές δραστηριότητες που αναπτύσσονται σε χώρο μη αστικό από τους απασχολούμενους κύρια στον πρωτογενή τομέα και ειδικότερα σε οικογενειακής ή συνεταιριστικής μορφής μονάδες παροχής αγαθών και υπηρεσιών, με σκοπό την ενίσχυση του αγροτικού εισοδήματος και της τοπικής οικονομίας, τόσο από την εκμετάλλευση των τουριστικών καταλυμάτων (ενοικιαζόμενα δωμάτια, πανσιόν, ξενώνες, κάμπινγκ) όσο και από την τροφοδοσία των τουριστικών μονάδων με προϊόντα τοπικής παραγωγής γεωργικών συνεταιρισμών» (Βαφειάδης, 1992, σελ. 16). Στις παραπάνω προσεγγίσεις του αγροτουρισμού συγκλίνουν και τα πρακτικά της Διυπηρεσιακής Επιτροπής υπό την αιγίδα του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού (14/02/1984)⁴.

Ο αγροτουρισμός κατατάσσεται στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού, οι οποίες αποτελούν τμήμα των ειδικών μορφών και ερμηνεύονται από τα

⁴ «Αγροτουρισμός είναι η τουριστική εκείνη δραστηριότητα που αναπτύσσεται σε χώρο μη αστικό από τους απασχολούμενους κύρια στη γεωργία, με στόχο τη δημιουργία συμπληρωματικού εισοδήματος στον τοπικό πληθυσμό τόσο από την ενοικίαση των καταλυμάτων στους τουρίστες, όσο και από την τροφοδοσία αυτών με προϊόντα τοπικής παραγωγής καθώς επίσης και προϊόντα συναφών δραστηριοτήτων (χειροτεχνίας-οικοτεχνίας) επιτοπίως παραγομένων».

κίνητρα των ατόμων που σχετίζονται με τον τρόπο οργάνωσης του ταξιδιού (αυτονομία) και τον προσανατολισμό της τουριστικής κατανάλωσης σε φιλοπεριβαλλοντικά προϊόντα (Βαρβαρέσος 1998)⁵. Τα κίνητρα των ατόμων που επιλέγουν την εναλλακτική αυτή μορφή του τουρισμού επιδοκιμάζουν τη "φόρμουλα των 3Φ (Φύση - Φιλία - Φιλοξενία)" και απορρίπτουν εκείνη των 3S (Sun - sea - sand) του μαζικού τουρισμού.

Δεν πρέπει να συγχέεται με τον αγροτικό τουρισμό (rural tourism) του οποίου αποτελεί μέρος μαζί με άλλες εναλλακτικές μορφές τουρισμού, όπως ο οικολογικός, ο περιβαλλοντικός, ο ιαματικός, ο τουρισμός περιπέτειας κλπ (Bazin και Roux, 1998) .

Στην Ελλάδα, εκτός του όρου αγροτουρισμός εφαρμόζεται και ο όρος αγροτουρισμός ή τουρισμός υπαίθρου οποίος αναφέρεται σε όλες τις τουριστικές δραστηριότητες μικρής κλίμακας που αναπτύσσονται στον αγροτικό χώρο και με αυτές ασχολούνται οι κάτοικοι της αγροτικής υπαίθρου ανεξάρτητα με το εάν η κύρια απασχόλησή τους είναι στον πρωτογενή τομέα.

Η ανάλυση των επιμέρους συνιστωσών της έννοιας του αγροτουρισμού οδηγεί στις ακόλουθες παρατηρήσεις (Βαφειάδης, 1992, σελ.16-21 και Παπακωνσταντινίδης, 1993, σελ. 84-90)

i. Ανάπτυξη τουριστικών δραστηριοτήτων σε μη αστικό χώρο

Ο σκοπός αυτής της παραδοχής είναι αφενός η διαφοροποίηση του αγροτουρισμού από τον μαζικό τουρισμό, του οποίου η ανάπτυξη προσφέρεται και σε αστικό χώρο, κάτι που εκ των προτέρων αποκλείεται για την ανάπτυξη αγροτουριστικών δραστηριοτήτων και αφετέρου η επισήμανση της σημασίας, της σπουδαιότητας αλλά και των επιδιώξεων που έχει η εξέλιξη τέτοιων δραστηριοτήτων στις μειονεκτικές και απομακρυσμένες

⁵ Ο Βαρβαρέσος (1998: 76) διακρίνει τις νέες μορφές τουρισμού στις ειδικές και τις εναλλακτικές. Εννοιολογικά, οι "ειδικές μορφές" τουρισμού προσδιορίζονται από τα επιμέρους ειδικά κίνητρα που ωθούν τα άτομα στην τουριστική μετακίνηση, ενώ οι "εναλλακτικές" μορφές αποτελούν τμήμα των ειδικών μορφών.

περιοχές και σε όλη την αγροτική περιφέρεια και που δεν είναι άλλη από την ενίσχυση των τοπικών εισοδημάτων και από τη συγκράτηση του τοπικού πληθυσμού.

ii. Η συμπληρωματικότητα της απασχόλησης

Βασικός στόχος των αγροτουριστικών προγραμμάτων είναι να δοθεί η δυνατότητα συμπληρωματικής απασχόλησης ως προς την κύρια που είναι και παραμένει πάντα η ενασχόληση με τη γεωργία ή την κτηνοτροφία. Σε καμία περίπτωση δεν επιδιώκεται η οριοθέτηση μιας νέας τάξης επαγγελματιών στον αγροτικό χώρο, αλλά παρά μόνο η ενίσχυση και στήριξη του πρωτογενή τομέα. Η εφαρμογή του αγροτουριστικού προγράμματος αποσκοπεί στη μείωση της διακύμανσης του αγροτικού εισοδήματος, η οποία οφείλεται κυρίως στην εποχικότητα της παραγωγής, αλλά και στη σημαντική υποαπασχόληση, λόγω ακριβώς της φύσης των αγροτικών εργασιών που εναλλάσσονται μεταξύ περιόδων αιχμής και περιόδων ύφεσης.

Είναι σημαντικό επίσης να αναφερθεί ότι η ενασχόληση των μελών της αγροτικής οικογένειας με κάποια αγροτουριστική δραστηριότητα αποσκοπεί και μπορεί ως ένα μεγάλο βαθμό να αντιμετωπίσει την κατάσταση της «λανθάνουσας ανεργίας», με την έννοια του ότι τα άτομα αυτά, θα ήταν πρόθυμα να προσφέρουν εργασία αν παρεχόταν σε αυτά οι κατάλληλες συνθήκες.

Συνοπτικά λοιπόν μπορούμε να καταλήξουμε στο ότι η αγροτουριστική δραστηριότητα δεν αποτελεί μια αυτοτελή και ανεξάρτητη δραστηριότητα στον αγροτικό χώρο, αλλά εμφανίζεται ως μία συμπληρωματική απασχόληση που αφορά ιδιαίτερα τα μέλη της αγροτικής οικογένειας, του αγροτικού νοικοκυριού, σε μια προσπάθεια αντιμετώπισης της λανθάνουσας ανεργίας.

iii. Η συμπληρωματικότητα του εισοδήματος

Όπως αναφέρθηκε και πριν η αγροτουριστική ανάπτυξη στοχεύει στην ενίσχυση και στην μείωση της διακύμανσης του αγροτικού

εισοδήματος, το χαμηλό επίπεδο του οποίου αποτελεί ένα από τα πρωταρχικά αίτια μαρασμού και εγκατάλειψης της ελληνικής υπαίθρου. Έτσι το πρόγραμμα του αγροτουρισμού παρέχει τη δυνατότητα συμπλήρωσης αυτού του εισοδήματος, ιδιαίτερα από εκείνα τα μέλη της αγροτικής οικογένειας τα οποία σε αντίθετη περίπτωση, είτε υποαπασχολούνταν, προσφέροντας υπηρεσίες μόνο σε περιόδους αιχμής, είτε παρέμεναν σε κατάσταση λανθάνουσας ανεργίας με την προσμονή δημιουργίας των συνθηκών εκείνων που θα τους επέτρεπαν να ενταχθούν στην παραγωγική διαδικασία.

iv. Ανάπτυξη της αγροτουριστικής δραστηριότητας σε μικρές μονάδες οικογενειακή μορφής

Οι σημερινοί ρυθμοί και οι οικονομικές επιλογές ευνοούν τις μεγάλες παραγωγικές μονάδες κάτι που θα έπρεπε να καθιστά ασύμφορη οικονομικά την ανάπτυξη των αγροτουριστικών δραστηριοτήτων σε μικρές μονάδες οικογενειακής μορφής. Η λογική όμως και η έννοια αυτής παραδοχής έχει σημασία ως αντιδιαστολή της μορφής του αγροτουριστικού καταλύματος προς τη μεγάλη ξενοδοχειακή μονάδα και αναλύεται ως εξής: *πρώτον*, στην περίπτωση των αγροτουριστικών καταλυμάτων λαμβάνει χώρα ένας δικαιότερος καταμερισμός οφέλους και κόστους που προκύπτουν από τη λειτουργία τους, *δεύτερον*, αποφεύγεται το φαινόμενο που εμφανίζεται συνήθως στις μεγάλες ξενοδοχειακές μονάδες όπου ένας ή ορισμένος αριθμός ιδιοκτητών, όχι κατ' ανάγκη προερχόμενος από τον τόπο λειτουργίας του ξενοδοχείου, απολαμβάνει ολόκληρο το όφελος από την παροχή υπηρεσιών τουρισμού και *τρίτον* η αγροτουριστική εκμετάλλευση είναι εργασιακά περισσότερο ευέλικτη, εξαιτίας κυρίως της δυνατότητας να «εσωτερικοποιεί» πολλά κόστη με την παροχή επιπλέον προσωπικής ή οικογενειακής εργασίας.

Έτσι, αν θεωρηθεί ότι η παροχή τουριστικών υπηρεσιών από τον πληθυσμό αγροτικών περιφερειών προς τους επισκέπτες προερχόμενους από τον αστικό χώρο, οδηγεί σε εκ των πραγμάτων μεταφορά εισοδήματος, τότε ένα πρόγραμμα αγροτουριστικής ανάπτυξης ενδεχόμενα να παρέχει

μεγαλύτερες διασφαλίσεις μιας πραγματικής μεταφοράς του εισοδήματος αυτού, αλλά και μιας δικαιότερης κατανομής στον τοπικό πληθυσμό του πρόσθετου οφέλους που θα προέκυπτε από τη λειτουργία του. Εξάλλου η μεγάλη ξενοδοχειακή μονάδα εμφανίζεται ως επί το πλείστον ανεξάρτητη και αυτάρκης έναντι της λοιπής λειτουργίας του τόπου εγκατάστασης, γεγονός που αποκλείεται κατά τη λειτουργία των αγροτουριστικών καταλυμάτων.

Ένα ακόμη πλεονέκτημα της οικογενειακής μορφής των αγροτουριστικών δραστηριοτήτων είναι η ανθρωποκεντρική τους διάσταση. Δηλαδή, η ζεστασιά της σπιτικής φιλοξενίας που προσφέρουν, η δημιουργία και σύμφιξη των σχέσεων ανάμεσα στους οικοδεσπότες και φιλοξενούμενους που διαφοροποιούνται τελείως από τη απρόσωπη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στον τουρίστα και τον υπάλληλο της ρεσεψιόν στις μεγάλες ξενοδοχειακές μονάδες.

v. Οργανική διασύνδεση των αγροτουριστικών καταλυμάτων με την τοπική παραγωγή

Ένα πρόγραμμα αγροτουρισμού δεν περιορίζεται απλά και μόνο στη δημιουργία αγροτουριστικών καταλυμάτων για ενοικίαση. Κάτι τέτοιο, ενδεχόμενα θα βελτιώνει την ανταγωνιστικότητα της εν γένει τουριστικής δραστηριότητας της χώρας, μέσα από την ικανοποιητική κάλυψη της τουριστικής ζήτησης, όμως θα είχε ως τελική συνέπεια τον ανταγωνισμό προς τον τομέα της γεωργίας και τη σταδιακή υποκατάσταση του. Το τελικό αποτέλεσμα θα ήταν ο παραπέρα περιορισμός της γεωργίας και της γεωργικής ενασχόλησης με, ενδεχομένως, αρνητικές συνέπειες για την τοπική οικονομία. Κατά συνέπεια, η συνειδητή επιδίωξη της οργανικής διασύνδεσης ενός αγροτουριστικού προγράμματος με την τοπική παραγωγή αλλά και τους άλλους τομείς της τοπικής οικονομίας παρέχει τη σωστή διάσταση λειτουργίας του αγροτουριστικού προγράμματος και αναγκαίο προαπαιτούμενο για την επιτυχία του στη φάση της εφαρμογής. Η διασύνδεση αυτή δεν αφορά μόνο στη παροχή και στη διάθεση προϊόντων

αγροτικής παραγωγής, αλλά και στην παροχή διαρκών αγαθών για τον εξοπλισμό και τις λειτουργικές ανάγκες των καταλυμάτων.

Με αυτόν τον τρόπο ένα πρόγραμμα αγροτουρισμού, εκτός από τη δικαιότερη κατανομή του προσθέτου οφέλους, επιτυγχάνει και μεγαλύτερη διάχυση αυτού προς τους άλλους παραγωγικούς τομείς, ενισχύοντας έτσι όλη την οικονομική ανάπτυξη της περιοχής.

Η ιδιομορφία του αγροτουρισμού έγκειται στο γεγονός ότι διασύνδεει άμεσα και ενεργά την τουριστική δραστηριότητα με τη γεωργική εκμετάλλευση και τα προϊόντα της. Γι' αυτό και κατ' αυτή την έννοια θεωρείται ως μια από τις σημαντικότερες τοπικές πρωτοβουλίες που μπορούν να οδηγήσουν σε αγροτική ανάπτυξη, όντας συμβατές με τις περιβαλλοντικές, κοινωνικές και κοινοτικές αξίες

2.2 ΣΤΟΧΟΙ

Ο αγροτουρισμός είναι μια ήπια εναλλακτική μορφή βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και πολυδραστηριότητας στον αγροτικό χώρο, η οποία έχει ως στόχο:

☒ Να συμβάλλει ώστε ο επισκέπτης να γνωρίσει τον αγροτικό χώρο, τα πολιτισμικά στοιχεία και τα αυθεντικά χαρακτηριστικά του χώρου αυτού, τις αγροτικές ασχολίες, τα τοπικά προϊόντα, την παραδοσιακή κουζίνα και την καθημερινή ζωή των κατοίκων.

☒ Να φέρει τον επισκέπτη σε επαφή με τη φύση καθώς και με τις δραστηριότητες στην ύπαιθρο, στις οποίες θα μπορεί να συμμετέχει, να ψυχαγωγηθεί και να νοιώσει τη χαρά της περιήγησης, της γνώσης, της πληροφόρησης και της ανακάλυψης.

☒ Να κινητοποιήσει τις παραγωγικές, πολιτισμικές και αναπτυξιακές δυνάμεις του τόπου, συμβάλλοντας έτσι στην αειφόρο οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη του αγροτικού χώρου

Αναλυτικότεροι, βασικές επιδιώξεις του αγροτουριστικού προγράμματος θεωρούνται⁶:

1. Η συμπλήρωση και βελτίωση του γεωργικού εισοδήματος.
2. Η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και εργασίας του αγροτικού πληθυσμού.
3. Η δημιουργία νέων δραστηριοτήτων στην ύπαιθρο.
4. Η ενίσχυση και προώθηση του κοινωνικού και οικονομικού ρόλου των γυναικών.
5. Η βελτίωση και διάθεση των τοπικών γεωργικών και βιοτεχνικών προϊόντων.
6. Η συγκράτηση του αγροτικού πληθυσμού στον τόπο της διαμονής του και η προσέλκυση νέων για εγκατάσταση στην ύπαιθρο. Το πλεονέκτημα αυτό αποκτά ιδιαίτερη σημασία στις περιοχές που αντιμετωπίζουν σημαντική πληθυσμιακή μείωση και δημογραφική γήρανση. Η δημιουργία των θέσεων αυτών εργασίας είναι καθοριστική για τις ευαίσθητες, από άποψη εργασίας, κοινωνικές ομάδες των νέων και των γυναικών
7. Η προστασία του περιβάλλοντος καθώς ο αγροτουρισμός αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της δυνατότητας συνδυασμού της περιφερειακής ανάπτυξης και της προστασίας και ανάδειξης του φυσικού περιβάλλοντος. Είναι μια τουριστική δραστηριότητα που δεν δρα ανταγωνιστικά προς τους φυσικούς πόρους. Αντίθετα, συμβάλλει στην ευαισθητοποίηση τόσο των μόνιμων κατοίκων όσο και των επισκεπτών στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς.
8. Τέλος η ανάπτυξη του αγροτουρισμού ως διαφοροποίηση της προσφορά προκειμένου να ανταποκριθεί στη διεθνή και εγχώρια ζήτηση, η οποία έτεινε συνεχώς να αυξάνει.
9. Ο αγροτουρισμός, ως δραστηριότητα, αναπτύσσεται όλες τις εποχές του χρόνου, αμβλύνοντας έτσι το πρόβλημα της τουριστικής

⁶ Δικτυακός τόπος Υπουργείου Γεωργίας & Ιακωβίδου, 1999

εποχικότητας, που ως γνωστόν, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα του ελληνικού τουρισμού.

2.3 Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΩΣ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Οι διάφορες μορφές εναλλακτικού τουρισμού στην ύπαιθρο, μεταξύ των οποίων ο αγροτουρισμός, προέκυψαν από μια διπλή αναγκαιότητα. Είναι αποτέλεσμα τόσο της πολιτικής που ακολουθεί η Ευρωπαϊκή Ένωση για την ανάπτυξη της υπαίθρου και της ανάγκης των αγροτών για ενίσχυση των αγροτικών εισοδημάτων, όσο της ανάγκης επανασύνδεσης με τη φύση και τον αγροτικό πολιτισμό και της εγκατάλειψης του μοντέλου του μαζικού τουρισμού και στροφής προς την ποιότητα.

Με οποιαδήποτε μορφή και αν εμφανίζεται πρόκειται για τουρισμό “ενός τόπου” με την έννοια ότι αναδεικνύει τα τοπικά στοιχεία, ενώ η πρωτοβουλία και η διαχείρισή του ανήκει στις τοπικές κοινότητες (Ιακωβίδου, 1995)⁷. Είναι τοπικός σε πέντε επίπεδα καθώς ξεκινά από την ιδιωτική πρωτοβουλία, η διαχείρισή του γίνεται από τους τοπικούς φορείς, οι επιπτώσεις του περιορίζονται ως επί το πλείστον σε τοπική κλίμακα, σημαδεύεται από ένα τοπικό τοπίο, στοχεύει στην αξιοποίηση της τοπικής παράδοσης και πολιτισμού (Grolleau, 1993)⁸.

Ο αγροτουρισμός, ειδικότερα, έχει την ιδιομορφία να διασυνδέει άμεσα και ενεργά την τουριστική δραστηριότητα με τη γεωργική εκμετάλλευση, τα προϊόντα της και την αγροτική κληρονομιά γενικότερα. Κατ’ αυτή την έννοια θεωρείται ως μια από τις κατεξοχήν δραστηριότητες που προωθεί την αγροτική ανάπτυξη και είναι συμβατή με την έννοια της “αειφορίας”. Και αυτό, γιατί συμβάλλει στην οικονομική ενεργοποίηση των αγροτικών ζωνών χωρίς να ανταγωνίζεται τους φυσικούς ή τους ανθρώπινους πόρους. Είναι δηλαδή, συμβατός με τις περιβαλλοντικές, κοινωνικές και κοινοτικές αξίες επιτρέποντας τόσο στους αγρότες όσο και

⁷ Ιακωβίδου Ο., Αγροτικός Τουρισμός. Στο: Πρακτικά του Συνεδρίου του ΓΕΩΤΕΕ: “Αγροτική Οικονομία και Πολιτική: Νέοι Προσανατολισμοί και Αναζητήσεις”, Αθήνα, 10-12 Δεκεμβρίου 1995

⁸ Grolleaw H., LEADER MAGAZINE, 4: 14-16, 1993

στους τουρίστες να απολαύσουν τις θετικές αλληλεπιδράσεις και τις κοινές εμπειρίες τους (Κουτσούρης, Γάκη, 1998)⁹.

Ωστόσο, ο αγροτουρισμός δεν αποτελεί πανάκεια, ούτε παρέχει την οριστική λύση στα προβλήματα της οικονομικής και κοινωνικής περιθωριοποίησης των περισσότερων αγροτικών περιοχών και ιδιαίτερα των ορεινών και των μειονεκτικών. Ο τουρισμός πρέπει να προωθηθεί ως μια δραστηριότητα που εξισορροπείται με τις άλλες σε ένα ολοκληρωμένο πρότυπο αγροτικής ανάπτυξης (Φάκελοι LEADER, 1994, σελ.14) όπου η συνολική προσπάθεια θα έχει ως κατεύθυνση τη συνεύρεση των τοπικών αρχών, φορέων και οργανισμών για να συζητήσουν τις προοπτικές του τουρισμού με απώτερο σκοπό τόσο τις ποσοτικές (υποδομές, φέρουσα ικανότητα κλπ.), όσο και τις ποιοτικές συνιστώσες (ποιότητα υπηρεσιών, αξιοποίηση τοπικών προϊόντων, σήμα ποιότητας, ανάπτυξη διαφοροποιημένων τουριστικών προϊόντων πέραν της φιλοξενίας και εστίασης κλπ.) του ζητήματος. Μόνο μέσα από ένα συνολικό σχεδιασμό σε επίπεδο περιοχής, με την κινητοποίηση των υπαρχόντων αγροτουριστικών και τοπικών πόρων (ανθρώπινων, φυσικών, χρηματικών) και σε συνδυασμό με τη διάρθρωση μιας ποικίλης προσφοράς, με την οργάνωση της παραγωγής και την προετοιμασία των οικοδεσποτών, αλλά και των φιλοξενούμενων μπορεί να τεθεί σε λειτουργία ένας μηχανισμός ενδογενούς ανάπτυξης και να εξασφαλιστεί η επιτυχία της εφαρμογής του αειφόρου αγροτουρισμού (Ιακωβίδου, 1999, σ.8).

2.4 ΔΥΣΜΕΝΕΙΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Όταν η ανάπτυξη του αγροτουρισμού δεν είναι συμβατή με τις αρχές της αειφορικής διαχείρισης, έχει δυσμενείς επιπτώσεις στο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον. Στην περίπτωση αυτή, οι κυριότερες επιπτώσεις αναφέρονται:

⁹ Κουτσούρης Α., Γάκη Δ., The quest for a sustainable future: alternative tourism as the lever of development. Στο 1^ο Παγκόσμιο Διεπιστημονικό Συνέδριο Τουρισμός και Πολιτισμός στην Αειφόρο Ανάπτυξη, ΕΜΠ, Αθήνα, 19-21 Μαΐου 1998

* Στην άναρχη και υπέρμετρη ανάπτυξη του σε βάρος της φέρουσας ικανότητας της περιοχής, που προκαλεί υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος των περιοχών.

* Στον κίνδυνο ανάπτυξης του τουρισμού στις αγροτικές περιοχές εις βάρος της αγροτικής ζωής. Στην πράξη έχει παρατηρηθεί ότι σε ορισμένες περιπτώσεις εγκαταλείπονται οι αγροτικές εργασίες προς χάριν ενός μεγαλύτερου βραχυχρόνιου τουριστικού κέρδους.

* Στην αλλοίωση του πολιτισμικού χαρακτήρα των αγροτικών περιοχών στις περιπτώσεις που ο αγροτουρισμός ακολουθήσει τα γνωστά αναπτυξιακά τουριστικά "πρότυπα" των περασμένων δεκαετιών.

2.5 ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ

ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΙΣ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΕΣ ΖΩΝΕΣ¹⁰

Ο αγροτουρισμός θεωρείται σχεδόν εκ προοιμίου ως "μια φυσική οδός προς την ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών της Ευρώπης, ιδίως των περισσότερο μειονεκτικών" (Leader Magazine, 1993). Παρ' όλα αυτά, υστερεί στο μεσογειακό Νότο σε σχέση με τη Βόρεια Ευρώπη, τόσο σε ποσοστιαία συμμετοχή των γεωργικών εκμεταλλεύσεων σ' αυτόν, όσο και σε ποικιλία προσφερόμενων υπηρεσιών. (Leader Dossier, 1993, Bazin και Roux, 1997)¹¹.

Στο πνεύμα της διαφοροποίησης των παραγωγικών δραστηριοτήτων, ο αγροτουρισμός αναφέρεται στην ανάπτυξη μικρών επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών αναψυχής στον αγροτικό χώρο, που όμως έρχεται σχεδόν σε ρήξη

¹⁰ Ανθοπούλου Θ., Ιακωβίδου Ό., Κουτσούρης Α., Σπιλάνης Ι., «Χωρικές και Αναπτυξιακές Διαστάσεις του Αγροτουρισμού στην Ελλάδα», Εισήγηση στο 5^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αγροτικής Οικονομίας με θέμα 'Ανασυγκρότηση του αγροτικού χώρου', Αθήνα 11-13 Δεκεμβρίου, Θεσσαλονίκη 1998

¹¹ Σε χώρες με μακρά αγροτουριστική παράδοση, όπως η Σουηδία και η Ελβετία, οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις που ασχολούνται με τον αγροτουρισμό φθάνουν το 20% του συνόλου, στην Αυστρία το 10%, στο Ηνωμένο Βασίλειο το 8%, λιγότερο στη Γαλλία, της τάξης του 2%, μόνο 0,5% στην Ισπανία, ενώ στην Ελλάδα και την Πορτογαλία οι εκμεταλλεύσεις αυτές είναι εντελώς περιθωριακές

με την κυρίαρχη γεωργική επαγγελματική ταυτότητα των αγροτών (Perrier-Cornet και Capt, 1995). Έτσι, καταρχήν *είναι δύσκολο για τους γεωργούς να αναπτύξουν δραστηριότητες σε τομείς που δεν διαθέτουν παραδοσιακά την απαραίτητη εμπειρία και να γίνουν διαχειριστές μιας μικρής πολυδραστήριας και καινοτόμου γι'αυτούς επιχείρησης*. Αυτό θα σήμαινε για τους αρχηγούς των γεωργικών εκμεταλλεύσεων μια ριζική κοινωνικό-επαγγελματική μεταστροφή περνώντας από τον χειρισμό τεχνικών μεθόδων γεωργικής παραγωγής σ'ένα επάγγελμα που απαιτεί κοινωνικό άνοιγμα και κατάλληλες υποδομές που θα ανταποκρίνονται στην αγροτουριστική ζήτηση. Οι γεωργοί και οι άλλοι εμπλεκόμενοι αγροτικοί φορείς έχουν ανάγκη από χρόνο για να αποδεχθούν, καταρτισθούν και τελικά υιοθετήσουν τις τεχνικές και οργανωτικές καινοτομίες που προϋποθέτει η υλοποίηση των αγροτουριστικών προγραμμάτων. Αυτή η επαγγελματική “υπέρβαση” και η ικανότητα τεχνικής και κοινωνικής προσαρμογής είναι βέβαια πολύ περισσότερο δύσκολες στις απομονωμένες ορεινές και μειονεκτικές αγροτικές ζώνες, που αποτελούν και τις περιοχές-στόχους σε προτεραιότητα ανάπτυξης.

Πέρα όμως από αυτή τη γενική παρατήρηση, που αγγίζει το σύνολο των αγροτικών ζωνών, οι ιδιαιτερότητες του μεσογειακού κόσμου αναφορικά με τις αγροτικές δομές και την κοινωνικό-οικονομική εξέλιξη των αγροτικών περιοχών μπορούν να ερμηνεύσουν τις δυνατότητες και τους περιορισμούς της αγροτουριστικής ανάπτυξης στη Νότια Ευρώπη απέναντι στο κατεστημένο πρότυπο και τις εμπειρίες της ΒΔ Ευρώπης. Ειδικότερα¹²:

☑ *Στο επίπεδο των αγροτικών δομών*, στη Μεσόγειο και συνεπώς στην Ελλάδα, δεν συναντάμε το πρότυπο της “απομονωμένης φάρμας” που ενσωματώνει το χώρο εργασίας (γεωργική γη, σταβλικές και άλλες εγκαταστάσεις) μαζί με το χώρο κατοικίας της αγροτικής οικογένειας, όπως αυτό συμβαίνει συνήθως στον ευρωπαϊκό Βορρά.

¹² Τελική έκθεση της ελληνο-γαλλικής μελέτης PLATON96, με θέμα: “Αλληλεπιδράσεις μεταξύ της επιτόπιας αξιοποίησης των γεωργικών προϊόντων και της ανάπτυξης του αγροτουρισμού στις ορεινές και μειονεκτικές ζώνες της Μεσογείου”, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Ανθοπούλου Θ. (επιστ.υπεύθυνη), Κοβάνη Ε., Σπιλάνης Ι. και INRA-Paris, Roux B. (επιστ. υπεύθυνος), Bazin G., 1996-1998

Στη μεσογειακή ύπαιθρο χώρα, η αγροτική κατοικία συγκεντρώνεται στον οικισμό της κοινότητας, ενώ η γεωργική εκμετάλλευση ως μονάδα παραγωγής είναι ανεξάρτητη από το χώρο κατοικίας του αρχηγού και βρίσκεται μακριά από το οικιστικό κέντρο (Lebeau, 1992). Έτσι η άμεση διασύνδεση της διαμονής των τουριστών στην ύπαιθρο με τις γεωργικές δραστηριότητες της οικογένειας υποδοχής δεν είναι ευδιάκριτη, όπως και η ενσωμάτωση του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος στην αγροτική ζωή. Φαίνεται λοιπόν δύσκολο να μπορούν να ολοκληρωθούν οι δύο αυτές διαφορετικές δραστηριότητες της εκμετάλλευσης - η παραγωγική και η παροχή τουριστικών υπηρεσιών - σ' ένα δυναμικό αγροτουριστικό προϊόν που θα ενσωματώνει την "εικόνα του τόπου".

☑ *Στο κοινωνικό και δημογραφικό επίπεδο*, οι αγροτικές μεσογειακές ζώνες, ιδιαίτερα οι ορεινές και μειονεκτικές περιοχές, χαρακτηρίζονται από τη δημογραφική συρρίκνωση και τη γήρανση του αγροτικού πληθυσμού. Το γεγονός αυτό ερμηνεύει εν μέρει την απουσία καινοτόμων πρωτοβουλιών ή τη σχετική επιφύλαξη των αγροτών απέναντι σε νέες μορφές οικονομικών δραστηριοτήτων, όπως ο αγροτουρισμός. Ερμηνεύει, επίσης, τη δυσκολία των αγροτών να διευρύνουν την επαγγελματική τους - γεωργική - ταυτότητα προς την παροχή υπηρεσιών σε μια εξειδικευμένη πελατεία.

☑ *Σε τεχνικο-οικονομικό επίπεδο*, οι αγροτικές ζώνες των χωρών της μεσογειακής Ευρώπης υποφέρουν από την ανεπάρκεια συλλογικών υποδομών και δικτύων υπηρεσιών που θα στήριζαν και ενθάρρυναν τις τοπικές αναπτυξιακές δράσεις, όπως ο αγροτουρισμός.

Από την άλλη, στην κλίμακα της οικογενειακής μονάδας, οι αγροτικές εκμεταλλεύσεις στις μειονεκτικές ζώνες δεν είναι σε θέση να επενδύσουν σε τουριστικές υποδομές και χωρίς την ουσιαστική τεχνικο-οικονομική βοήθεια από την πλευρά των δημόσιων και ιδιωτικών φορέων που εμπλέκονται. Ταυτόχρονα, στις μεσογειακές χώρες, όπου το θεσμικό και οργανωτικό πλαίσιο στήριξης των αγροτικών εκμεταλλεύσεων είναι κατά κανόνα ανεπαρκές, οι αγρότες βρίσκονται αδύναμοι να εκσυγχρονίσουν/διαφοροποιήσουν τις δραστηριότητες τους εξαιτίας της

στενότητας δικτύων πληροφόρησης και διάχυσης της τεχνικής τεχνογνωσίας σε τοπική-περιφερειακή και εθνική κλίμακα.

☑ *Από την πλευρά της ζήτησης αγροτουριστικών υπηρεσιών, παρατηρείται μια σχετικά χαμηλή ζήτηση στις μεσογειακές ζώνες και ιδιαίτερα για μορφές αγροτικού τουρισμού στις “αποτραβηγμένες” ενδοχώρες των αγροτικών περιφερειών.*

Καταρχήν θα πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι η σχετικά πρόσφατη αγροτική έξοδος στη Μεσόγειο και την Ελλάδα (σε σχέση με την Β.Δ. Ευρώπη που χρονολογεί από τον προηγούμενο αιώνα) και η διατήρηση των σχέσεων των κατοίκων των πόλεων με τους τόπους καταγωγής τους, τους κάνει να επιστρέφουν τακτικά στα χωριά τους σε περιόδους διακοπών, χωρίς ουσιαστικά να έχουν χάσει την επαφή τους με τον αγροτικό κόσμο. Η κοινωνική συνοχή μέσω των συγγενικών και φιλικών σχέσεων διατηρείται ακόμα σε σημαντικό βαθμό, κατά τρόπο ώστε οι αστοί των μεγαλουπόλεων να μην νοιώθουν ακόμα πιεστική την ανάγκη να “αναζητήσουν τις ρίζες τους” ή την “αυθεντικότητα του αγροτικού κόσμου”, συχνά ωραιοποιημένη, μέσω του αγροτουρισμού.

Δεύτερον, στις μεσογειακές χώρες, η για χρόνια κυρίαρχη τάση για θερινό παραθαλάσσιο τουρισμό -τροφοδοτούμενη από τους διεθνείς τουριστικούς πράκτορες- πόλωσε το ενδιαφέρον των τουριστών τόσο των κατοίκων των μεσογειακών χωρών όσο και των αλλοδαπών προς τις παράκτιες περιοχές σε σχέση με τις εσωτερικές αγροτικές ζώνες.

Οι τεχνικο-οικονομικές και οργανωτικές αδυναμίες που προαναφέρθηκαν και η παραδοσιακή προτίμηση της τουριστικής πελατείας υπέρ του παραθαλάσσιου τουρισμού ευνοούν τελικά την εγκατάσταση του αγροτουρισμού σε περιοχές που διαθέτουν τα σχετικά συγκριτικά πλεονεκτήματα και ο τουρισμός είναι ήδη αναπτυγμένος, όπως π.χ. σε παραλιακούς οικισμούς, νησιά ή ακόμα και σε βουνά με υποδομή χειμερινών σπορ (ορεινός τουρισμός). Οι περιοχές αυτές (οι αντίστοιχες κοινότητες για την ακρίβεια) θεωρούνται κατά κανόνα αγροτικές και συχνά χαρακτηρίζονται ως μειονεκτικές στη βάση της δημογραφικής τους κατάστασης και των γεωργο-οικονομικών τους επιδόσεων, σύμφωνα με τα

κριτήρια της ευρωπαϊκής νομοθεσίας (Οδηγία ΕΟΚ/75/268). Μπορούν έτσι να επωφεληθούν των ειδικών χρηματοδοτήσεων για την ανάληψη δράσεων τοπικής ανάπτυξης, μεταξύ των οποίων και ο αγροτουρισμός. Παράλληλα στις αναπτυγμένες τουριστικά περιοχές οι αγροτουριστικές μονάδες επωφελούνται από τις υπάρχουσες συλλογικές υποδομές και υπηρεσίες, τον τουριστικό εξοπλισμό και το υπάρχον τουριστικό ρεύμα, με άλλα λόγια από τις εξωτερικές οικονομίες που δημιουργήσε η προϋπάρχουσα τουριστική άνθηση.

Αυτή η άνιση χωρική κατανομή του αγροτουρισμού στη Μεσόγειο αντικατοπτρίζει τον “αποπροσανατολισμό” από τον αρχικό στόχο των τοπικών και περιφερειακών δράσεων για την κοινωνικό-οικονομική ανάκαμψη των παρηκμασμένων αγροτικών περιοχών. Η συγκέντρωση των αγροτουριστικών μονάδων σε ζώνες που ήδη ευνοούνται από τα κλασικά τουριστικά πλεονεκτήματα παραπέμπει στο ίδιο παραγωγικό φορντιστικό μοντέλο που προτρέπει στην ανάληψη παραγωγικών δραστηριοτήτων στις ανταγωνιστικές οικονομικά περιοχές επισύροντας τις ίδιες παρενέργειες με τον συμβατικό/ μαζικό τουρισμό (εποχικός υπερπληθυσμός, ρύπανση χερσαίων και θαλάσσιων οικοσυστημάτων, υποβάθμιση οικισμών κλπ) (Anthopoulos, 1998).

Όμοια, η αγροτουριστική εξάπλωση στις παραθαλάσσιες μεσογειακές ζώνες αναπαράγει το μέχρι σήμερα κυρίαρχο τουριστικό μοντέλο που βασίζεται στο στερεότυπο “ήλιος και θάλασσα” βάζοντας στο περιθώριο της τουριστικής κίνησης και των επενδύσεων τις αγροτικές ζώνες. Έτσι επιβεβαιώνεται το γεγονός ότι η ανάπτυξη του αγροτουρισμού και η εδραίωση της αγροτουριστικής αντίληψης δεν μπορεί να είναι στόχος αποκλειστικά και μόνο των αγροτικών ή περιφερειακών πολιτικών για τη στήριξη των αγροτικών περιοχών. Θα πρέπει να είναι συμβατός επίσης με μια ολοκληρωμένη τουριστική πολιτική που θα αποσκοπεί στην αλλαγή των παραδοσιακών προτύπων προς ένα τουρισμό που θα βασίζεται και θα “ανακαλύπτει” τον πολιτισμό της επισκεπτόμενης περιοχής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στην Ελλάδα το ενδιαφέρον για την αγροτουριστική ανάπτυξη κορυφώνεται στις αρχές της δεκαετίας του '80 κυρίως από κρατικούς φορείς σε μια προσπάθεια αντιμετώπισης των καιρών κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων της περιφέρειας. Ο αγροτουρισμός αντιμετωπίστηκε ως μια τοπική και περιφερειακή

δραστηριότητα που θα μπορούσε να αποτελέσει εναλλακτική λύση στην ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών της χώρας και κυρίως των ορεινών και μειονεκτικών, στις οποίες οι οικονομικοί πόροι περιορίζονται στον πρωτογενή τομέα παραγωγής.

Η μέχρι σήμερα προώθηση του αγροτουρισμού έγινε με βασικό κριτήριο τη δυνατότητα τουριστικής αξιοποίησης ορεινών και μειονεκτικών περιοχών που διαθέτουν βασικά έργα υποδομής, ενώ προτεραιότητα δόθηκε σε περιοχές με φθίνουσα αγροτική οικονομία και πληθυσμό ή σε περιοχές με εθνική σκοπιμότητα, καθώς και σε φορείς που είχαν έτοιμα σχέδια για αγροτουριστική ανάπτυξη ή ήταν έτοιμοι να υιοθετήσουν αγροτουριστικές δραστηριότητες σε συνεταιριστική βάση.

Στην χώρα μας προωθήθηκε κυρίως *ο ιδιωτικής πρωτοβουλίας αγροτουρισμός* που αποτελείται από διάφορα καταλύματα (από μικρές κλίμακας ξενοδοχεία μέχρι ενοικιαζόμενα δωμάτια στο αγροτικό σπίτι) τα οποία λειτουργούν στις αγροτικές περιοχές.

Αξιοσημείωτο ταυτόχρονα είναι ότι μέχρι και σήμερα επικρατεί *σύγχυση όσον αφορά σ' αυτήν την ίδια την έννοια και το περιεχόμενο του αγροτουρισμού και πολύ περισσότερο τον προσδιορισμό από τους αρμόδιους φορείς (Υπ.Γεωργίας, ΕΟΤ, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση, τοπικές αναπτυξιακές εταιρείες) του αγροτουριστικού προϊόντος.*

3.1 Η ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Διακρίνονται *τρεις φάσεις ανάπτυξης του αγροτουρισμού*¹³: *Η πρώτη φάση* που ανάγεται στη δεκαετία του 1960 συνδέεται με την εμφάνιση μορφών αγροτουρισμού σε παραθαλάσσιες περιοχές. Πρόκειται για την προσπάθεια των κατοίκων να προσφέρουν φιλοξενία και παράλληλα να

¹³ Τσάρτας Π., Θανοπούλου Μ., «*Γυναικείοι Αγροτουριστικοί Συνεταιρισμοί στην Ελλάδα*», Μελέτη αποτίμησης της λειτουργίας τους, ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΓΙΑ ΤΙΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ, Φεβρουάριος 1994.

προωθήσουν τα τοπικά προϊόντα, αλλά χαρακτηρίστηκε από την απουσία συγκροτημένης τουριστικής πολιτικής και τη ραγδαία ανάπτυξη του προτύπου του μαζικού τουρισμού σε αυτές τις περιοχές.

Η δεύτερη φάση ανάγεται στη δεκαετία του 1980 όπου φορείς όπως το Υπουργείο Γεωργίας, η Αγροτική Τράπεζα και ο Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού έθεσαν τα πρώτα κριτήρια ένταξης των δικαιούχων στα προγράμματα αγροτουρισμού.

Στην τρίτη φάση –το 1984- χαράσσονται από τον Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού οι κατευθυντήριες γραμμές για τη μελέτη προώθησης ολοκληρωμένου προγράμματος ανάπτυξης του αγροτουρισμού στην Ελλάδα και φορέας διαχείρισης των προγραμμάτων γίνεται το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας.

Παράλληλα η *προώθηση του αγροτουρισμού στη χώρα μας διαρθρώθηκε επίσης γύρω από τρεις άξονες*¹⁴: Ο πρώτος αφορούσε τα παραδοσιακά χωριά που αποτελούν πόλους τουριστικής έλξης, ο δεύτερος στα διάφορα καταλύματα που λειτουργούν στις αγροτικές περιοχές. Τέλος, ο τρίτος αφορούσε τους γυναικείους αγροτουριστικούς συνεταιρισμούς, που είναι ο πλέον διαρθρωμένος και ανταποκρινόμενος στην όλη φιλοσοφία του αγροτουρισμού.

Ουσιαστικά, ο αγροτουρισμός ξεκίνησε και συνεχίζεται στο μεγαλύτερο ποσοστό του ως γυναικεία υπόθεση, αφού σχεδόν όλοι οι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί είναι γυναικείοι και η πρώτη συγκροτημένη προσπάθεια εφαρμογής κάποιου αγροτουριστικού προγράμματος στην Ελλάδα ήταν η δημιουργία των γυναικείων συνεταιρισμών το 1984 με πρωτοβουλία του Συμβουλίου Ισότητας των Δύο Φύλων. Η ανάπτυξη των αγροτουριστικών συνεταιρισμών συμφωνεί όχι μόνο με τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες των γυναικών της τοπικής κοινωνίας αλλά και με τη γενική ιδέα της περιφερειακής ανάπτυξης και συντελεί στην αλλαγή της εικόνας του αγροτικού παράγοντα, όπου η πολυδραστηριότητα και ο τουρισμός

¹⁴ Ιακωβίδου Ό., «Ο ρόλος των γυναικείων αγροτουριστικών συνεταιρισμών στην προώθηση του αγροτουρισμού στην Ελλάδα», ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ, Έτος 7ο- Τεύχος 27 (Ιούλιος-Σεπτέμβριος 1992)

κερδίζουν έδαφος πάνω από τις – καθαρά γεωργικές δραστηριότητες. Βέβαια, η δημιουργία των γυναικείων συνεταιρισμών απέβλεπε πρώτιστα στην κοινωνικοοικονομική χειραφέτηση των αγροτισσών και όχι τόσο στη συνολική ανάδειξη των τοπικών πόρων και οικονομιών.

3.2 Η ΧΩΡΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

3.2.1 ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ

Τα είδη αγροτουριστικών καταλυμάτων που μπορούμε να συναντήσουμε είναι τα εξής:

- * Μικρές ξενοδοχειακές μονάδες - ξενώνες
- * Ενοικιαζόμενα δωμάτια στα σπίτια αγροτικών οικογενειών
- * Ανεξάρτητες αγροτικές κατοικίες παραδοσιακής αρχιτεκτονικής (που εναρμονίζονται με το φυσικό περιβάλλον).
- * Κάμπινγκ σε αγροκτήματα, τα οποία δεν είναι διαδεδομένα στην Ελλάδα σε αντίθεση με ορισμένες περιοχές της Ευρώπης.

Όπως είναι φανερό, *η απαιτούμενη υποδομή του αγροτουρισμού είναι μικρής κλίμακας*, συγκρινόμενη με εκείνη του μαζικού τουρισμού. Ο αγροτουρισμός δεν απαιτεί εξελιγμένη τουριστική υποδομή, τουλάχιστον στα πρώτα στάδια της ανάπτυξης του. Παράλληλα, η προσφορά των αγροτικών προϊόντων είναι άφθονη, καθώς αυτά είναι κατά κύριο λόγο ελεύθερα αγαθά (αέρας, νερό, φύση).

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Υπ. Γεωργίας (1997) από το σύνολο των “αγροτουριστικών” καταλυμάτων που επιδοτήθηκαν από τους Καν.797/85,

2328/91¹⁵, τα 2/3 βρίσκονται σε νησιά και το 9% σε παράκτιες κοινότητες που δύσκολα θα χαρακτηρίζαμε ως αγροτικές σε σχέση με την οικιστική δομή, τη σύνθεση της απασχόλησης και των εισοδημάτων, αλλά και αυτό το είδος των καταναλωτικών προτύπων. Παρατηρήθηκε λοιπόν ότι μέσα από τις Ευρωπαϊκές Οδηγίες και Πρωτοβουλίες για την ανάπτυξη της ορεινής και μειονεκτικής υπαίθρου (ΜΟΠ, 797/85, 2328/91, 950/97, Leader) δημιουργήθηκε στον ελλαδικό χώρο μια πλειάδα “αγροτουριστικών” καταλυμάτων, συγκεντρωμένα στις παραθαλάσσιες ζώνες ή διάσπαρτα στο χώρο, ασύνδετα συνήθως με τη γεωργική παραγωγή και το τοπικό αγροτικό στοιχείο γενικότερα, ενώ αγνοήθηκε πλήρως η πλευρά της τουριστικής ζήτησης¹⁶. Τα καταλύματα αυτά απαντώνται μεμονωμένα, χωρίς να είναι ενταγμένα σ’ένα συνολικό σχέδιο ανάπτυξης μιας συγκεκριμένης περιοχής, όπου ο αγροτουρισμός αποτελεί μια συνιστώσα της αναπτυξιακής στρατηγικής

Από τα 891 αγροτουριστικά καταλύματα που υπάρχουν στον ελλαδικό χώρο τα 298 (35,7% του συνόλου) προσφέρουν απλά διαμονή, τα 386 (46,2%) προσφέρουν μαζί με τη διαμονή και πρωινό, τα 56 (6,7%) διαμονή, πρωινό και γεύμα, ενώ τα 95 (11,4%) νοικιάζουν δωμάτια με κοινή κουζίνα ή επιπλωμένα δωμάτια.

Ο χάρτης¹⁷ που ακολουθεί σκιαγραφεί τη χωρική διάσταση των αγροτουριστικών καταλυμάτων στον ελλαδικό χώρο.

¹⁵ Οι κανονισμοί 797/85, 2328/91 και ο μετέπειτα από αυτούς 950/97 αποτελούν τους κατεξοχήν κανονισμούς της ΕΕ οι οποίοι επιδοτούν τις αγροτουριστικές δραστηριότητες στο πλαίσιο της γεωργικής εκμετάλλευσης

¹⁶ Ανθοπούλου Θ., Ιακωβίδου Ό., Κουτσουρήs Α., Σπιλάνης Ι., «Χωρικές και αναπτυξιακές διαστάσεις του αγροτουρισμού στην Ελλάδα», Εισήγηση στο 5^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αγροτικής Οικονομίας με θέμα Ανασυγκρότηση του αγροτικού χώρου, Αθήνα 11-13 Δεκεμβρίου, Θεσσαλονίκη 1998.

¹⁷ Πηγή: Δικτυακός τόπος Υπουργείου Γεωργίας (www.minagr.gr)

Χάρτης 1: Χωρική κατανομή αγροτουριστικών καταλυμάτων

3.2.2 ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ

Η ΘΗΛΥΚΗ ΠΛΕΥΡΑ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Οι γυναικείοι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί σημάδεψαν την ανάπτυξη του στην Ελλάδα, αποτελώντας *το πιο αυθεντικό πρότυπο αγροτουρισμού σε οργανωτικό και διοικητικό επίπεδο*. Είναι οι φορείς εκείνοι, οι οποίοι εγγυώνται την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών και εξασφαλίζουν τη φυσική, κοινωνική και πολιτισμική αυθεντικότητα του αγροτικού χώρου.

Από την ως σήμερα εμπειρία και σύμφωνα με την έκθεση του εμπειρογνώμονα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Henri Grolleau, *το πιο επιτυχημένο πρόγραμμα δομημένου αγροτουρισμού έχει αποδειχθεί το δίκτυο των Γυναικείων Αγροτουριστικών Συνεταιρισμών, που ξεκίνησε το 1983 ως ιδέα και πρωτοβουλία του Συμβουλίου Ισότητας των δύο φύλων και λειτουργεί με αυξανόμενη επιτυχία ως σήμερα* έχοντας ανοίξει τον δρόμο σε πολλούς νέους γυναικείους αγροτικούς συνεταιρισμούς σε πολλά μέρη της Ελλάδας. Τα πρώτα προγράμματα είναι της Πέτρας στη Λέσβο, του Αγίου Γερμανού και των Ψαράδων στις Πρέσπες, στα Μαστιχοχώρια της Χίου, στα Αμπελάκια της Θεσσαλίας, στη Μαρώνεια της Θράκης, στην Αράχοβα της Βοιωτίας.

Σήμερα στην Ελλάδα λειτουργούν αρκετοί γυναικείοι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί με σκοπό την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην περιοχή καθώς και την βελτίωση της οικονομικής και κοινωνικής θέσης των γυναικών και του αγροτικού πληθυσμού γενικότερα.

Οι γυναικείοι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί στην Ελλάδα¹⁸ βασίζονται στην ανάπτυξη των παραδοσιακών δεξιοτήτων των γυναικών στις αγροτικές περιοχές σε επαγγελματικές ικανότητες. Επιπρόσθετα οι γυναίκες που συνήθως αποτελούν τα μη αμειβόμενα μέλη της οικογενειακής φάρμας, ανακαλύπτουν στους αγροτουριστικούς συνεταιρισμούς μια

¹⁸ Ο. Ιακωβίδου, «Ο ρόλος των γυναικείων αγροτουριστικών συνεταιρισμών για την προώθηση του αγροτουρισμού στην Ελλάδα», Συνεταιριστική Πορεία, 1992

ανεξάρτητη πηγή εισοδήματος. Οι γυναικείοι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί στην Ελλάδα προσφέρουν διαμονή και πρωινό (bed&breakfast) σε παραδοσιακά καταλύματα και με παραδοσιακό πρωινό από την τοπική παραγωγή. Οι συμπληρωματικές δραστηριότητες όπως υπηρεσίες εστίασης, παραγωγή και διάθεση παραδοσιακών εδεσμάτων και χειροτεχνημάτων, η διοργάνωση πολιτιστικών και άλλων δραστηριοτήτων αναψυχής, η δυνατότητα συμμετοχής των επισκεπτών σε αγροτικές και οικολογικές δραστηριότητες, συνεισφέρουν σημαντικά στο συνολικό προσφερόμενο προϊόν.

Η ανάπτυξη των γυναικείων αγροτουριστικών συνεταιρισμών μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένας συνεχής δρόμος προσπάθειών και επιτυχίας. *Βασικοί λόγοι επιτυχίας είναι η φιλοξενία, το «αυθεντικό» ενδιαφέρον των επισκεπτών, η πλούσια βάση των πόρων και η δυναμικότητα σε όρους πράσινου/αγροτικού τουριστικού προϊόντος καθώς και η ανάγκη συμπληρωματικού εισοδήματος και η επιθυμία συγκράτησης των ανθρώπινων πόρων στις αγροτικές περιοχές.*

Στοιχεία ζωτικής σημασίας στην ανάπτυξη των αγροτουριστικών συνεταιρισμών είναι τα πλεονεκτήματα για τις ίδιες τις γυναίκες. Μέσω των συνεταιρισμών οι γυναίκες μπόρεσαν να συνεισφέρουν στο οικογενειακό εισόδημα και να αποκτήσουν κάποια οικονομική ανεξαρτησία. Κατά αυτόν τον τρόπο αναγνωρίστηκε ο σημαντικός ρόλος των γυναικών στην οικονομική και κοινωνική πλευρά της αγροτικής ζωής. Υπήρξε παράλληλα καταλυτικό στην τόνωση της αυτοπεποίθησης τους και στη βελτίωση της κοινωνικής θέσης στην τοπική κοινωνία. Η καθημερινή επαφή με πολλές και διαφορετικές κουλτούρες τους άνοιξε το δρόμο πέρα από τα όρια της δικής τους «μικρής» κοινότητας και διεύρυνε τους ορίζοντες τους.

Μια σημαντική παρατήρηση είναι ότι η φιλοξενία δεν είναι αρκετή αλλά πρέπει να συνδυαστεί με υψηλό επίπεδο ποιότητας και επαγγελματισμού ώστε να προσελκύσει και να κρατήσει επισκέπτες υψηλής εισοδηματικής στάθμης στην περιοχή. Ένα άνετο κρεβάτι, το παραδοσιακό πρωινό και η ελλιπής πληροφόρηση για την περιοχή δεν αποτελούν τις προδιαγραφές ενός ολοκληρωμένου τουριστικού προϊόντος. Προκειμένου ο

επισκέπτης να πραγματοποιήσει πάνω από μία διανυκτέρευση στην περιοχή πρέπει να χρησιμοποιηθεί πλήρως η τοπική βάση των πόρων (φύση, ιστορία, κουλτούρα) σε συνδυασμό με επιπρόσθετες δραστηριότητες και δυνατότητες.

Όπως συνάγεται οι γυναικείοι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί έχουν διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού και αποτελούν αναμφίβολα την πιο «αυθεντική» διάσταση του οργανωμένου και δομημένου αγροτουρισμού στην Ελλάδα. *Παρά τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στην ανάπτυξη του τουριστικού προϊόντος, οι γυναικείοι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί επιτυγχάνουν σταδιακά να τοποθετήσουν την «τοπικότητα» τους εντός του ελληνικού χάρτη «εναλλακτικού τουρισμού». Έχουν καταφέρει την προσφορά «οπτικών» υπηρεσιών προς τους τουρίστες παράλληλα με τη διατήρηση της φυσικής, κοινωνικής και πολιτιστικής αυθεντικότητας των αγροτικών περιοχών. Επιπρόσθετα έχουν δημιουργήσει μια δυναμική οικονομική δραστηριότητα στις αγροτικές ζώνες, τονώνοντας τις τοπικές οικονομίες και δίνοντας ευκαιρίες απασχόλησης στις γυναίκες αλλά και σε άλλα μέλη της κοινωνίας υποδοχής¹⁹.*

Η συμμετοχή των γυναικών στους αγροτουριστικούς συνεταιρισμούς τους έδωσε τη δυνατότητα να εκτιμήσουν τις δεξιότητες τους και να τις θέσουν σε παραγωγική χρήση με το εκμεταλλευτούν τις ιδιαίτερες οικιακές ικανότητες τους στο πλαίσιο ενός οικονομικού κινήτρου. Μέσω των συνεταιρισμών οι γυναίκες συνεισφέρουν σημαντικά στο οικογενειακό εισόδημα, αποκτούν την οικονομική ανεξαρτησία τους ενώ ταυτόχρονα αναγνωρίζεται η σημασία του ρόλου τους στην κοινωνική και οικονομική δομή των αγροτικών περιοχών. Παρ'όλα αυτά προκειμένου να υλοποιήσουν τις δυνατότητες στο πλαίσιο του εναλλακτικού τουρισμού στην Ελλάδα, οι γυναικείοι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί πρέπει να τοποθετηθούν υπό το πρίσμα της πολιτικής και στρατηγικής για τουριστική ανάπτυξη, όπου ο αγροτουρισμός ορίζεται ως «αυθεντικό τουριστικό προϊόν». Μια απαραίτητη

¹⁹ O.Iakovidou, C.Turner, «The female genre in Greek agrotourism», Annals of tourism research.

προϋπόθεση είναι η διαμόρφωση ενός σταθερού ορισμού για το «αγροτουριστικό προϊόν», που έως σήμερα δεν οριστεί επαρκώς και που θα αφορά ένα πιο διαφοροποιημένο προϊόν απ'αυτό που προσφέρεται από τους αγροτουριστικούς συνεταιρισμούς.

3.3 Ο ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Η ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΧΩΡΟ

Ο σχεδιασμός της τουριστικής ανάπτυξης σε όλα τα επίπεδα θεωρείται καταλυτικής σημασίας για την επιτυχία (WTO, 1994). Η εμπειρία αποδεικνύει ότι η απουσία σχεδιασμού μπορεί να οδηγήσει σε μια αυτοκαταστροφική διαδικασία για τον προορισμό. Ιδιαίτερα σήμερα που το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στην στροφή από το ποσοτικό στο ποιοτικό τουρισμό, στην ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού, ο σχεδιασμός αναδεικνύεται σε ζήτημα κεντρικής σημασίας.

3.3.1 ΓΕΝΙΚΑ

Δυστυχώς στην Ελλάδα δεν υπάρχει εθνικός σχεδιασμός για τον αγροτουρισμό, δεν υπάρχει εθνική πολιτική για τις ήπιες μορφές τουρισμού και ο ΕΟΤ παραμένει στηρίζοντας κυρίως τις συμβατικές μορφές τουρισμού²⁰. Η προσπάθεια αξιοποίησης του αγροτουρισμού επιχειρείται από την περιφέρεια και τη νομαρχιακή αυτοδιοίκηση και τους ΟΤΑ αλλά με μικρά τις περισσότερες φορές αποτελέσματα.

Στην Ελλάδα παρατηρείται εξάλλου *σύγχυση όσον αφορά σ' αυτήν την ίδια την έννοια και το περιεχόμενο του αγροτουρισμού* και πολύ περισσότερο τον προσδιορισμό από τους αρμόδιους φορείς (Υπ.Γεωργίας,

²⁰ Πηγή: Το Βήμα της Κυριακής 01/08/99, Χρυσάνθη Λαϊτου-Αντωνίου

ΕΟΤ, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση, τοπικές αναπτυξιακές εταιρείες) του *αγροτουριστικού προϊόντος*.

Η αγροτουριστική ανάπτυξη στον ελλαδικό χώρο περιορίστηκε στη δημιουργία *μιας πλειάδας “αγροτουριστικών” καταλυμάτων, συγκεντρωμένα στις παραθαλάσσιες ζώνες ή διάσπαρτα στο χώρο, ασύνδετα συνήθως με τη γεωργική παραγωγή και το τοπικό αγροτικό στοιχείο γενικότερα και χωρίς να προσφέρονται παράλληλα οι υπηρεσίες, τα αγαθά και οι δραστηριότητες που θα αναμενόταν από ένα τέτοιου είδους κατάλυμα* ²¹. Οι τουρίστες δεν παραμένουν μέσα στο αγρόκτημα προκειμένου να ζήσουν μαζί με τους αγρότες και να μάθουν για τις αγροτικές εργασίες. Συχνά μάλιστα τα καταλύματα βρίσκονται και μακριά από τις εκμεταλλεύσεις. Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων δεν προσφέρονται υπηρεσίες εστίασης μέσα στο κατάλυμα, ή όταν αυτό συμβαίνει τα προϊόντα που καταναλώνονται δεν προέρχονται από το αγρόκτημα.

Τα υπουργεία Γεωργίας, Εθνικής Οικονομίας και Ανάπτυξης και μερικοί άλλοι φορείς χειρίζονται προγράμματα σημαντικής χρηματοδότησης για τον αγροτουρισμό αλλά δυστυχώς ακόμη *δεν έχει εξασφαλισθεί η προσδοκώμενη και αναγκαία αγροτουριστική τεχνική και στελεχιακή υποδομή*. Εξάλλου δεν είναι στις προτεραιότητες του ΕΟΤ η δημιουργία ενός εναλλακτικού “πράσινου πακέτου” τουρισμού, παρ' όλο που η ζήτηση από τους περιηγητές είναι αυξημένη.

Δεν υπάρχει “θεσμικό πλαίσιο”, δεν υπάρχουν ειδικές ποιοτικές προδιαγραφές ούτε σήματα ποιότητας και διάκρισης ανάμεσα στις “αγροτουριστικές μονάδες”. Η έρευνα αγοράς, η προβολή και η διαφήμιση είναι δύσκολο να γίνουν από τους ίδιους τους αγρότες. Δεν υπάρχει κεντρικός φορέας συντονισμού-πληροφόρησης- προώθησης και προβολής του αγροτουρισμού στην Ελλάδα. Σε καμία περίπτωση δεν συναντάται συνεργασία μεταξύ ιδιοκτητών των καταλυμάτων, ούτε υπάρχει κάποια

²¹ Σπιλάνης Ι., «Ο ρόλος των νέων μορφών τουρισμού στα νησιά του Αιγαίου».

τοπική ή κρατική υπηρεσία υποστήριξης και παρακολούθησης, η οποία θα μπορούσε να αναλάβει την προώθηση- διαφήμιση του αγροτουριστικού προϊόντος, την ταξινόμηση-κατανομή των αγροτουριστικών μονάδων, την απευθείας σύνδεση με τα γραφεία ταξιδιών του εξωτερικού, την παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών και την εκπαίδευση-επιμόρφωση αγροτών σε θέματα εξυπηρέτησης τουριστών και διαχείρισης των αγροτουριστικών μονάδων (Ιακωβίδου, 2000).

3.3.2 Η ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΣΤΟΝ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟ

ΧΩΡΟ

Κυρίως στην περίπτωση των νησιών έχει παρατηρηθεί ότι η συμβίωση των δυο διαφορετικών λογικών οργάνωσης και προώθησης του τουρισμού –του μαζικού τουρισμού και του αγροτουρισμού- *δεν είναι εύκολη και καταλήγει συνήθως στην απορρόφηση του αγροτουρισμού από το μαζικό τουρισμό.*

Όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε στον ελλαδικό χώρο έχει δημιουργηθεί *μια πλειάδα “αγροτουριστικών” καταλυμάτων, συγκεντρωμένα στις παραθαλάσσιες ζώνες ή διάσπαρτα στο χώρο, ασύνδετα συνήθως με τη γεωργική παραγωγή και το τοπικό αγροτικό στοιχείο γενικότερα, ενώ έχει αγνοήθηκε πλήρως η πλευρά της τουριστικής ζήτησης. Ουσιαστικά, τα καταλύματα αυτά δεν λειτούργησαν ως αγροτουριστικά, αλλά ως συμπληρωματικά των ξενοδοχείων και ενοικιαζομένων δωματίων σε περιοχές και περιόδους μεγάλης ζήτησης.* Το γεγονός αυτό επιβεβαιώθηκε σε *μία έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο νησί της Λέσβου*, το οποίο διαθέτει τα περισσότερα αγροτουριστικά καταλύματα στο νησιωτικό χώρο. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι ακόμα και όταν τα αγροτουριστικά προγράμματα εμφανίζονται επιτυχημένα, σε ό,τι αφορά τη βελτίωση του εισοδήματος και την πρόθεση να παραμείνουν στη γεωργία, τα περισσότερα αγροτουριστικά καταλύματα στη Λέσβο λειτουργούν στα όρια του μαζικού τουρισμού, με τους ίδιους "πελάτες" και το ίδιο προϊόν, χωρίς καμία σχέση

με την γεωργική παραγωγή, την προώθηση των τοπικών προϊόντων ή τη διατήρηση του περιβαλλοντικού και πολιτιστικού τοπίου. *Ο αγροτουρισμός στη Λέσβο είναι τουρισμός που γίνεται από αγρότες, αλλά όχι αγροτουρισμός (Gousiou et al., 2001).*

Στην καλύτερη περίπτωση, εφόσον η αγροτουριστική δραστηριότητα έχει ήδη εδραιωθεί και αποκτήσει τα απαραίτητα ποιοτικά χαρακτηριστικά μπορεί να επηρεάσει θετικά, αναβαθμίζοντας το τουριστικό προϊόν της περιοχής.²²

Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι η επιτυχία του αγροτουριστικού προγράμματος αποτελεί συνάρτηση πολλών παραγόντων: των τοπικών κοινωνικών και οικονομικών δομών, της σχέσης των δομών αυτών με την αγροτουριστική δραστηριότητα, των χαρακτηριστικών και των ιδιαιτεροτήτων του τόπου προορισμού, του σχεδιασμού και της πολιτικής γενικότερα. Προκύπτει λοιπόν ότι είναι επιβεβλημένη μια εξειδικευμένη μελέτη για κάθε αγροτική περιφέρεια

Μόνο μέσα την εξειδικευμένη μελέτη για κάθε αγροτική περιφέρεια και από έναν συνολικό σχεδιασμό σε επίπεδο περιοχής, με την κινητοποίηση των υπάρχοντων αγροτουριστικών και τοπικών πόρων (ανθρώπινων, φυσικών, χρηματικών) και σε συνδυασμό με τη διάρθρωση μιας ποικίλης προσφοράς, την οργάνωση της παραγωγής και την προετοιμασία των οικοδεσποτών, αλλά και των φιλοξενούμενων μπορεί να τεθεί σε λειτουργία ένας μηχανισμός ενδογενούς ανάπτυξης και να εξασφαλιστεί η επιτυχία της εφαρμογής του αειφόρου αγροτουρισμού (Ιακωβίδου, 1999, σ.8)

²² Σπιλάνης Ι., «*Ιδιαιτερότητες και Αναπτυξιακές Δυνατότητες του Ελληνικού Νησιωτικού Χώρου*», Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Μυτιλήνη, 1998

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΕΝΤΟΣ ΤΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΕΝΤΟΣ ΤΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

*Τ*ια την περίοδο 2000-2006, η υλοποίηση σημαντικών προγραμμάτων με την προοπτική του αγροτουρισμού αναμένεται να επιδράσει καταλυτικά στην ανάπτυξη εναλλακτικού τουρισμού και τον εμπλουτισμό του ελληνικού τουριστικού προϊόντος αλλά και στη βιώσιμη ανάπτυξη της ελληνικής υπαίθρου.

Τα προγράμματα αυτά είναι: *η Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER+*, *το Επιχειρησιακό πρόγραμμα: «Αγροτική Ανάπτυξη- Ανασυγκρότηση της Υπαίθρου»* που είναι το πρόγραμμα του Εθνικού σκέλους του Γ' ΚΠΣ, *το Επιχειρησιακό πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητα*, *το Επιχειρησιακό σχέδιο της «Αγροτουριστικής ΑΕ»* και *τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (Π.Ε.Π).*

Μέσω των προγραμμάτων αυτών επιχειρείται η επίλυση των διαρθρωτικών προβλημάτων της ελληνικής γεωργίας, σηματοδοτείται η διαμόρφωση μιας νέας στρατηγικής ανάπτυξης του αγροτικού χώρου με βάση την αρχή της αειφορίας και τονίζεται η σημασία του αγροτουρισμού. Βασική επιδίωξη των παραπάνω προγραμμάτων είναι η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, η βελτίωση της ηλικιακής σύνθεσης του αγροτικού πληθυσμού, η δημιουργία υποδομών και υποστηρικτικών μηχανισμών για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής, η αναβάθμιση του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων, η ενημέρωση – ευαισθητοποίηση του αγροτικού πληθυσμού για τις προοπτικές ανάπτυξης και τις νέες τεχνολογίες, η μείωση των ανισοτήτων μεταξύ των αστικών και αγροτικών περιοχών, η ολοκληρωμένη αντιμετώπιση των προβλημάτων μειονεκτικών περιοχών.

Τέλος, σημαντικές είναι και άλλες πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς και των Εθνικών Φορέων, που ενισχύουν έμμεσα αλλά ενεργά τις επενδύσεις του αγροτουρισμού. Τέτοια προγράμματα είναι το πρόγραμμα LIFE/E.E, η κοινοτική πρωτοβουλία NOW, τα προγράμματα του Ελληνικού Οργανισμού Μικρών και Μεσαίων Επιχειρήσεων και Χειροτεχνίας, τα προγράμματα του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού, το ECO-OVERTURE και το INTERREG.

4.1 ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ Γ' Κ.Π.Σ. "ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ 2000-2006 "

Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα "Αγροτική Ανάπτυξη-Ανασυγκρότηση της Υπαιθρου 2000-2006"²³ είναι πρόγραμμα του Εθνικού σκέλους του Γ' ΚΠΣ. Το εν λόγω Επιχειρησιακό Πρόγραμμα διαρθρώνεται σε επτά άξονες και τριάντα τέσσερα επιμέρους μέτρα έχοντας ως *κύριους στρατηγικούς στόχους* :

- ☑ τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής γεωργίας ενόψει των προκλήσεων ενός συνεχώς ανταγωνιστικότερου διεθνούς περιβάλλοντος
- ☑ τη βιώσιμη και ολοκληρωμένη ανάπτυξη της υπαίθρου για να αυξηθεί η ελκυστικότητα της και να αποκατασταθεί η κοινωνική και οικονομική της λειτουργία
- ☑ τη διατήρηση και βελτίωση του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων της υπαίθρου

Ο αγροτουρισμός κατέχει ιδιαίτερη θέση στα πλαίσια του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Αγροτική Ανάπτυξη και Ανασυγκρότηση

²³ Δικτυακός τόπος Υπουργείου Γεωργίας, Διαρθρωτικά προγράμματα ανάπτυξης υπαίθρου

της Υπαίθρου 2000-2006» και ειδικότερα στα πλαίσια του Άξονα 7 «Προγράμματα Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου», όπου προβλέπονται μέτρα για τη διαφοροποίηση των γεωργικών και παράλληλων προς τη γεωργία δραστηριοτήτων (μέτρο 7.6), για την ενθάρρυνση των τουριστικών και βιοτεχνικών δραστηριοτήτων (μέτρο 7.9), για την ανακαίνιση και ανάπτυξη χωριών και την προστασία της αγροτικής κληρονομιάς (μέτρο 7.5).

Καίρια σημεία στα πλαίσια του Άξονα 7 είναι η προσαρμογή των ασκούμενων πολιτικών με τα ειδικά χαρακτηριστικά κάθε περιοχής παρέμβασης, η ενίσχυση της συμμετοχής όλων των τομέων της οικονομίας στην ανάπτυξη και την ενδυνάμωση των πολλαπλασιαστικών επιδράσεων στην τοπική οικονομία, η αξιοποίηση του ενδογενούς δυναμικού κάθε περιοχής, η προστασία του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος μέσω της εισαγωγής ήπιων αναπτυξιακών δράσεων και η βελτίωση του επιπέδου ποιότητας ζωής των κατοίκων των αγροτικών περιοχών.

4.1.1 Η ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΠΟΥ ΣΧΕΤΙΖΟΝΤΑΙ ΜΕ ΤΗ ΓΕΩΡΓΙΑ (ΜΕΤΡΟ 7.6)

Μια σημαντική συνιστώσα για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη του αγροτικού χώρου είναι η αντιμετώπιση του προβλήματος της υποαπασχόλησης, που σχετίζεται κυρίως με την εποχικότητα της γεωργικής δραστηριότητας και την ανεργία στις αγροτικές περιοχές. Γι' αυτό το λόγο απαιτούνται δραστικές παρεμβάσεις στο επίπεδο της γεωργικής εκμετάλλευσης οι οποίες θα έχουν στόχο την επέκταση των δραστηριοτήτων της εκμετάλλευσης σε τομείς εκτός της γεωργίας και θα αμβλύνουν το πρόβλημα της υποαπασχόλησης δημιουργώντας νέες ευκαιρίες για δουλειά και επιπλέον εισόδημα στην γεωργική εκμετάλλευση.

Το μέτρο περιλαμβάνει την ενίσχυση επενδύσεων από παραγωγούς, οι οποίες διαφοροποιούν τις δραστηριότητες με τις οποίες ασχολούνται εντός ή εκτός της εκμετάλλευσής τους, με την ανάπτυξη νέων δραστηριοτήτων οι οποίες δεν σχετίζονται με τη γεωργία (αγροτικός τουρισμός, βιοτεχνία κλπ).

Στόχος του μέτρου είναι η παροχή δυνατοτήτων δημιουργίας πολλαπλών δραστηριοτήτων και απόκτησης εναλλακτικών εισοδημάτων για τη μείωση της υποαπασχόλησης στο γεωργικό τομέα, η δημιουργία ίσων ευκαιριών, η βελτίωση των εισοδημάτων και η συγκράτηση του αγροτικού πληθυσμού. Η διαφοροποίηση των γεωργικών δραστηριοτήτων θα πραγματοποιηθεί κυρίως με επενδύσεις κυρίως στους τομείς του αγροτουρισμού και της οικοτεχνίας.

Το όραμα είναι μία ελκυστική, ζωντανή και οικονομικά ισχυρή ύπαιθρος, με ισόρροπη ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών, με προσέγγιση εισοδημάτων και όρων ζωής, των κατοίκων της υπαίθρου και των πόλεων.

4.1.2 Η ΕΝΘΑΡΡΥΝΣΗ ΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΒΙΟΤΕΧΝΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

(ΜΕΤΡΟ 7.9)

Βασικό χαρακτηριστικό των περιοχών παρέμβασης είναι -παρά τις σημαντικές ευκαιρίες ανάπτυξης και διαφοροποίησης- η αδυναμία της παραγωγικής βάσης τους και η σχεδόν παντελής έλλειψη καθετοποίησης του τοπικού παραγωγικού κυκλώματος. Τόσο στον τομέα της μεταποίησης και του τουρισμού, λειτουργεί ένας μικρός αριθμός μονάδων σε κάθε περιοχή, κυρίως οικογενειακής μορφής, οι οποίες ακολουθούν παραδοσιακούς τρόπους οργάνωσης. Ειδικότερα, στον τομέα του τουρισμού, μπορούμε να σημειώσουμε ότι παρά την ύπαρξη σημαντικών πλεονεκτημάτων στην ελληνική ύπαιθρο, τόσο φυσικών όσο και πολιτιστικών, στις περιοχές αυτές συγκεντρώνεται μόλις το 2,5% του συνολικού αριθμού των κλινών της χώρας εκ των οποίων το 25% ανήκει σε ξενοδοχεία.

Η αξιοποίηση των τοπικών φυσικών και πολιτιστικών πόρων, καθώς και στη δυνατότητα επέκτασης της παραγωγής τοπικών παραδοσιακών βιοτεχνικών προϊόντων αποτελεί τον κεντρικό άξονα του μέτρου καθώς η ύπαρξη ορισμένων παραδοσιακών δραστηριοτήτων στον τομέα της βιοτεχνίας που τείνουν να εξαλειφθούν, μπορούν να αποτελέσουν σε συνδυασμό με την ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού σε κάθε περιοχή,

έναν πυρήνα για τη ανάπτυξη και τη διαφοροποίηση της τοπικής παραγωγικής διάρθρωσης.

Το μέτρο περιλαμβάνει παρεμβάσεις οι οποίες αποσκοπούν:

I. Στην ενίσχυση αγροτουριστικού χαρακτήρα ή εναλλακτικών μορφών τουρισμού και ενισχύονται επενδύσεις οι οποίες :

Αυξάνουν την επισκεψιμότητα της περιοχής παρέμβασης και την επέκταση της τουριστικής περιόδου σε αυτή, με την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Βελτιώνουν την οργάνωση του αγροτουριστικού προϊόντος.

Συμβάλλουν στη δημιουργία συλλογικών σχημάτων και δικτύων για τη βελτιστοποίηση της χρησιμοποίησης των φυσικών, ανθρωπίνων και επενδυτικών αγροτουριστικών πόρων.

Η δράση θα ενισχύσει μικρά επενδυτικά σχέδια τα οποία αφορούν στην συμπλήρωση ή ανάπτυξη της τουριστικής υποδομής των περιοχών παρέμβασης, σύμφωνα με πρότυπα συμβατά με το είδος του τουριστικού προϊόντος που μπορεί να παρασχεθεί από αυτές.

Ως ενδεικτικές πράξεις οι οποίες αναφέρονται σε αυτό το πλαίσιο είναι η δημιουργία ή ο εκσυγχρονισμός αγροτουριστικών καταλυμάτων και παραδοσιακών ξενώνων, χώρων εστίασης και αναψυχής, χώρων αναψυχής και κατασκήνωσης σε σημεία φυσικού κάλλους, υπαιθρίων χώρων κατάκλισης, αναψυκτηρίων, ορεινών καταφυγίων, η αναβίωση παραδοσιακών καφενείων και λοιπές συναφείς δραστηριότητες.

II. Ενίσχυση βιοτεχνικών δραστηριοτήτων με στόχο τη δημιουργία των κατάλληλων προϋποθέσεων για την συγκράτηση του πληθυσμού και των οικονομικών δραστηριοτήτων στις περιοχές αυτές.

Στο πλαίσιο της δράσης ενισχύονται επενδύσεις οι οποίες :

Δημιουργούν νέες ή βελτιώνουν υφιστάμενες βιοτεχνικές δραστηριότητες.

Βελτιώνουν την οργάνωση του βιοτεχνικού προϊόντος.

Συμβάλλουν στη δημιουργία συλλογικών σχημάτων και δικτύων για τη βελτιστοποίηση της χρησιμοποίησης των φυσικών, ανθρωπίνων και επενδυτικών πόρων.

Ως ενδεικτικές πράξεις οι οποίες αναφέρονται σε αυτό το πλαίσιο είναι η δημιουργία ή ο εκσυγχρονισμός βιοτεχνικών μονάδων παραγωγής παραδοσιακών προϊόντων (όπως τα προϊόντα παραδοσιακής ζαχαροπλαστικής, ξυλογλυπτικής, αγγειοπλαστικής, λοιπά προϊόντα παραδοσιακού χαρακτήρα κλπ), η ενίσχυση αγροτικών συνεταιρισμών γυναικών για την παραγωγή τέτοιων προϊόντων, και λοιπές συναφείς δραστηριότητες.

III. Προβολή συγκριτικών πλεονεκτημάτων των περιοχών παρέμβασης.

Η δράση περιλαμβάνει ενισχύσεις για την προβολή των συγκριτικών πλεονεκτημάτων των περιοχών, είτε όσον αφορά τη προσέλκυση επενδυτών για τη διενέργεια μικρών επενδυτικών σχεδίων στους παραπάνω τομείς, είτε όσον αφορά τους φυσικούς και πολιτιστικούς τους πόρους, οι οποίοι θα μπορούσαν να αποτελέσουν στοιχεία έλξης ειδικών ομάδων τουριστών.

4.1.3 ΑΝΑΚΑΙΝΙΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΧΩΡΙΩΝ – ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ

ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ (ΜΕΤΡΟ 7.5)

Το μέτρο αφορά ενισχύσεις για την προώθηση της προστασίας και ανάδειξης του παραδοσιακού και τοπικού οικιστικού περιβάλλοντος του αγροτικού χώρου και της προστασίας και διατήρησης της αγροτικής κληρονομιάς. Οι δράσεις του μέτρου δεν θα έχουν αποσπασματικό χαρακτήρα, αλλά θα αφορούν συνολικές παρεμβάσεις που θα αποσκοπούν τεκμηριωμένα στη διατήρηση της παραδοσιακής εικόνας των οικισμών, την τοπική αρχιτεκτονική και την αγροτική κληρονομιά χωρίς να αλλοιώνουν τον ιστορικό τους χαρακτήρα, σε πλήρη όμως συμβατότητα με την προώθηση του στόχου της τοπικής οικονομικής ανάπτυξης.

Ενδεικτικά και όχι αποκλειστικά στο μέτρο μπορεί να ενταχθούν τα ακόλουθα είδη δράσεων όπως εκπόνηση των σχετικών μελετών σχεδιασμού με ολοκληρωμένη προσέγγιση, ανακαίνιση παραδοσιακών στοιχείων του τοπικού οικιστικού περιβάλλοντος, προστασία και διατήρηση παραδοσιακών στοιχείων της αγροτικής κληρονομιάς (π.χ. νερόμυλοι, ανεμόμυλοι, γεφύρια

κ.λ.π.), διατήρηση παραδοσιακών αγροτικών εργασιών και συνθηθειών, κατασκευή υδρευτικών και αποχετευτικών δικτύων.

4.3 ΟΙ ΚΟΙΝΟΤΙΚΕΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ LEADER

Οι πρωτοβουλίες LEADER που εφαρμόζονται στη χώρα μας από το 1991 εκφράζουν την πλέον σύγχρονη αντίληψη για την αγροτική ανάπτυξη της χώρας μας, δεδομένου ότι υπερβαίνουν τη στενή αντιμετώπιση της αγροτικής δραστηριότητας και εισάγουν την ιδέα της ολοκληρωμένης ανάπτυξης του αγροτικού χώρου. *Βασική αρχή αυτών των πρωτοβουλιών είναι η ενεργή συμμετοχή των ανθρώπων της υπαίθρου, τόσο στο σχεδιασμό, όσο και στην υλοποίηση της αναπτυξιακής προσπάθειας που γίνεται για την περιοχή τους.* Η Κοινοτική πρωτοβουλία Leader απευθύνεται σε ευαίσθητες αγροτικές περιοχές καθώς και σε αναπτυξιακά καθυστερημένες περιφέρειες και έχει στόχο την ολοκληρωμένη ανάπτυξη τους σε διάφορες δραστηριότητες, κυρίως εξωγεωργικές ανάμεσα στις οποίες ο αγροτουρισμός κατέχει εξέχουσα θέση.

Ωστόσο η ιδιαιτερότητα των πρωτοβουλιών LEADER, πλεονέκτημα τους και παράγοντας της επιτυχίας τους είναι ότι δίνουν τη δυνατότητα ανάληψης πρωτοβουλιών και δράσεων που διαχέονται σε όλες τις επιμέρους κοινωνικοοικονομικές παραμέτρους που συνθέτουν τον αγροτικό χώρο σε αντίθεση (και όχι μόνο) με την καθιερωμένη «τομεακή προσέγγιση» που χαρακτηρίζει την κοινή αγροτική διαρθρωτική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και η οποία παρ' ότι εφαρμόζεται από την δεκαετία του 1960 δεν έχει κατορθώσει, παρά τη σημαντική συμβολή της στην «διατήρηση της ευρωπαϊκής γεωργίας», να αντιστρέψει τη τρωθείσα ελκυστικότητα των

αγροτικών περιοχών σαν τόπους άσκησης οικονομικής δραστηριότητας και κατοικίας.

4.3.1 LEADER I & II ²⁴

Οι κοινοτικές Πρωτοβουλίες LEADER I και LEADER II απέτελεσαν την απαρχή μίας προσέγγισης ολοκληρωμένης ανάπτυξης σε χωρικό επίπεδο. Εφαρμόστηκαν στη χώρα μας την τελευταία δεκαετία επέφεραν *σημαντικά αποτελέσματα στον αγροτικό χώρο και ειδικότερα στην αγροτουριστική ανάπτυξη*. Από τα ποσοστά της συνολικής χρηματοδότησης που έλαβε ο αγροτουρισμός στο LEADER I (41%) και στο LEADER II (30%), καταδεικνύεται η σημαντικότητα του στις στρατηγικές ανάπτυξης των αγροτικών περιοχών.

Αναλυτικότερα, στα πλαίσια της πρωτοβουλίας *LEADER I* υλοποιήθηκαν 25 προγράμματα ολοκληρωμένης αγροτικής ανάπτυξης από αντίστοιχες Ομάδες Τοπικής Δράσης, ύψους δημόσιας δαπάνης 70 εκ. euro. Από το σύνολο των 1.732 έργων και δράσεων, *πραγματοποιήθηκαν 807 επενδύσεις αγροτουρισμού και 86 επενδύσεις αξιοποίησης και προστασίας περιβάλλοντος και πολιτιστικής κληρονομιάς*.

Στα πλαίσια της πρωτοβουλίας *LEADER II* εγκρίθηκε η εφαρμογή τοπικών προγραμμάτων 49 Ομάδων Τοπικής Δράσης και 7 θεματικών προγραμμάτων συλλογικών φορέων. Συνολικά εγκρίθηκε η υλοποίηση 3.270 έργων και δράσεων, ύψους δημόσιας δαπάνης 210,7 εκ. euro, από τα οποία,

²⁴ Πηγή: Ε.Π. Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Leader +, Τόμος Β', «Εκ των προτέρων αξιολόγηση του εθνικού προγράμματος Leader+»- Αποτελέσματα αξιολόγησης των προηγούμενων Κ.Π Leader, Σελ.20-29

1150 αφορούσαν έργα αγροτικού τουρισμού και ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της on-going αξιολόγησης²⁵, η *τουριστική δραστηριότητα που ανέπτυξαν οι ΟΤΔ που ανταποκρίθηκαν στην έρευνα ήταν η πλέον σημαντική δραστηριότητα τόσο από άποψη χρηματοδοτικών πόρων, όσο και σημασίας για τις τοπικές οικονομίες και τον ευρύτερο καταλυτικό ρόλο που έχει η ανάπτυξη σύγχρονων υπηρεσιών τουρισμού στην ελληνική ύπαιθρο.* Τα επενδυτικά σχέδια που πραγματοποιήθηκαν, δημιούργησαν στα πλαίσια του μέτρου 3 (αγροτουρισμός) περίπου 4.600 κλίνες ενώ ένας αριθμός από 1210 νέες θέσεις εργασίας και 1030 εποχιακές προβλέπεται να δημιουργηθεί με το πέρας του προγράμματος.

4.3.1.1 ΠΟΙΟΤΙΚΟΣ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΣΥΝΕΠΕΙΩΝ

Επιχειρώντας έναν ποιοτικό απολογισμό της επίδρασης των πρωτοβουλιών αυτών διαπιστώνουμε τα ακόλουθα:

Έφεραν τις τοπικές κοινωνίες σε επαφή με τη λογική των ευρωπαϊκών προγραμμάτων και *καλλιέργησαν στον τοπικό πληθυσμό την ανάγκη ενεργοποίησής του για συμμετοχή τόσο στο σχεδιασμό, όσο και στην εφαρμογή πρωτοβουλιών που θα του δώσουν νέες διεξόδους απασχόλησης και εισοδημάτων.*

Αφυπνίσθηκε το τοπικό επιστημονικό δυναμικό και δημιουργήθηκαν “τοπικοί πυρήνες” που στην πλειοψηφία τους, επιτέλεσαν το ρόλο που τους ανατέθηκε, δηλαδή αυτόν των αναπτυξιακών εκείνων μονάδων, που αναλαμβάνουν να εντοπίσουν τις ανάγκες της περιοχής τους σε συνεργασία με τον τοπικό πληθυσμό, να προτείνουν ολοκληρωμένες λύσεις ανάπτυξης και να εφαρμόσουν τη διαδικασία της αποκεντρωμένης χρηματοδότησης – ενίσχυσης και παρακολούθησης των έργων με διαφάνεια και ευελιξία.

²⁵ Με βάση την ανάλυση 45 ερωτηματολογίων (40 από ΟΤΔ και 5 από ΣΦ)

Έγινε κατανοητή η ανάγκη σχεδιασμού και υλοποίησης ολοκληρωμένων παρεμβάσεων με έμφαση στην αξιοποίηση έργων και δραστηριοτήτων, που υλοποιήθηκαν ή υλοποιούνται στα πλαίσια άλλων προγραμμάτων, ώστε να υπάρχουν πολλαπλασιαστικά οφέλη για τις περιοχές.

Δόθηκε η δυνατότητα “διαφοροποίησης της απασχόλησης και της παραγωγής” και προώθησης της τοπικής παραγωγής με αυξημένη προστιθέμενη αξία.

Αποκτήθηκε εμπειρία και αναπτύχθηκαν νέες μέθοδοι προγραμματισμού και διοίκησης με κατεύθυνση την άμεση στήριξη των κοινών τοπικών πρωτοβουλιών για την ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών.

Ενισχύθηκαν μικρές επενδυτικές πρωτοβουλίες, προωθήθηκε η τοπική αγροτική παραγωγή, αξιοποιήθηκαν τα τοπικά συγκριτικά πλεονεκτήματα, αναδείχθηκαν αξιόλογοι φυσικοί και ιστορικοί χώροι και δημιουργήθηκαν προϋποθέσεις εναλλακτικού εισοδήματος.

Δόθηκε η δυνατότητα πρόσβασης του πληθυσμού των περιοχών παρέμβασης στις νέες τεχνολογίες για τον εκσυγχρονισμό της διαδικασίας παραγωγής, πληροφόρησης και επικοινωνίας (χρήση πληροφορικής και τεχνική στήριξη) με αποτέλεσμα να δοθούν νέες διέξοδοι στην ανταγωνιστικότητα της κάθε περιοχής.

Στηρίχθηκε η καινοτομία και η μεταφορά της σαν “πολλαπλασιαστής” που δρα σε όλα τα επίπεδα έκφρασης των κατοίκων της υπαίθρου.

Δημιουργήθηκαν και διατηρήθηκαν θέσεις εργασίας σε περιοχές με έντονα προβλήματα ανεργίας και αυτό λειτούργησε θετικά, στο μέτρο του δυνατού, στον περιορισμό της εσωτερικής μετανάστευσης.

Έγινε κατανοητή η σημασία της ανταλλαγής εμπειριών μεταξύ αγροτικών περιοχών της Ελλάδας και άλλων αγροτικών περιοχών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για προβληματισμό και σωστή προετοιμασία του αγροτικού πληθυσμού με σκοπό την αντιμετώπιση των

πιθανών προβλημάτων που θα επιφέρει η αναμόρφωση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής.

4.3.1.2 ΔΥΣΧΕΡΕΙΕΣ

Ωστόσο και παρά τα παραπάνω θετικά αποτελέσματα, η εφαρμογή των πρωτοβουλιών συνάντησε και δυσχέρειες, οι οποίες λήφθηκαν ιδιαίτερα υπόψη κατά το σχεδιασμό του προγράμματος Leader+. Τα σημαντικότερα από τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν είναι:

☑ *Μη αποτελεσματική συγκέντρωση οικονομικών πόρων και την επιλογή φορέων μικρής σχετικά δυναμικότητας, με συνέπεια την μη αξιοποίηση οικονομιών κλίμακας, τη μη κινητοποίηση όλων των συντελεστών παραγωγής και την ύπαρξη προγραμμάτων πολλών ταχυτήτων που οδήγησαν σε μείωση της συνοχής και της ισόρροπης αποτελεσματικότητας του Εθνικού προγράμματος.*

☑ *Στην προσπάθεια κάλυψης των μεγάλων αναγκών, σε ορισμένες περιοχές, οι υιοθετηθέντες στόχοι ήταν λιγότερο ρεαλιστικοί, ξεκάθαροι και υλοποιήσιμοι, ενώ οι δεσμοί μεταξύ των προτεινόμενων ενεργειών ήταν χαλαροί, με συνέπεια τη μειωμένη αποτελεσματικότητα και ποιοτική διαφοροποίηση στις περιοχές αυτές.*

☑ *Παρατηρήθηκαν ευάλωτες εταιρικές σχέσεις, γεγονός που οφείλεται κυρίως στο ότι ορισμένοι Φορείς συγκροτήθηκαν με στόχο μόνο την ανάληψη υλοποίησης του συγκεκριμένου προγράμματος.*

☑ *Σε πολλές περιπτώσεις, παρατηρήθηκαν καθυστερήσεις στην εφαρμογή των προγραμμάτων, γεγονός που οφείλεται στη μη ετοιμότητα των φορέων υλοποίησης, στην έλλειψη εμπειρίας στη διαχείριση ευρωπαϊκών προγραμμάτων και στις διαδικασίες διαχείρισης δημόσιου χρήματος από ορισμένους Φορείς Υλοποίησης.*

☑ *Η πρωτοτυπία της LEADER για αποκεντρωμένη συνολική επιχορήγηση μέσω “τοπικών διαχειριστικών και αναπτυξιακών δομών” είχε σαν συνέπεια να εφαρμοσθούν διαδικασίες για την ορθολογική διαχείριση του δημόσιου χρήματος που, κατά κανόνα, ήταν χρονοβόρες.*

4.4 ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ LEADER+ ²⁶

Με δεδομένη την ανάγκη διατήρησης μιας ζωντανής και παραγωγικής υπαίθρου, απαιτείται ο σχεδιασμός και η υλοποίηση ενεργειών που στηρίζουν τη *“διαφοροποίηση της παραγωγής και των μέσων”*. Αυτήν ακριβώς την πολιτική βούληση καλείται να εξυπηρετήσει η πρωτοβουλία για την αγροτική ανάπτυξη *LEADER+*. Βασική επιδίωξη της είναι να δράσει *ως καταλύτης για την εφαρμογή καινοτόμων αναπτυξιακών προσεγγίσεων αλλά και ως «επιταχυντής» της διαδικασίας «δικτύωσης» των αγροτικών περιοχών, έχοντας θέσει ως αναπτυξιακούς στόχους*

- την ολοκληρωμένη, υψηλής ποιότητας, αειφόρο ανάπτυξη της υπαίθρου, μέσω πιλοτικών εφαρμογών
- την ενίσχυση της προσπάθειας για άρση της απομόνωσης των περιοχών, σε όλα τα επίπεδα της οικονομικής και κοινωνικής ζωής.

ώστε να ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα των αγροτικών περιοχών, με την καλύτερη αξιοποίηση των φυσικών, ανθρώπινων και οικονομικών πόρων τους και να διασφαλισθεί η στροφή προς νέες πηγές εισοδήματος με την παράλληλη προστασία της φυσικής και πολιτισμικής κληρονομιάς.

²⁶ Πηγή: Ε.Π. Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Leader +, Τόμος Α΄&Β΄

4.4.1 Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ PLUS (+) ΣΤΟ LEADER

Παρά το γεγονός ότι το LEADER διατηρεί το περιεχόμενο των προηγούμενων εφαρμογών (LEADER I και LEADER II), ωστόσο, υπάρχει μια διαφοροποίηση που εκφράζεται με την προσθήκη του + (plus = επιπλέον).

Ο πιλοτικός χαρακτήρας του προγράμματος εξασφαλίζεται κυρίως μέσω των δικτυώσεων (clusters) και των συνεργασιών. Κατά συνέπεια, δίνεται βάρος στη δικτύωση ομοειδών ή συμπληρωματικών επιχειρήσεων, την κοινή προβολή και προώθηση, τη συνεργασία και τη συλλογική στήριξη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, που μπορούν να εξασφαλίσουν τη βιωσιμότητα και τη συμπληρωματικότητα των δράσεων.

Έτσι η έννοια «πιλοτικός» επιτυγχάνεται με:

την ανάπτυξη νέων προϊόντων και υπηρεσιών που ενσωματώνουν τις τοπικές ιδιομορφίες.

την εφαρμογή νέων μεθόδων που αξιοποιούν τόσο το ανθρώπινο δυναμικό όσο και τους φυσικούς και χρηματοδοτικούς πόρους της περιοχής.

τη διασύνδεση έργων/ δράσεων ή και επιχειρήσεων όλων των τομέων της οικονομίας, οι οποίοι κατά παράδοση είναι ανεξάρτητοι.

την υιοθέτηση πρωτότυπων μορφών οργάνωσης και συμμετοχής του τοπικού πληθυσμού στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

4.4.2 ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ LEADER+

Στην Ελλάδα, η πρωτοβουλία LEADER+ εφαρμόζεται σε

✓ *ορεινές περιοχές* χαρακτηρισμένες σύμφωνα με τον εγκεκριμένο από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, κατάλογο των ορεινών, μειονεκτικών και με ειδικά προβλήματα περιοχών

✓ *νησιωτικές περιοχές*, στις οποίες παρουσιάζεται η εντονότερη κοινωνικοοικονομική υστέρηση.

Ωστόσο, σε αιτιολογημένες περιπτώσεις και εφόσον πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις (γεωγραφική γειννίαση, ύπαρξη προβλημάτων αλλά

παράλληλα αναπτυξιακών προοπτικών κ.λ.π), περιλαμβάνονται στο πρόγραμμα και μειονεκτικές περιοχές καθώς και περιοχές Natura 2000.

4.4.3 ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ LEADER+ ΚΑΙ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΩΝ ΤΟΥ ΚΠΣ

Παρά το πέρασμα της λογικής LEADER στα mainstream προγράμματα, η πρωτοβουλία LEADER+ εξακολουθεί να διαφέρει σε σχέση με τις παρεμβάσεις που χρηματοδοτούνται από το ΚΠΣ ως προς τη προσέγγιση και το περιεχόμενο, τη μεθοδολογία σχεδιασμού και τον τρόπο υλοποίησης. Επιγραμματικά, οι κυριότερες διαφορές σημειώνονται στον πίνακα²⁷ που ακολουθεί:

ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ LEADER+ ΚΑΙ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΩΝ Κ.Π.Σ.		
A/A	LEADER +	Κ.Π.Σ.
A. ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ		
1.	Πιλοτική εφαρμογή πρωτότυπων και ολοκληρωμένων στρατηγικών αειφόρου ανάπτυξης υψηλής ποιότητας που στρέφεται γύρω από ένα θέμα συσπειρώσης.	Εφαρμογή αναπτυξιακών παρεμβάσεων με ισομερή κατανομή μεταξύ τομειακής και χωρικής προσέγγισης.
2.	Συστηματική και μόνιμη δικτύωση και συνεργασία κυρίως για την απόκτηση τεχνογνωσίας και την ανταλλαγή εμπειριών.	Η δικτύωση αφορά κυρίως το διαχειριστικό επίπεδο.
3.	Μικρές επενδύσεις που δημιουργούν έναν παραγωγικό ιστό σε τοπικό επίπεδο, εξασφαλίζοντας μεγαλύτερες προοπτικές παραμονής του πληθυσμού στην ύπαιθρο.	Έργα βασικών και λοιπών υποδομών και επενδύσεων μεγαλύτερου σχετικά προϋπολογισμού και συνήθως υπερτοπικού χαρακτήρα.
4.	Ο τοπικός πληθυσμός μέσω των εκπροσώπων του αποφασίζει για την ανάπτυξη της περιοχής του.	Ο προγραμματισμός της ανάπτυξης των περιοχών εξειδικεύεται από τις κεντρικές ή περιφερειακές αρχές μέσω διαβουλεύσεων με τοπικούς, αναπτυξιακούς και κοινωνικούς εταίρους.
B. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ		
5.	Σχεδιασμός “έκ των κάτω”.	Σχεδιασμός από τις Δημόσιες Αρχές.
6.	Ολοκληρωμένος και πολυτομειακός σχεδιασμός με διασύνδεση τομέων και	Σχεδιασμός αναπτυξιακών παρεμβάσεων με ισομερή κατανομή μεταξύ τομειακής και

²⁷ Πηγή: Ε.Π. Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Leader +, Τόμος Α΄, σ.48-50

δράσεων μεταξύ τους σε τοπικό επίπεδο.

χωρικής προσέγγισης.

Γ. ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ

7. Πλήρως αποκεντρωμένη διαχείριση των προγραμμάτων από τις Ομάδες Τοπικής Δράσης που αναδεικνύονται μετά από διαδικασία προκήρυξης και αξιολόγησης και είναι υπεύθυνες για τις επιλογές των δικαιούχων και την τήρηση των κανόνων.

Η διαχείριση των προγραμμάτων γίνεται από Δημόσιους Φορείς (Κεντρικές ή Περιφερειακές Αρχές) που έχουν την αρμοδιότητα και την ευθύνη των αποφάσεων και της υλοποίησης.

Βασικότερη διαφοροποίηση της LEADER+ σε σχέση με τις παρεμβάσεις που χρηματοδοτούνται από το ΚΠΣ είναι η *«πilotική εφαρμογή»*.

Εξάλλου, η LEADER+ παρουσιάζει *ευρύτερο πεδίο επιλεξιμότητας* σε σχέση με αυτό των προγραμμάτων του Κ.Π.Σ. και ειδικότερα των ολοκληρωμένων προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης του Ε.Π. «Αγροτική Ανάπτυξη-Ανασυγκρότηση της υπαίθρου» και των Π.Ε.Π., τα οποία στηρίζονται και υλοποιούνται με βάση τις αρχές και τα πρότυπα της LEADER.

Έτσι, για παράδειγμα, η LEADER+ μπορεί να καλύψει θέματα επιχειρηματικότητας ΕΤΠΑ ή ανθρωπίνων πόρων ή ευρύτερες ολοκληρωμένες παρεμβάσεις σε οικιστικό αγροτικό σύνολο, θέματα συνεργασιών και δικτυώσεων, παρεμβάσεις στις περιοχές NATURA 2000 εκτός δασικών ή γεωργικών εκτάσεων, δράσεις προβολής και ανάδειξης της ποιότητας και της συνολικής εικόνας των αγροτικών περιοχών κ.λ.π.

4.4.4 Η ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ LEADER+

Το εθνικό επιχειρησιακό πρόγραμμα LEADER+ αρθρώνεται γύρω από 4 σκέλη, τα οποία συνιστούν τους άξονες προτεραιότητας του προγράμματος και είναι οι ακόλουθοι:

1^{ος}: *«Ολοκληρωμένες, pilotικού χαρακτήρα στρατηγικές αγροτικής Ανάπτυξης»*.

2^{ος}: *«Στήριξη συνεργασίας μεταξύ αγροτικών περιοχών»*.

3^{ος}: *«Δικτύωση»*.

4^{ος}: «Διαχείριση – Παρακολούθηση – Αξιολόγηση του Προγράμματος»

Η στρατηγική ανάπτυξης αγροτουρισμού επιχειρείται στα πλαίσια του 1ου άξονα προτεραιότητας ως μέρος ολοκληρωμένων και πιλοτικού χαρακτήρα στρατηγικών αγροτικής ανάπτυξης αλλά και του 2^{ου} άξονα συνεργασίας μεταξύ των αγροτικών περιοχών.

4.4.4.1 Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΩΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ, ΠΙΛΟΤΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ (1^{ος} ΆΞΟΝΑΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ)

Αναφορικά με τον 1^ο άξονα προτεραιότητας, η εφαρμογή ολοκληρωμένων πιλοτικών προγραμμάτων ανάπτυξης του αγροτικού χώρου απορρέει, καταρχήν, από την αναγκαιότητα δημιουργίας ευκαιριών συμπληρωματικής απασχόλησης στους κατοίκους των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών των οποίων η τοπική οικονομία εξαρτάται άμεσα από ένα φθίνοντα πρωτογενή τομέα. Η ανάπτυξη οικονομικών δραστηριοτήτων που σχετίζονται άμεσα με τον αγροτικό χώρο όπως ο αγροτουρισμός, η μεταποίηση και τυποποίηση τοπικών – ποιοτικών γεωργικών προϊόντων και γενικά η ήπιας μορφής αξιοποίηση των τοπικών πόρων (ανθρώπινων, φυσικών - περιβαλλοντικών, πολιτιστικών κλπ.) (Μέτρο 2) συνιστούν παρεμβάσεις που μπορούν να οδηγήσουν στη δημιουργία συμπληρωματικών εισοδημάτων, να ενισχύσουν την απασχόληση και άρα να συμβάλλουν στη συγκράτηση του πληθυσμού, ιδίως των νέων.

Οι εν λόγω παρεμβάσεις ενισχύονται σημαντικά από τις δράσεις του Μέτρου 3 και 4 (Υποστηρικτικές ενέργειες και προστασία ανάδειξης και αξιοποίηση Φυσικής και Πολιτιστικής κληρονομιάς αντίστοιχα). Χαρακτηριστικό του άξονα είναι ότι μέσω των δράσεων του Μέτρου 4 επιδιώκει την αναβάθμιση των περιβαλλοντικών και πολιτιστικών στοιχείων που συνθέτουν τη φυσιογνωμία των περιοχών και συμβάλλουν αποφασιστικά στη ανάπτυξη της περιοχής εφαρμογής του προγράμματος. Οι παρεμβάσεις αυτές συνδυαζόμενες με τη βελτίωση βασικών υποδομών μέσω έργων μικρής κλίμακας, διαμέσου εθνικών και περιφερειακών

προγραμμάτων, μπορούν να θέσουν τη βάση για τη δημιουργία κατάλληλων συνθηκών για ενδογενή βιώσιμη ανάπτυξη, με στόχο τη βελτίωση συνολικά της «ανταγωνιστικότητας» των τοπικών οικονομιών.

Πιο συγκεκριμένα, στα πλαίσια του ΜΕΤΡΟΥ 2: «Ενισχύσεις σε επενδύσεις – Στήριξη στην επιχειρηματικότητα» του 1^{ου} άξονα προβλέπεται ότι οι παρεμβάσεις αγροτικού τουρισμού θα πρέπει να εξυπηρετούν μία προκαθορισμένη στρατηγική ανάπτυξης του τομέα, η οποία θα στηρίζεται στις ανάγκες, τη δυναμική, τις δυνατότητες και τις προοπτικές της περιοχής. Είναι απαραίτητο, η στρατηγική αυτή να συγκεκριμενοποιείται σε διαδρομές, προορισμούς και ενδιαφέροντα, λαμβάνοντας ταυτόχρονα υπόψη και την καλύτερη δυνατή εμπλοκή της προώθησης των προϊόντων και υπηρεσιών των υπόλοιπων τομέων της τοπικής οικονομίας.

Θα πρέπει να εξασφαλίζεται η ποιότητα των παρεχομένων προϊόντων και υπηρεσιών, η ανάδειξη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της περιοχής μέσω των συγκεκριμένων παρεμβάσεων και η διάθεση του προϊόντος τόσο μέσω του ίδιου του μέτρου όσο και στα πλαίσια του συνολικού προγράμματος κάθε περιοχής. Θα λαμβάνεται επίσης υπόψη η «φέρουσα ικανότητα» κάθε περιοχής σε χώρους διανυκτέρευσης, εστίασης και αναψυχής, ώστε να αποφεύγονται φαινόμενα κορεσμού, ενώ παράλληλα θα διασφαλίζεται, στις περιοχές που θα αναπτυχθούν δραστηριότητες αγροτουρισμού, η ύπαρξη των κατάλληλων υποδομών, κυρίως επικοινωνιών, διαχείρισης απορριμμάτων, ύδρευσης και αποχέτευσης ή η παράλληλη κατασκευή τους με άλλα προγράμματα.

Συνοπτικά αναφέρουμε τις ακόλουθες παρεμβάσεις αγροτικού τουρισμού ολοκληρωμένης προσέγγισης:

- Δημιουργία και βελτίωση των υποδομών διανυκτέρευσης για τη συμπλήρωση της δυναμικότητας της περιοχής
- Δημιουργία και βελτίωση των υποδομών εστίασης για τη συμπλήρωση της δυναμικότητας της περιοχής
- Ανάπτυξη αγροτουρισμού (επισκέψιμα αγροκτήματα με πρόβλεψη υποδομής διανυκτέρευσης)

- Ανάπτυξη εναλλακτικών και ειδικών μορφών αγροτικού τουρισμού (θρησκευτικός, ιαματικός, ορεινός, εκπαιδευτικός, κατασκηνωτικός κλπ.)
- Τοπικά κέντρα οργάνωσης, πληροφόρησης και προώθησης αγροτικού τουρισμού
- Επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών για την εξυπηρέτηση του αγροτικού τουρισμού (παραδοσιακά καφενεία, κέντρα δημιουργικής απασχόλησης επισκεπτών, κλπ.)
- Βελτιώσεις επιχειρήσεων αγροτικού τουρισμού για προσαρμογή στις ανάγκες πιστοποίησης ή δικτύωσης (clusters)

Τα αναμενόμενα αποτελέσματα του ΜΕΤΡΟΥ 2 προβλέπονται αρκετά θετικά. Προβλέπεται η κατασκευή 400 νέων αγροτουριστικών καταλυμάτων και η ανακαίνιση 530 παλαιών καταλυμάτων. Με βάση τα μοναδιαία κόστη της προηγούμενης προγραμματικής περιόδου, διαφαίνεται ότι η έμφαση θα δοθεί στη δημιουργία μεγαλύτερων μονάδων. Ο συνολικός αριθμός των νέων κλινών στο πλαίσιο του LEADER+, αναμένεται να κυμανθεί από 4.500 έως 5.000 κλίνες.

Οι εκτιμώμενες επιπτώσεις σε όρους απασχόλησης ως αποτέλεσμα της δημιουργίας των νέων αγροτουριστικών μονάδων αλλά και των ανακαινίσεων, αναμένεται να είναι η δημιουργία 1.250 νέων θέσεων μόνιμης απασχόλησης και περίπου 1.050 νέων θέσεων εποχιακής απασχόλησης με την παραδοχή ότι μέσω των παρεμβάσεων θα πραγματοποιηθούν επενδύσεις σε περίπου 900 αγροτουριστικές μονάδες. Το μέτρο αναμένεται να έχει άμεση συμβολή στην ενίσχυση της απασχόλησης των γυναικών. Αναμένεται ότι το 40% περίπου των δικαιούχων θα είναι γυναίκες, ενώ αντίστοιχα εκτιμάται ότι περισσότερο του 50% θα αφορά δικαιούχους ηλικίας κάτω των 40 ετών.

Στα πλαίσια ΤΟΥ ΜΕΤΡΟΥ 3 «Υποστηρικτικές Ενέργειες» εντάσσονται δράσεις και ενέργειες που δρουν υποστηρικτικά και συμπληρωματικά στις παρεμβάσεις των λοιπών μέτρων του προγράμματος. Ως υποστηρικτικές ενέργειες θεωρούνται οι αναβάθμιση δεξιοτήτων και εξειδίκευση του

ανθρώπινου δυναμικού – κατάρτιση σε θέματα αγροτικού τουρισμού, μελέτες αλλά και προβολή – προώθηση του αγροτουριστικού προϊόντος της περιοχής.

Το ΜΕΤΡΟ 4 «Προστασία–ανάδειξη και αξιοποίηση φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς» αφορά παρεμβάσεις, οι οποίες υποστηρίζουν τη στρατηγική ανάπτυξης του αγροτικού τουρισμού αφού η ανάδειξη και αξιοποίηση του φυσικού περιβάλλοντος και της πλούσιας πολιτιστικής κληρονομιάς της υπαίθρου οδηγεί στην αύξηση του τουριστικού ρεύματος και την ανάπτυξη εναλλακτικών δραστηριοτήτων, όπως του αγροτικού τουρισμού, κατάλληλα προσαρμοσμένων στις περιοχές.

4.4.4.2 ΣΤΗΡΙΞΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΜΕΤΑΞΥ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

(2^{ος} ΑΞΟΝΑΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ)

Παράλληλα στα πλαίσια του 2^{ου} άξονα προτεραιότητας προβλέπεται η στήριξη της συνεργασίας μεταξύ των αγροτικών περιοχών διατοπική, διαπεριφερειακή και διακρατική σε θέματα:

- αγροτικού τουρισμού
- μικρών επιχειρήσεων αγροτικού και λοιπών τομέων της οικονομίας
- νέων τεχνολογιών και τεχνογνωσίας
- περιβάλλοντος και πολιτιστικής κληρονομιάς

ενώ το κύριο αντικείμενο της συνεργασίας είναι η από κοινού υλοποίηση και συμπληρωματική δράση σε κάποιο κοινό θέμα που απασχολούσε δυο ή περισσότερες Ο.Τ.Δ. και περιοχές, η ανταλλαγή απλών εμπειριών, η διαμόρφωση συνθηκών μακροπρόθεσμης συνεργασίας,

εστιασμένης σ' ένα σημαντικό ζήτημα και η συνεργασία και από κοινού υλοποίηση ενέργειας, με την αξιοποίηση μιας μόνιμης διάρθρωσης για την εξασφάλιση προστιθέμενης αξίας για την περιοχή.

4.5 ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ

4.5.1 Η ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΩΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΣ ΣΤΟΧΟΣ ΤΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Με δεδομένες τις σημαντικές οικονομικές και τεχνολογικές εξελίξεις και στο πλαίσιο ενός απόλυτα ανοικτού οικονομικού περιβάλλοντος, η ελληνική οικονομία χρειάζεται να ενισχύσει τις παραγωγικές της ικανότητες και να στηρίξει την ανταγωνιστικότητά της σε τρεις πυλώνες:

την καινοτομία / τεχνολογική αναβάθμιση, την επιχειρηματικότητα και την απασχόληση. *Γενικός λοιπόν στρατηγικός στόχος του ΕΠΑΝ για την περίοδο 2000-2006 είναι η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας με εστίαση στα ποιοτικά χαρακτηριστικά των παραγόμενων αγαθών και υπηρεσιών, ενισχύοντας τον σχεδιασμό, την καινοτομία, την προσαρμοστικότητα στα μεταβαλλόμενα σήματα της ζήτησης, τις εξειδικευμένες γνώσεις, την ευρηματικότητα και την πρωτοτυπία καθώς και την αξιοποίηση των τεράστιων ευκαιριών που προσφέρει η δημιουργική αξιοποίηση της νέας τεχνολογίας.*

4.5.2 Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΕΠΑΝ ²⁸

Στον τομέα του τουρισμού ειδικό στόχο της ποιοτικά προσανατολισμένης ανταγωνιστικότητας αποτελεί η διατήρηση του μεριδίου της χώρας στη διεθνή τουριστική αγορά και η ανασυγκρότηση και ο εμπλουτισμός των τουριστικών πλεονεκτημάτων που διαθέτει η Ελλάδα οικοδομώντας παράλληλα και νέα πλεονεκτήματα.

Ο παραπάνω στόχος εξυπηρετείται από τις εξής προτεραιότητες πολιτικής:

✓ *Αναβάθμιση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών σε όλους τους τομείς που συνθέτουν το τουριστικό προϊόν που θα υλοποιηθεί μέσω ενός ολοκληρωμένου σχεδιασμού για τον εκσυγχρονισμό των τουριστικών επιχειρήσεων με βάση τη φυσική, περιβαλλοντική και κοινωνικά φέρουσα ικανότητα των τουριστικών περιοχών σε όλες τις περιφέρειες.*

✓ *Η οργάνωση υποδομών ικανών να τροφοδοτήσουν την ανάπτυξη εναλλακτικού τουρισμού όπου δίνεται έμφαση στον εμπλουτισμό της σύνθεσης του τουριστικού προϊόντος, μέσω της δημιουργίας της κατάλληλης υποδομής και της οργάνωσης συγκεκριμένων προϊόντων για εναλλακτικές*

²⁸ Πηγή: Δικτυακός τόπος Υπουργείου Ανάπτυξης (www.ypan.gr), Επιχειρησιακό

μορφές τουρισμού, με βάση αναβαθμισμένη στρατηγική σε περιφερειακό επίπεδο.

- ✓ *Η ενίσχυση του τουριστικού προϊόντος με το συγκριτικό πλεονέκτημα του πολιτιστικού αποθέματος που διαθέτει η χώρα.*
- ✓ *Η ενίσχυση και προβολή της Ελλάδας ως τουριστικού προορισμού*
- ✓ *Η μείωση της εποχικότητας της τουριστικής δραστηριότητας*
- ✓ *Η αναμόρφωση της τουριστικής εκπαίδευσης και κατάρτισης*

4.6 ΤΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΗΣ «ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ Α.Ε.» ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ

4.6.1 Η ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Η εταιρεία «Αγροτουριστική Α.Ε» συστήθηκε το 2000 με σκοπό την παροχή τεχνικής υποστήριξης και συμβουλευτικών υπηρεσιών επί θεμάτων αγροτουρισμού και, γενικότερα, ήπιων μορφών τουρισμού. Η Εταιρεία έχει ως σκοπό να διαμορφώσει το ελληνικό προϊόν αγροτικού τουρισμού, διασφαλίζοντας κάτω από αυστηρές προδιαγραφές την ποιοτική του αναβάθμιση και την υψηλή του ποιότητα. Παράλληλα, πρόθεσή της είναι η δημιουργία ενός δικτύου σε ολόκληρη την Ελληνική Επικράτεια μέσω του οποίου θα διευκολύνεται η προβολή και προώθηση του αγροτικού τουριστικού προϊόντος.

Για την επίτευξη των στόχων της, η Αγροτουριστική Α.Ε. δραστηριοποιείται σε τρεις βασικούς άξονες προτεραιότητας²⁹:

- ☒ Δημιουργία του αγροτουριστικού προϊόντος
- ☒ Πιστοποίηση της ποιότητας του αγροτουριστικού προϊόντος
- ☒ Προώθηση του αγροτουριστικού προϊόντος

Ενώ αντίστοιχα είναι εσωτερικά διαρθρωμένη στις εξής διευθύνσεις:

- ☒ Διεύθυνση Στρατηγικού Σχεδιασμού και Προγραμμάτων
- ☒ Διεύθυνση Πιστοποίησης
- ☒ Διεύθυνση Προβολής και Προώθησης

A. Διεύθυνση Στρατηγικού Σχεδιασμού και Προγραμμάτων

²⁹ Δικτυακός τόπος Αγροτουριστικής ΑΕ (www.agrotour.gr)

Η διεύθυνση Στρατηγικού Σχεδιασμού και Προγραμμάτων επιδιώκει να συμβάλλει *στη μορφοποίηση του εθνικού αγροτουριστικού προϊόντος*, δραστηριοποιούμενη στους ακόλουθους άξονες:

☞ *Εκπόνηση μελετών / συνδρομή σε φορείς που σχετίζονται με τον αγροτουρισμό*, επιδιώκοντας να καλύψει τα υπάρχοντα κενά γνώσης που αποτελούν τροχοπέδη στην αγροτουριστική ανάπτυξη. Ενδεικτικά αναφέρονται, η εκπόνηση μελετών και επιχειρηματικών σχεδίων για την αγροτουριστική ανάπτυξη τόπων, νομών ή και ολόκληρων περιφερειών, διαμόρφωση σχεδίων τοπικών και διαπεριφερειακών δικτύων προβολής οικο/αγροτουρισμού, η διερεύνηση και καταγραφή περιοχών-στόχων ήπιας τουριστικής ανάπτυξης.

☞ *Υλοποίηση έργων στο πλαίσιο προγραμμάτων*, όπως η ενίσχυση περιφερειακών δομών εκπαίδευσης και ενίσχυσης της απασχόλησης σε θέματα αγροτουρισμού, η ενίσχυση της επιχειρηματικότητας στον τομέα του αγροτουρισμού, η δια-περιφερειακή οργάνωση της προβολής του αγροτουρισμού.

☞ *Υλοποίηση πιλοτικών επενδύσεων αγροτουρισμού* είτε αυτόνομα είτε σε συνεργασία με φυσικά ή νομικά πρόσωπα και αρμόδιους φορείς όπως η υλοποίηση κοινών επενδύσεων στον τομέα του αγροτουρισμού, η αξιολόγηση και υλοποίηση επενδυτικών σχεδίων, η αξιοποίηση ακινήτων της Ελληνικά Τουριστικά Ακίνητα Α.Ε.

Παράλληλα, η Διεύθυνση Στρατηγικού Σχεδιασμού και Προγραμμάτων, *προχωρεί στην ανάπτυξη στενών σχέσεων συνεργασίας και στρατηγικής συμμαχίας με τις τοπικές Αναπτυξιακές Εταιρίες*, που αποτελούν τους συντονιστικούς φορείς του αγροτουρισμού σε τοπικό επίπεδο και είναι, επιπλέον, μέτοχοι της Εταιρίας *αλλά και με γειτονικές χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης*, στις οποίες αναπτύσσεται η αγορά του αγροτουρισμού, όπως η Βουλγαρία και η Τουρκία.

B. Διεύθυνση Πιστοποίησης

Η Διεύθυνση Πιστοποίησης ακολουθεί τη βασική επιλογή της «Αγροτουριστική Α.Ε.» για την προώθηση του αγροτουριστικού προϊόντος *με βάση πρότυπα ποιότητας.*

Αξιοποιώντας τόσο την εθνική όσο και τη διεθνή εμπειρία και τεχνογνωσία, η Διεύθυνση δημιουργεί *ένα σύστημα πιστοποίησης των αγροτουριστικών επιχειρήσεων βασισμένο σε προδιαγραφές που σχετίζονται με όλες τις παραμέτρους που συνθέτουν ένα ποιοτικό αγροτουριστικό προϊόν.* Αυτό επιτυγχάνεται *μέσω της αξιολόγησης και βαθμολόγησης των λειτουργικών χαρακτηριστικών των επιχειρήσεων,* όπως είναι η μορφή και η ποιότητα των εγκαταστάσεων, το εύρος των δραστηριοτήτων, το επίπεδο των προσφερομένων υπηρεσιών, η ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων κλπ με απώτερο στόχο:

- ☒ τη συνεχή βελτίωση της ποιότητας των υπηρεσιών/ προϊόντων στον αγροτουρισμό

- ☒ τη μέγιστη δυνατή ικανοποίηση των πελατών

- ☒ τη δημιουργία ενός κλίματος εμπιστοσύνης για την αξιοπιστία των επιχειρήσεων και την ποιότητα των προσφερόμενων προϊόντων/ υπηρεσιών.

Πρέπει να σημειωθεί ότι η καθιέρωση και η τήρηση των ποιοτικών προδιαγραφών *δεν έχουν ως στόχο να επιβάλουν την αυστηρή ομοιομορφία των αγροτουριστικών επιχειρήσεων, καθώς αναγνωρίζεται ότι ένα από βασικότερα στοιχεία της ζήτησης του αγροτουρισμού είναι η διατήρηση της μοναδικότητας και της αυθεντικότητας των προορισμών και κατ' αντιστοιχία των επιχειρήσεων που προσφέρουν αγροτουριστικές υπηρεσίες.*

Η Αγροτουριστική ΑΕ βρίσκεται στο στάδιο της ολοκλήρωσης της απαραίτητης διαδικασίας για τη διαπίστευση της από το Εθνικό Σύστημα Διαπίστευσης προκειμένου να ασκήσει τη δραστηριότητα της ως φορέας πιστοποίησης αγροτουριστικών επιχειρήσεων.

Γ. Διεύθυνση Προβολής και Προώθησης

Η διεύθυνση είναι υπεύθυνη για το σχεδιασμό της κεντρικής εκστρατείας προώθησης του Ελληνικού αγροτουριστικού προϊόντος τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό και στοχεύει στην *αποτελεσματικότερη δυνατή ενημέρωση και πληροφόρηση των επιχειρηματιών του αγροτουρισμού* ώστε να δημιουργηθεί το κατάλληλο περιβάλλον για την ανάπτυξη συνεργασιών, *στην πληροφόρηση της κοινής γνώμης για το περιεχόμενο, τα χαρακτηριστικά και τις δράσεις της Αγροτουριστικής Α.Ε.* και τέλος *στην προβολή και προώθηση του ελληνικού αγροτουριστικού προϊόντος με την ένταξη του στην κεντρική εκστρατεία προβολής του ελληνικού τουρισμού* και με επιμέρους ενέργειες με άξονα τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού στην Ελλάδα.

Μέσα στο πλαίσιο της προσπάθειάς της για προβολή και προώθηση του αγροτουρισμού και των εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην Ελλάδα, έχει αναλάβει την πρωτοβουλία για την ίδρυση εταιρίας με σκοπό την κεντρική προώθηση και διαχείριση του ελληνικού εναλλακτικού τουριστικού προϊόντος. Η νέα εταιρία με την επωνυμία «Agrotouring-Hellas Net – Ελληνικό Δίκτυο Αγροτουρισμού» έχει ως στόχο την ένταξη επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στο χώρο του αγροτουρισμού και του εναλλακτικού τουρισμού γενικότερα, σε ένα κοινό δίκτυο διαχείρισης και προώθησης πωλήσεων. Έτσι θα αντιμετωπισθεί *το πρόβλημα της έλλειψης συντονισμένων δράσεων ευρείας προβολής των εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην Ελλάδα και των επιχειρήσεων που κινούνται σε αυτό το χώρο* ενώ οι εταιρίες που συμμετέχουν αναμένεται να αποκομίσουν σημαντικά οφέλη όπως *η αύξηση της αποδοτικότητας και βιωσιμότητας τους, η μείωση της εποχικότητας, πρόσθετες δυνατότητες προβολής, βελτίωση της ποιότητας των υπηρεσιών που παρέχουν και συμβουλευτική υποστήριξη.*

Η λειτουργία του Ελληνικού Δικτύου Αγροτουρισμού συνίσταται στη δημιουργία ενός *κεντρικού συστήματος on line κρατήσεων δωματίων* σε συνδυασμό με άλλες δραστηριότητες στην περιοχή, στο οποίο οι ενδιαφερόμενοι θα έχουν πρόσβαση απ' ευθείας από το διαδίκτυο ή από τουριστικά γραφεία. Από τις 174 προτάσεις που μέχρι στιγμής έχουν

κατατεθεί οι 92 αφορούν τουριστικά καταλύματα που δραστηριοποιούνται σε ολόκληρη την ελληνική επικράτεια με έμφαση στις λιγότερο αναπτυγμένες τουριστικά περιοχές της κεντρικής και βόρειας Ελλάδας. Οι υπόλοιπες προτάσεις αφορούν παραδοσιακά καφενεία, εστιατόρια, μονάδες μεταποίησης και πώλησης παραδοσιακών προϊόντων, επιχειρήσεις υπαίθριων δραστηριοτήτων από όλη την Ελλάδα. Η διαδικασία εξεύρεσης επιχειρήσεων προς ένταξη στο Ελληνικό Δίκτυο Αγροτουρισμού *συνεχίζεται με εντατικούς ρυθμούς και σύμφωνα με τις μέχρι τώρα εκτιμήσεις αναμένεται οι ενδιαφερόμενοι να ξεπεράσουν τους 250.*

4.6.2 Το Επιχειρησιακό Σχέδιο για την Ανάπλαση της Υπαιθρου

«ΚΟΙΝΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ»

Το Επιχειρησιακό Σχέδιο της Αγροτουριστικής Α.Ε. για την ανάπλαση της ελληνικής υπαίθρου στοχεύει στην ανάδειξη και υποστήριξη δημιουργικών πρωτοβουλιών αγροτουριστικού ενδιαφέροντος, η υλοποίηση των οποίων θα γίνει με την συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα ή/και των τοπικών φορέων. Βασική επιδίωξη της Αγροτουριστικής Α.Ε. είναι η σύναψη συνεργασιών με φυσικά ή νομικά πρόσωπα για την υλοποίηση συγκεκριμένων - επιλεγμένων επιχειρηματικών προτάσεων που αφορούν στην αγροτουριστική ανάπτυξη ακινήτων κυριότητας ή / και εκμετάλλευσης του ενδιαφερόμενου και τα οποία θα ενταχθούν σε ένα γενικότερο σχεδιασμό της Αγροτουριστικής Α.Ε. ο οποίος περιλαμβάνει την αξιοποίηση ακινήτων της ΕΤΑ Α.Ε., αγροτουριστικού χαρακτήρα, καθώς και τη δημιουργία ενός αξιόπιστου συστήματος πιστοποίησης αγροτουριστικών προϊόντων και υπηρεσιών. Ειδικότερα, η εταιρεία επιδιώκει:

☞ Την προώθηση της επιχειρηματικότητας των κατοίκων της υπαίθρου, συμβάλλοντας κατά τον τρόπο αυτόν στην αντιμετώπιση της υποαπασχόλησης των αγροτικών περιοχών της χώρας.

☞ Τη δημιουργία υποδομών υψηλής ποιότητας, οι οποίες να αποτελέσουν τους πυλώνες για μια βιώσιμη ανάπτυξη της αγοράς των ήπιων μορφών τουρισμού.

☞ Τη διασφάλιση παροχής υπηρεσιών υψηλού επιπέδου στον τομέα του αγροτουρισμού καθώς και την αναβάθμιση των ήδη παρεχόμενων υπηρεσιών.

☞ Τη διαφοροποίηση του ελληνικού τουριστικού προϊόντος.

☞ Τη προβολή των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της χώρας σε αποθέματα φυσικού κάλλους, ποικιλομορφίας, πολιτιστικής κληρονομιάς.

Επιλέξιμη περιοχή εφαρμογής της πρωτοβουλίας είναι όλη η ελληνική επικράτεια ενώ *δικαίωμα συμμετοχής* έχουν φυσικά και νομικά πρόσωπα που δραστηριοποιούνται κυρίως σε αγροτικές περιοχές δηλαδή αγρότες παραγωγοί, ιδιώτες επιχειρηματίες, νέοι επιστήμονες, επιχειρήσεις, Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης, σύλλογοι, σωματεία, συνεταιρισμοί κλπ., που διαθέτουν ιδιόκτητη έκταση ή έχουν την χρήση αυτής σε σχετικά ελκυστική θέση και ενδιαφέρονται να δημιουργήσουν εκεί, αγροτουριστική επιχείρηση που θα συνδυάζει τουριστικές δραστηριότητες. Επίσης, οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να υποβάλουν προτάσεις για την υλοποίηση επιχειρηματικών ιδεών που δεν αφορούν στην αξιοποίηση συγκεκριμένου ακινήτου αλλά εντάσσονται στα πλαίσια της παροχής υπηρεσιών εναλλακτικού τουρισμού (π.χ. ορειβασία, ιππικές διαδρομές, γαστρονομία, χιονοδρομία, περιβαλλοντικές περιηγήσεις κλπ).

Στις 3 Μαρτίου 2003 έληξε η προθεσμία για την υποβολή προτάσεων προς την «ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ Α.Ε.» στα πλαίσια της πρόσκλησης εκδήλωσης ενδιαφέροντος για κοινές επενδύσεις ολοκληρωμένης αγροτουριστικής ανάπτυξης που είχε δημοσιεύσει η εταιρία στις αρχές Ιανουαρίου. Συνολικά, υποβλήθηκαν στην Εταιρία 207 προτάσεις, που αφορούν επενδύσεις σε όλη την Ελληνική επικράτεια και συγκεκριμένα σε

44 Νομούς της χώρας. Η χωροταξική κατανομή των προτάσεων ανά περιφέρεια έχει ως εξής (πίνακας³⁰) :

Περιοχή	Αριθμός προτάσεων
Ανατολική Μακεδονία&Θράκη	13
Κεντρική Μακεδονία	22
Δυτική Μακεδονία	6
Ήπειρο	6
Θεσσαλία	26
Ιόνια Νησιά	22
Δυτική Ελλάδα	24
Στερεά Ελλάδα	23
Αττική	5
Πελοπόννησος	25
Βόρειο Αιγαίο	7
Νότιο Αιγαίο	7
Κρήτη	21

Η μεγάλη ανταπόκριση που είχε η πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος της «Αγροτουριστικής Α.Ε.» καταδεικνύει το μεγάλο ενδιαφέρον που υπάρχει για σημαντικές επενδύσεις στο χώρο του αγροτουρισμού αλλά και του εναλλακτικού τουρισμού γενικότερα. Οι υποβληθείσες προτάσεις αφορούν κυρίως στην δημιουργία υποδομών φιλοξενίας σε συνδυασμό όμως με συμπληρωματικές υποδομές και δραστηριότητες που διαμορφώνουν ένα ολοκληρωμένο και κυρίως διαφοροποιημένο τουριστικό προϊόν.

³⁰ Δικτυακός τόπος Αγροτουριστικής ΑΕ (www.agrotour.gr)

4.7 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

(ΠΕΠ)

Εκτός από τα Επιχειρησιακά Προγράμματα των υπουργείων, ένα μεγάλο μέρος του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης θα υλοποιηθεί μέσα από δράσεις που θα αναληφθούν κατά τόπους, από και σε σχεδιασμό των Περιφερειών της χώρας.

Τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα εντάσσονται στο πλαίσιο υλοποίησης της περιφερειακής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στοχεύουν στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας. Καταρτίζονται από κάθε περιφέρεια και περιλαμβάνουν άξονες και μέτρα, ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες και τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της κάθε περιφέρειας. *Κοινός άξονας, ωστόσο, όλων των Περιφερειών είναι η αγροτική ανάπτυξη όπου ιδιαίτερη σημασία δίνεται σε δράσεις ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού, στις οποίες εντάσσεται και ο αγροτουρισμός. Η προοπτική του αγροτουρισμού σε ΠΕΠ πολλών περιφερειών αποτελεί παράμετρο και άλλων αξόνων όπως της ανάπτυξης ορεινού χώρου και εσωτερικών ζωνών ή ακόμη της μείωσης των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων.*

Με δεδομένο ότι τα τουριστικά προϊόντα της χώρας, ανάλογα με την περιφέρεια, κινούνται σε αγορές υψηλού ανταγωνισμού και οι παρεχόμενες υπηρεσίες δεν ανταποκρίνονται πάντοτε στο απαιτούμενο επίπεδο ποιότητας, τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (Π.Ε.Π) στο πλαίσιο της θεματικής ενότητας «Τουρισμός»³¹ θα ενισχύσουν δράσεις μικρομεσαίων επιχειρήσεων, που εναρμονίζονται με τις αντίστοιχες του Εθνικού Προγράμματος Ανταγωνιστικότητας, και αποσκοπούν:

- ❧ Στον εκσυγχρονισμό των τουριστικών επιχειρήσεων
- ❧ Στην αναβάθμιση της ποιότητας των παρεχομένων υπηρεσιών

³¹ Πηγή: «Ενημερωτικός οδηγός για την υλοποίηση επενδύσεων από τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις στο πλαίσιο των ΠΕΠ του Γ' ΚΠΣ», Θεματική Ενότητα 2: Τουρισμός

- ☞ Στον εμπλουτισμό της σύνθεσης του τουριστικού προϊόντος, τη διαφοροποίηση και ανάπτυξη νέων τουριστικών προϊόντων υψηλής προστιθέμενης αξίας
- ☞ Στη μείωση της εποχικότητας

4.5.1 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

ΠΕΠ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ 2000-2006³²

Α. ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΑΞΟΝΕΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Ο γενικός αναπτυξιακός στόχος που έχει τεθεί στο σχέδιο ανάπτυξης 2000-2006-όπως διαμορφώθηκε μετά την ανάλυση των αδυναμιών και των πλεονεκτημάτων και η αξιολόγηση των προοπτικών της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου Περιφέρειας- είναι *η άρση της γεωγραφικής απομόνωσης, της φθίνουσας πληθυσμιακής εξέλιξης και της οικονομικής υστέρησης που έχει προκαλέσει ο παραμεθόριος νησιωτικός χαρακτήρας της*

Περιφέρειας.

Ο γενικός αυτός αναπτυξιακός στόχος εξειδικεύεται στους εξής στρατηγικούς στόχους:

- ✓ Αναστροφή της πληθυσμιακής συρρίκνωσης και της περιθωριοποίησης της νησιωτικής οικονομίας, με την αξιοποίηση της τεχνολογίας και των τοπικών πλεονεκτημάτων.

³² Πηγή: Δικτυακός τόπος Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου

- ✓ Διαφοροποίηση της νησιωτικής οικονομίας από την αποκλειστική εκμετάλλευση του τουρισμού, με την αξιοποίηση της κοινωνίας της πληροφορίας.
- ✓ Εξασφάλιση ίσων ευκαιριών πρόσβασης σε αναβαθμισμένες υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας, εκπαίδευσης και πολιτισμού – αναψυχής.

Το ΠΕΠ Βορείου Αιγαίου περιλαμβάνει πέντε Άξονες Προτεραιότητας

1^{ος}: Αναστροφή της πληθυσμιακής συρρίκνωσης και περιθωριοποίησης της νησιωτικής οικονομίας, με την αξιοποίηση της τεχνολογίας και των τοπικών πλεονεκτημάτων.

2^{ος} : Αστική ανάπτυξη.

3^{ος} : Διαφοροποίηση της νησιωτικής οικονομίας και ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας με την αξιοποίηση της κοινωνίας της πληροφορίας και ανάπτυξη της καινοτομίας.

4^{ος} : Στήριξη αγροτικής ανάπτυξης – Ανάπτυξη της υπαίθρου.

5^{ος} : Τεχνική βοήθεια

Στα πλαίσια του 4^{ου} Άξονα για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης και ανάπτυξης της υπαίθρου ενσωματώνεται η στρατηγική της περιφέρειας για τον αγροτουρισμό. Το συνολικό κόστος του 4^{ου} άξονα προτεραιότητας ανέρχεται 99.316,670 χιλιάδες ευρώ από το οποίο ποσό 80.274.488 χιλ. ευρώ αποτελεί τη δημόσια δαπάνη, δηλαδή το 16,65% της συνολικής δημόσιας δαπάνης του ΠΕΠ ενώ ειδικότερα το μέτρο 4.6 αναφορικά με την ενίσχυση της διαφοροποίησης των αγροτικών δραστηριοτήτων αντιπροσωπεύει ποσοστό 0,61% του ΠΕΠ. Ωστόσο, οι παράλληλες δράσεις και άλλων αξόνων επικουρούν έμμεσα στη διαμόρφωση των κατάλληλων συνθηκών για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού. Ενδεικτικά αναφέρονται οι δράσεις ανάδειξης και αξιοποίησης της πολιτιστικής κληρονομιάς των νησιών και

σύνδεσής της με την τουριστική δραστηριότητα (μέτρο 1.2) και ολοκλήρωσης έργων υποδομής στις μεταφορές (μέτρο 1.1).

B. 4^οΣ ΑΞΟΝΑΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ:

ΣΤΗΡΙΞΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ – ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ.

Έχοντας ως γνώμονα την ανάγκη διαφορετικής προσέγγισης στην αγροτική ανάπτυξη που θα αποσκοπεί στην σφαιρική αντιμετώπιση των προβλημάτων του αγροτικού χώρου, *στρατηγικός στόχος του 4^{ου} άξονα του ΠΕΠ αποτελεί η διατήρηση και ενίσχυση της πολυλειτουργικότητας της υπαίθρου.*

Μέσω του ΠΕΠ (το οποίο θα λειτουργήσει συμπληρωματικά με άλλες παρεμβάσεις) δημιουργείται ένα πλαίσιο αναπτυξιακών παρεμβάσεων όσο το δυνατόν ολοκληρωμένου χαρακτήρα, λαμβάνοντας υπόψη τα διαρθρωτικά προβλήματα, τα κοινωνικοοικονομικά δεδομένα, τα προβλήματα προσαρμογής στις νέες εξελίξεις, την ανάγκη διατήρησης μιας «ζωντανής» υπαίθρου όπου θα πρέπει να συνεχίσει η αγροτική δραστηριότητα.

Ειδικόί στόχοι του 4^{ου} Άξονα Προτεραιότητας

Για την επίτευξη του στρατηγικού στόχου του άξονα προτεραιότητας, θα πρέπει στις αγροτικές περιοχές να υπάρχουν ικανοποιητικές συνθήκες διαβίωσης, διατήρηση και ενίσχυση βιώσιμου κοινωνικού ιστού, ανάπτυξη οικονομικών δραστηριοτήτων, διατήρηση- δημιουργία θέσεων απασχόλησης, βελτίωση των όρων εργασίας και φυσικά βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των προϊόντων.

Για να υπάρχει το αναμενόμενο αποτέλεσμα της συνολικής και βιώσιμης ανάπτυξης του αγροτικού χώρου, οι παραπάνω προϋποθέσεις είναι αλληλοεξαρτώμενες και εξασφαλίζονται από τους παρακάτω επιμέρους στόχους:

- ✓ Διατήρηση της οικονομικής βάσης της υπαίθρου που είναι ο αγροτικός τομέας
- ✓ Προστασία του περιβάλλοντος
- ✓ Βελτίωση της ποιότητας και της ανταγωνιστικότητας των προϊόντων
- ✓ Παραγωγή ποιοτικών προϊόντων και μερική διαφοροποίηση της παραγωγής
- ✓ Ανάδειξη και αξιοποίηση κάθε πόρου για την ανάπτυξη εναλλακτικής απασχόληση
- ✓ Βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της υπαίθρου
- ✓ Εκσυγχρονισμός του τομέα
- ✓ Προστασία και ανάδειξη πολιτιστικής κληρονομιάς

Με την προσέγγιση αυτή δίνεται βάρος και στο χώρο όπου συντελούνται αγροτικές δραστηριότητες και αντιμετωπίζεται η αγροτική ανάπτυξη ενιαία με τον αγροτικό χώρο σαν αναπόσπαστο κομμάτι αυτής. Γενικά λοιπόν το αναπτυξιακό πλαίσιο, στηρίζει ένα τρίπτυχο «Ανταγωνιστικότητα- Ανάπτυξη- Αειφορία» έτσι ώστε να εξακολουθήσει να υπάρχει η κατά παράδοση αγροτική δραστηριότητα που είναι η βάση της οικονομίας των αγροτικών περιοχών της Περιφέρειας.

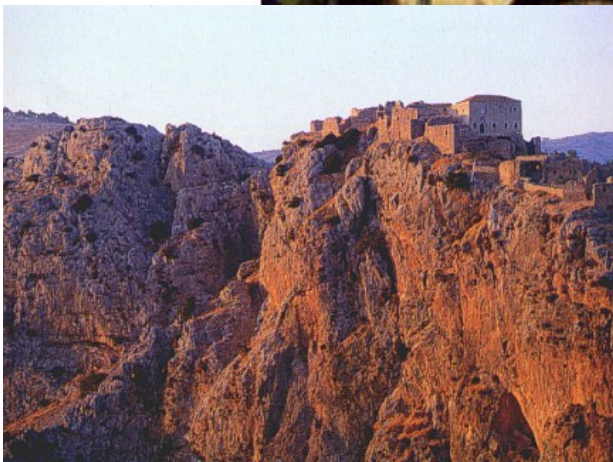
Οι παρεμβάσεις που προσδιορίζονται από το αναπτυξιακό πλαίσιο του 4^{ου} Άξονα αφορούν αφενός *ολοκληρωμένες παρεμβάσεις* με τομεακό και τοπικό χαρακτήρα και αφετέρου *οριζόντιες παρεμβάσεις* δηλαδή κάθε οριζόντιας μορφής ενέργειες για ενδυνάμωση του αγροτικού τομέα, καθώς και για διαφοροποίηση και υποστήριξη της παραγωγικής διαδικασίας. Επίσης αφορούν ενέργειες υποστήριξης δομών, προστασίας και ανάδειξης του περιβάλλοντος και όλων των διαθέσιμων «πόρων». Με τις παρεμβάσεις αυτές θα δοθεί έμφαση σε ενέργειες βασικών αγροτικών υποδομών, στην ενίσχυση του εκσυγχρονισμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, σε ενέργειες για την προστασία του περιβάλλοντος και την ανάδειξη των πολιτιστικών

πόρων, στη διαφοροποίηση των αγροτικών δραστηριοτήτων, στην ενίσχυση της πολυαπασχόλησης και στη δημιουργία – ενίσχυση βασικών υπηρεσιών.

Ειδικότερα, όσον αφορά τον αγροτουρισμό και με βάση τους ποσοτικοποιημένους δείκτες εκροών, αποτελεσμάτων και επιπτώσεων του άξονα 4, *εκτιμάται ότι θα πραγματοποιηθεί η δημιουργία/εκσυγχρονισμός 30 επιχειρήσεων αγροτουρισμού καθώς και η δημιουργία/εκσυγχρονισμός 250 κλινών αγροτουρισμού εντός της περιφέρειας.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο
ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΧΙΟΥ

5.1 ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

A. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Ο Νομός Χίου βρίσκεται στο βόρειο τμήμα του ανατολικού Αιγαίου καταλαμβάνοντας έκταση 917 τετρ.χλμ. Στο νομό υπάγονται εκτός από το ομώνυμο νησί (841,68 τετρ.χλμ.) και τα νησιά Οινούσες και Ψαρά. Ο Νομός Χίου αποτελεί μέρος της ευρύτερης περιφέρειας του Βορείου Αιγαίου και είναι σε μέγεθος το πέμπτο μεγαλύτερο νησί της Ελλάδας. Η γεωγραφική του θέση-παράλληλα προς την μικρασιατική ακτή και πάνω στον άξονα Αθήνα- Σμύρνη- της δίνει ένα σημαντικό συγκριτικό πλεονέκτημα καθώς μπορεί να αποτελέσει το σταυροδρόμι μεταξύ της ευρύτερης Ευρώπης και της αξιοσημείωτης και γεμάτης ευκαιρίες αγοράς που ανοίγεται στην Μικρά και Κεντρική Ασία γενικότερα.

Πληθυσμιακά χαρακτηριστικά

Ο νομός Χίου συγκεντρώνει *ποσοστό 0,5% του πληθυσμού της χώρας*. Οι απογραφές του 1991 και 2001 μέτρησαν αντίστοιχα 52.184 και 53.408 κατοίκους. Κατά τη διάρκεια της εικοσαετίας 1961- 1981 ο πληθυσμός του νομού γνώρισε σημαντική μείωση, ενώ κατά την επόμενη περίοδο 1981-

2001 η τάση για μείωση φαίνεται να εκλείπει και ο πληθυσμός του Νομού παρουσιάζεται με μικρές διακυμάνσεις- περίπου σταθερός.

Παρουσιάζεται *μεγάλη πληθυσμιακή συγκέντρωση στην περιοχή της κεντρικής Χίου* που περιλαμβάνει τις δύο μεγαλύτερες οικιστικές ενότητες του Νομού, δηλαδή την πόλη της Χίου (πρωτεύουσα του νομού) και τον οικισμό του Βροντάδου (Δ. Ομηρούπολης). Είναι χαρακτηριστικό ότι η πρωτεύουσα Χίος συγκεντρώνει περίπου το 41% του συνολικού πληθυσμού με 21.261 κατοίκους, ενώ ολόκληρη η κεντρική Χίος συγκεντρώνει συνολικά ποσοστό 62% του πληθυσμού. Αναλογικά με τον εθνικό μέσο όρο, οι περιοχές της Βορειανατολικής Χίου, της Νότιας Χίου και των Οινουσσών παρουσιάζουν ικανοποιητική, για νησιωτικές περιοχές, πληθυσμιακή πυκνότητα. Αντίθετα, οι περιοχές της Βορειοδυτική Χίου και των Ψαρών εμφανίζονται εξαιρετικά αραιοκατοικημένες. *Ουσιαστικά λοιπόν, οι νοτιοανατολικές ακτές της Χίου αποτελούν τους βασικούς άξονες ανάπτυξης του νομού όπου παρουσιάζονται έντονες πιέσεις αστικοποίησης που αδρανοποιούνται καθώς κινούμαστε προς το εσωτερικό³³*. Κρίσιμο σημείο είναι η διπολική παρουσία των υπερφορτωμένων παραθαλάσσιων οικισμών και των άδειων οικισμών και των εγκαταλειμμένων γεωργικών και δασικών τοπίων όπου τόσο η υπερφόρτωση όσο και η υπο-φόρτιση των γεωγραφικών συστημάτων με ανθρώπινο δυναμικό έχουν εξ ίσου καταστροφικά αποτελέσματα.

Με την παραδοχή ότι «αστικός» θεωρείται ο πληθυσμός των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ), που ο πολυπληθέστερος οικισμός τους υπερβαίνει τους 10.000 κατοίκους, «ημιαστικός» ο πληθυσμός των ΟΤΑ, των οποίων ο πολυπληθέστερος οικισμός έχει 2.000-9.999 κατοίκους και «αγροτικός» ο πληθυσμός των ΟΤΑ που των οποίων οι οικισμοί έχουν λιγότερους από 2.000 κατοίκους, *το 58% του πληθυσμού του*

³³ Βλ. Χάρτης 1: «Υφιστάμενη κατάσταση στο νομό», σελ.90

νομού θεωρείται αστικός ενώ το 42% μπορεί να χαρακτηριστεί ως αγροτικός³⁴.

Ο Νομός Χίου κατέχει ένα από τα υψηλότερα ποσοστά φυσικής μείωσης του πληθυσμού στη χώρα με υπεροχή γεννήσεων/ 1000 κατοίκους : -4,7 το 1998³⁵. Ο ρυθμός μεταβολής των γεννήσεων υποδηλώνει τη συνεχή μείωση τους. Με βάση τα δεδομένα της φυσικής κίνησης του πληθυσμού φαίνεται ότι μέχρι και το 1976, ο νομός εμφάνιζε σταθερά θετικό ισοζύγιο γεννήσεων- θανάτων. Από το 1977 και μετά μέχρι και το 1984 η κατάσταση ήταν μάλλον ισορροπη, καθώς άλλες χρονιές υπερείχε ο αριθμός των γεννήσεων και άλλες των θανάτων. Μετά το 1985, η κατάσταση φαίνεται να έχει παγιωθεί και ο αριθμός των θανάτων να υπερβαίνει τον αριθμό των γεννήσεων.

Οι επιπτώσεις των μακροχρόνιων τάσεων της υπογεννητικότητας αλλά και των μεταναστευτικών κινήσεων αποτυπώνονται στην πυραμίδα ηλικιών του πληθυσμού. *Η υψηλή συμμετοχή του πληθυσμού των μεγάλων ηλικιών στο συνολικό πληθυσμό καταδεικνύουν ότι ο πληθυσμός του νομού είναι γηρασμένος, με ένταση του φαινομένου κατά τη δεκαετία 1971-1981.*

Απασχόληση

Παράλληλα, αξιοσημείωτο είναι ότι το ποσοστό του ενεργού πληθυσμού στο νομό Χίου έχει διαμορφωθεί σε πολύ χαμηλά επίπεδα (33% το 1998 – 16.003 άτομα³⁶) τόσο σε σχέση με το σύνολο της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου (30%) όσο και με τον εθνικό μέσο όρο (38%), γεγονός που αποδίδεται στην υψηλή παρουσία των γεροντικών –μη παραγωγικών ηλικιών στη χαμηλή συμμετοχή των γυναικών στην τοπική αγορά εργασίας.

Η επίσημη ανεργία κατά τη δεκαετία '80 αποτελούσε το 0,9-3,1% του συνολικού εργατικού δυναμικού για να εκτιναχτεί κατά την επόμενη

³⁴ Βλ. Πίνακας 3, Παράρτημα

³⁵ Βλ. Πίνακες 1Α & 1Β, Παράρτημα

³⁶ Βλ. Πίνακας 4Α Παράρτημα

δεκαετία '90 στο 10,7%³⁷. Ανεπίσημες εκτιμήσεις, ωστόσο, τοποθετούν το ποσοστό της ανεργίας υψηλότερα, λόγω του εποχικού χαρακτήρα των δραστηριοτήτων μεγάλης μερίδας του εργατικού δυναμικού, όπως είναι η ναυτιλία και η απασχόληση στον τουρισμό. Ενδεχομένως για τις γυναίκες και τους νέους 20-30 ετών, το ποσοστό ανεργίας διπλασιάζεται. Τα παραπάνω σε συνδυασμό με την μείωση των απασχολούμενων το έτος 1998 καταδεικνύει το μέγεθος του προβλήματος και την απειλή της περαιτέρω ερήμωσης του νησιού εξαιτίας της μετακίνησης του ντόπιου πληθυσμού στα

αστικά κέντρα της ηπειρωτικής Ελλάδας προς ανεύρεση εργασίας.

Πίνακας 11:

Απασχολούμενοι στον πρωτογενή τομέα κατά ηλικιακή ομάδα

	1981	1991
Αμφοτέρων φύλων		

Ειδικότερα, και όσον αφορά την απασχόληση στον πρωτογενή τομέα όπως καταδεικνύουν οι πίνακες 11,12,13³⁸ παρακάτω, αφενός παρατηρείται δραματική μείωση των απασχολούμενων στον πρωτογενή

τομέα παρόλο που οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις καταγράφονται στα ίδια επίπεδα και αφετέρου διαπιστώνουμε ότι βάση του πρωτογενή τομέα αποτελεί η ηλικιακή ομάδα των 60 και άνω. Η διάσταση αυτή είναι αναμφισβήτητα δυσοίωνη για τη μελλοντική πορεία του νομού και χρήζει άμεσης αντιμετώπισης.

Αμφοτέρων φύλων		
10-14	20	11
15-19	42	27
20-24	82	59
25-29	34	94
30-34	154	125
35-39	173	117
40-44	232	159

³⁷ Πηγή: ΕΝΑ ΧΙΟΥ, «Επιχειρηματικός Οδηγός Νομού Χίου»

³⁸ Πηγή: ΕΣΥΕ

45-49	393	153
50-54	603	240
55-59	689	336
60-64	512	426
65-69	723	169
70-74	472	92
75 και άνω	390	108
Σύνολο	<u>4.519</u>	<u>2.116</u>
Ποσοστιαία μεταβολή	<u>-0,53 %</u>	

**Οικονομικά χαρακτηριστικά
του νομού**

Πίνακας 12			Μεταβολή
Απασχολούμενοι στον πρωτογενή τομέα κατά φύλλο			%
	1981	1991	
Άρρενες	3.414	1.357	<u>-60%</u>
Θήλειες	1.105	759	<u>-31,3%</u>

Στην πρόσφατη περίοδο, η οικονομία του νησιού χαρακτηρίστηκε από μια αργή μεταβολή του παραδοσιακού παραγωγικού προτύπου (μεταποίηση αγροτικής παραγωγής και υπηρεσίες) προς ένα σύγχρονο σύνθετο σύστημα στο οποίο, οι υπηρεσίες και ο τουρισμός, παίζουν έναν ολοένα και σημαντικότερο ρόλο³⁹. Ο Νομός Χίου κατατάχθηκε στην 29^η θέση μεταξύ των 52 νομών της

Πίνακας 13	1971	1981	1991
Σύνολο εκτάσεων		904,2	
Πεδινές κοινότητες		74	77,9
Ημιορεινές κοινότητες		53,9	47,6
Ορεινές κοινότητες		37,3	39,8
Καλλιεργούμενες εκτάσεις και αγραναπαύσεις	<u>166,4</u>	<u>165,2</u>	<u>165,3</u>

³⁹ Πηγή: ΕΝΑ ΧΙΟΥ, «Επιχειρηματικός Οδηγός Νομού Χίου»

χώρας. Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ του νομού σε σχέση με το μέσο όρο της χώρας βελτιώθηκε σημαντικά κατά την τελευταία δεκαετία, αφού από 71% το 1990 ανήλθε σε 85% του εθνικού μέσου όρου το 1999⁴⁰.

Το συνολικό ΑΕΠ του νομού αγγίζει μόνο το 0,4% του ΑΕΠ της χώρας, ενώ όσον αφορά τον όγκο του παραγόμενου προϊόντος κατά παραγωγικό κλάδο η εξέλιξη περιγράφεται ως εξής (στοιχεία 1998)⁴¹:

- ✓ Ο τομέας των υπηρεσιών (στον οποίο περιλαμβάνεται και ο τουρισμός) εμφανίζεται ως ο πλέον δυναμικός καθώς απ' αυτόν απορρέουν τα $\frac{3}{4}$ του ΑΕΠ του νομού.

- ✓ Στον πρωτογενή τομέα αναλογεί μόλις το 6% του προϊόντος του νομού και εκεί παράγεται 0,4% του συνολικού γεωργικού προϊόντος της χώρας.

- ✓ Μεταποίηση και κατασκευές κατέχουν ποσοστό 18%.

Παρόμοια είναι η διάρθρωση της επιχειρηματικής δραστηριότητας στο νομό. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Γραφείου Βιομηχανικής Αλλαγής, στο νομό δραστηριοποιούνται (Ιούλιος 2000) 3.235 επιχειρήσεις, απ' τις οποίες ποσοστό 75% ανήκει στον τριτογενή τομέα ενώ μόλις 4% ανήκει στον πρωτογενή. Η μεγάλη συμμετοχή του τριτογενή τομέα στην οικονομική δραστηριότητα οφείλεται κατά πρώτο λόγο στο υψηλό ποσοστό συμμετοχής των υπηρεσιών μεταφορών και στο μεγάλο πλήθος των εμπορικών επιχειρήσεων, και κατά δεύτερο λόγο στην αυξημένη συμμετοχή του κλάδου του τουρισμού, παρόλο που η Χίος δεν θεωρείται έως σήμερα ιδιαίτερα σημαντικός τουριστικός προορισμός.

Η τουριστική ανάπτυξη του νομού κινείται στα όρια του μαζικού τουρισμού συγκεντρώνοντας τις χαμηλότερες διανυκτερεύσεις στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου⁴² ενώ σχετικά πρόσφατη είναι η στροφή προς τον συνεδριακό τουρισμό και τον αγροτουρισμό. Η τουριστική περίοδος

⁴⁰ Βλ. Πίνακες 5Α,5Β,5Γ, Παράρτημα

⁴¹ Πηγή: ΕΝΑ ΧΙΟΥ, «Επιχειρηματικός Οδηγός Νομού Χίου»

⁴² Βλ. Πίνακας 9, Παράρτημα

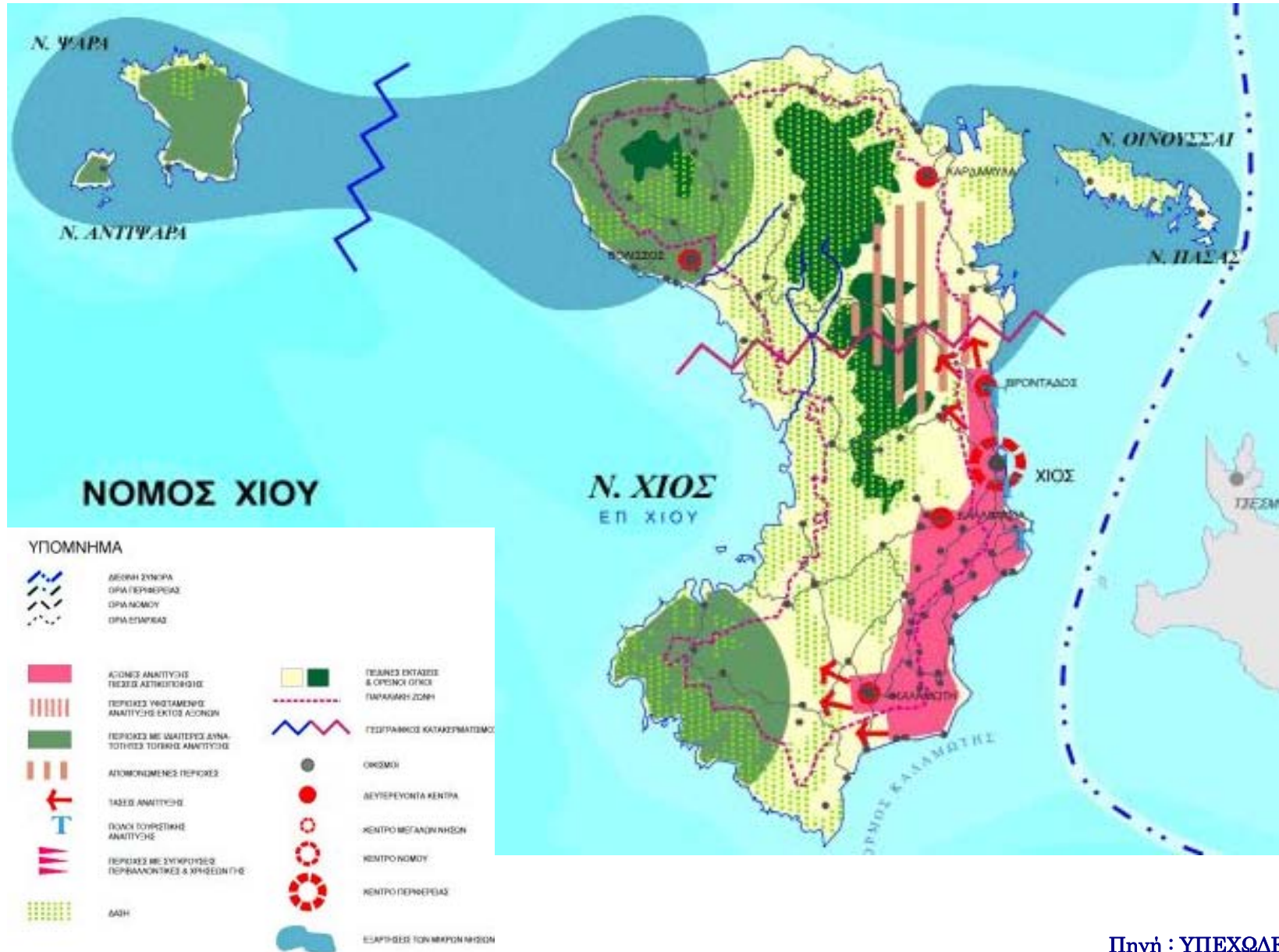
χαρακτηρίζεται ως ιδιαίτερος μικρή, δεν λείπουν οι χωρικές εντάσεις σε ορισμένες περιοχές (και ιδιαίτερα στην περιοχή του Καρφά) ενώ τα αντιτιθέμενα συμφέροντα και η έλλειψη τουριστικής παράδοσης λειτουργούν ως σημαντικά τροχοπέδη.

Ολοκληρώνοντας την ανάλυση, ο νομός Χίου φέρει ταβασικά χαρακτηριστικά μιας *υπερ-περιφερειακής περιοχής*, το οποίο έχει ως διπλή συνέπεια (Σπιλάνης, 1997, σ.26)

✓ Αφενός το ότι βρίσκεται μακριά από τα αστικά κέντρα (εθνικά και ευρωπαϊκά), άρα μακριά και από τις μεγάλες αγορές, τόσο για την προμήθεια ενδιάμεσων και τελικών αγαθών, όσο και για τη διάθεση της παραγωγής.

✓ Αφετέρου, το ότι αντιμετωπίζει στο πολλαπλάσιο τα προβλήματα των αντίστοιχων ηπειρωτικών περιφερειών (αποδυνάμωση του εργατικού δυναμικού, αδυναμία διατήρησης πολλών οικονομικών δραστηριοτήτων, πληθυσμιακή αιμορραγία, προβλήματα στις μεταφορές και επικοινωνίες, ελλιπής πληροφόρηση, περιβαλλοντικές πιέσεις από αυξανόμενη 'παρακτιοποίηση', την ανάπτυξη του τουρισμού και την αναγκαστική συγκέντρωση πλειάδας υποδομών σε περιορισμένο χώρο.

ΧΑΡΤΗΣ 1 : ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΧΙΟΥ

B. Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΝΟΜΟ

*Μ*ια πρώτη προσπάθεια ανάπτυξης του αγροτουρισμού στο νομό σημειώθηκε το 1985 όταν ο Νομάρχης Χίου και η Γενική Γραμματεία Ισότητας αναλαμβάνουν την πρωτοβουλία να πείσουν τις γυναίκες των Νοτιόχωρων (Μεστά, Πυργί, Όλυμπος, Αρμόλια) να ιδρύσουν έναν αγροτουριστικό συνεταιρισμό. Ο υπέροχος δομημένος χώρος, ο μεσαιωνικός χαρακτήρας των τεσσάρων χωριών και η τοπική παράδοση σε παρασκευή γλυκών και στα υφαντά, αποτελούσαν παράγοντες ιδιαίτερα ελκυστικούς για την προσέλκυση τουριστών που αναζητούσαν αυτή την εναλλακτική μορφή διακοπών. Αξιολογώντας την παρουσία του συνεταιρισμού στα Μαστιχοχώρια (ή Νοτιόχωρα) προκύπτει ότι η ίδρυση του συνεταιρισμού υπήρξε θετική για την απασχόληση των ντόπιων γυναικών, αλλά και για τα εισοδήματα των οικογενειών τους. Η παρουσία του συνεταιρισμού ήταν, επιπλέον, ένας από τους παράγοντες που συνέβαλλε στην καταγραφή της Χίου, διεθνώς, ως ενός νησιού όπου υπάρχουν όλα τα στοιχεία που συνθέτουν τον πολιτιστικό τουρισμό. Όσον αφορά την αξιολόγηση της συμβολής του συνεταιρισμού στη γενικότερη οικολογική και περιβαλλοντική ισορροπία της περιοχής, επισημαίνονται δυο θετικά στοιχεία. Πρώτον, ότι η ίδρυση του συνεταιρισμού συνέβαλλε στη διατήρηση και προβολή διεθνώς των στοιχείων του δομημένου χώρου στα μεσαιωνικά χωριά της Χίου. Δεύτερον, ότι δεν υπήρξε εμφανής αλλοίωση των τοπικών οικολογικών και περιβαλλοντικών ισορροπιών, γεγονός που αποδίδεται τόσο στο ότι η θέση του συνεταιρισμού ήταν μακριά από τις περιοχές μαζικού τουρισμού, όσο και στο ότι τα χαρακτηριστικά των τουριστών που επισκέπτονταν τον συνεταιρισμό ήταν ποιοτικά. Παρ'όλα αυτά ο αγροτουριστικός συνεταιρισμός Νοτιοχωρίων δεν λειτουργεί πλέον λόγω των οικονομικών δυσχερειών που αντιμετώπισε.

Παράλληλα, από το 1988 και μετά πραγματοποιήθηκε ένας σημαντικός αριθμός επενδύσεων σε αγροτουριστικά καταλύματα⁴³ που χρηματοδοτήθηκαν μέσω των κανονισμών 950/97, 2328/91, 532 ενώ

⁴³ Βλ. Πίνακας 9, Παράρτημα

καταλυτική κρίνεται η συνεισφορά του τοπικού ΟΠΑΑΧ και Leader II για την τόνωση του αγροτικού τομέα και την ανάπτυξη του αγροτουρισμού.⁴⁴

B1. ΤΟΠΙΚΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ & ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗΣ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ

Ο αγροτουρισμός κατέχει ιδιαίτερη θέση στα πλαίσια του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Αγροτική Ανάπτυξη και Ανασυγκρότηση της Υπαίθρου 2000-2006» και ειδικότερα στα πλαίσια του Άξονα 7 «Προγράμματα Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου». Τους στόχους του άξονα 7 εξυπηρετούν 14 μέτρα ενώ η προοπτική του αγροτουρισμού προβλέπεται άμεσα ή έμμεσα - όπως αναφέραμε και σε προηγούμενη ενότητα- στα μέτρα:

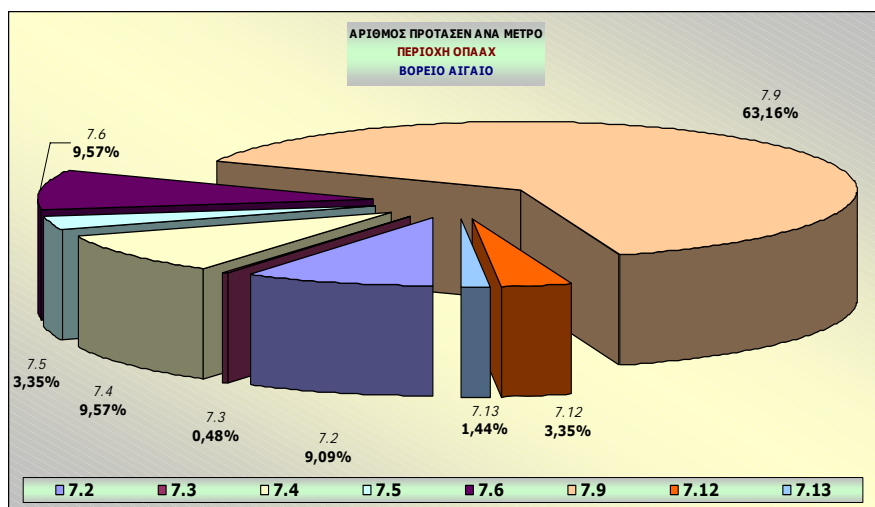
☞ *7.5 ανακαίνιση και ανάπτυξη χωριών και την προστασία της αγροτικής κληρονομιάς* (για την περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, ύψος δημόσιας δαπάνης 1.304.650 ευρώ)

☞ *7.6 διαφοροποίηση των γεωργικών και παράλληλων προς τη γεωργία δραστηριοτήτων* (ύψος δημόσιας δαπάνης για το Βόρειο Αιγαίο 3.146.260 ευρώ)

☞ *7.9 ενθάρρυνση των τουριστικών και βιοτεχνικών δραστηριοτήτων* (ύψος δημόσιας δαπάνης για την Περιφέρεια Β.Αιγαίου 4.958.240 ευρώ)

Ο στόχος της ενθάρρυνσης των τουριστικών και βιοτεχνικών δραστηριοτήτων αλλά η διαφοροποίηση της γεωργικής ενασχόλησης κατέχει ιδιαίτερη βαρύτητα στο πρόγραμμα ανάπτυξης του αγροτικού χώρου της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου, τόσο σε όρους προτάσεων αλλά και χρηματοδότησης. Χαρακτηριστικά μπορούμε να αναφέρουμε ότι το μέτρο 7.9 στο επίπεδο της περιφέρειας απέσπασε δημόσια δαπάνη ύψους 4.958.240 ευρώ ενώ στα πλαίσια του οι υποβληθείσες προτάσεις υπερέβησαν 63% των συνολικών προτάσεων του άξονα 7.

⁴⁴ Αξιζει να σημειωθεί ότι το Leader + δεν θα εφαρμοσθεί στη Χίο

Γράφημα:
Αποτύπωση αριθμού
προτάσεων στο επίπεδο
της περιφέρειας

Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου Νομού Χίου

Στο πλαίσιο του ΟΠΑΑΧ Ν. Χίου υποβλήθηκαν 30 επενδυτικά σχέδια συνολικού προϋπολογισμού 7.418.486€. Αναλυτικότερα στοιχεία όσον αφορά το είδος των προτάσεων και το ύψος του προϋπολογισμού τους παρατίθενται στον πίνακα 11 του παραρτήματος.

Από το σύνολο των υποβληθέντος προϋπολογισμού, ποσοστό 67% αφορούσε στη δράση 7.9.1 που αναφέρεται στην ενίσχυση τουριστικών δραστηριοτήτων, ποσοστό 6% στις δράσεις 7.12 (βελτίωση ανταγωνιστικότητας πρώτης μεταποίησης γεωργικών προϊόντων), 7.4.6 (τοπικές εκδηλώσεις) και 7.5.4 (Προστασία αγροτικής κληρονομιάς). Τέλος ποσοστό 5% αφορούσε στις δράσεις 7.6.1.(διαφοροποίηση των γεωργικών δραστηριοτήτων), 7.9.2. (ενίσχυση βιοτεχνικών δραστηριοτήτων) και 7.9.3. που αναφέρεται στην Προβολή των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της περιοχής.

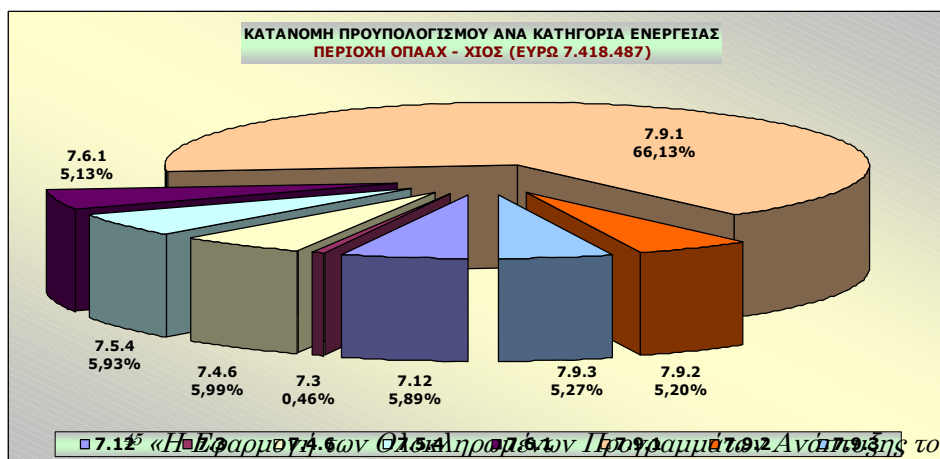
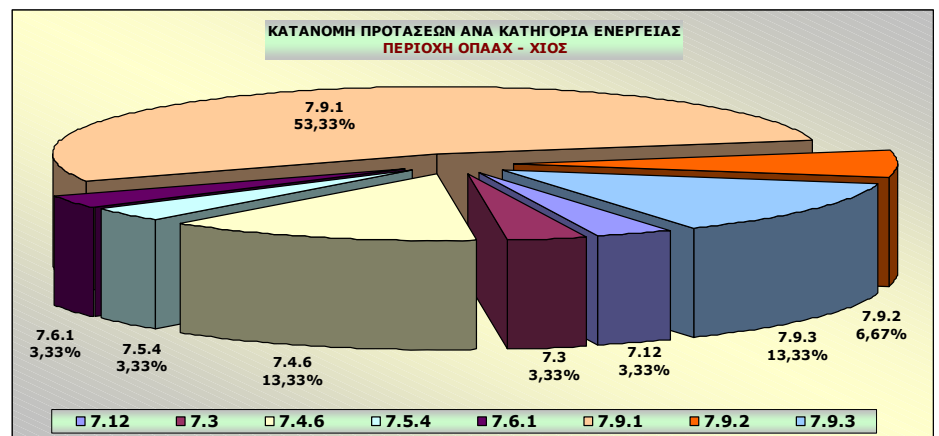
Περιοχές παρέμβασης για το νομό της Χίου υπήρξαν οι δήμοι Καμποχώρων, Ομηρούπολης, Ιωνίας, Καρδάμυλων, Οινουσσών, Ψαρών, Αμανής όπου τα μέτρα 7.5, 7.6, 7.9 κατέχουν ποσοστό άνω του 80% του συνολικού προϋπολογισμού του άξονα και των προτάσεων. Αναλυτικότερα

στοιχεία του προτεινόμενου προϋπολογισμού ανά μέτρο παρατίθενται στο Πίνακα 16.

ΠΙΝΑΚΑΣ 16 ⁴⁵ : Επενδυτικό Ενδιαφέρον ανά Μέτρο & Δράση στο ΟΠΑΑΧ Χίου

ΟΠΑΑΧ	Μέτρο	Δράση	Αριθμός επενδυτικών σχεδίων	Προϋπολογισμός
Κεντρικό Τμήμα Νήσου Χίου	7.3	7.3.2/ 3	1	34,100.00
	7.4	7.4.6	4	444,090.00
	7.5	7.5.4	1	440,000.00
	7.6	7.6.1	1	380,900.00
	7.9	7.9.1	16	4,906,210.00
		7.9.2	2	385,542.87
		7.9.3	4	390,605.00
		7.12	7.12	1
	ΣΥΝΟΛΟ		30	7,418,486.87

Γράφημα: Κατανομή προτάσεων ανά κατηγορία ενέργειας

Γράφημα:
Αποτύπωση

«Η Εφαρμογή των Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων Ανάπτυξης του Αγροτικού Χώρου στα Ελληνικά Νησιά», Φ. Χ. Χατζηθεοδωρίδης & Ηλίας Πογαρίδης

αιτούμενου προϋπολογισμού

Επιχειρώντας μια σύντομη συγκριτική ανάλυση των Ο.Π.Α.Α.Χ στο επίπεδο της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου (πίνακες 14 και 15) μπορούμε να συμπεράνουμε ότι *ο νομός Χίου κατατάσσεται τελευταίος και με σημαντική διαφορά όσον αφορά τον αριθμό των προτάσεων και τον προτεινόμενο προϋπολογισμό*, γεγονός που ενδεχομένως απορρέει οφείλεται στην έλλειψη επενδυτικού ενδιαφέροντος, επαρκούς ενημέρωσης ή και λοιπών παραμέτρων που δρουν ανασταλτικά στην αγροτουριστική ανάπτυξη του νομού⁴⁶. αναλύονται εκτενέστερα στο

ΠΙΝΑΚΑΣ 14 ⁴⁷

Νομός	ΑΞΟΝΑΣ 7 : ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΣ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ						Αριθμός προτάσεων	
Λέσβος	19.954.460						101	
Σάμος	18.361.556						78	
Χίος	7.418.487						30	
7.9 Ενθάρρυνση των τουριστικών και επιχειρηματικών δραστηριοτήτων								
ΠΙΝΑΚΑΣ 15 ⁴⁸ :		55	54,5%	22	73,3%	76	51,8%	132
ΜΕΤΡΑ 7.5 - 7.6 - 7.9								
Συγκεντρωτικά στατιστικά στοιχεία	Προτάσεις Λέσβος	% επί του συνόλου των προτάσεων του άξονα	Χίος	%	Σάμος	%	Βόρειο Αιγαίο	
7.5 Ανακαίνιση και ανάπτυξη χωριών και την προστασία της αγροτικής κληρονομιάς	2	2%	1	3,3%	4	5,1%	7	
7.6 Διαφοροποίηση των γεωργικών και παράλληλων προς τη γεωργία δραστηριοτήτων	14	13,9%	1	3,3%	5	6,4%	20	

⁴⁶ Εκτενέστερη ανάλυση των ανασταλτικών παραγόντων πραγματοποιείται στην ενότητα 5.2 της παρούσας εργασίας

^{47, 48} Πηγή: Δικτυακός τόπος Εταιρίας Τοπικής Ανάπτυξης Λέσβου (www.etal-sa.gr)

B2. ΤΟΠΙΚΟ ΘΕΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ LEADER II

Η τοπική εταιρία ανάπτυξης ETAX υλοποίησε το πρόγραμμα Leader II, συνολικού ύψους 670.469.445 δρχ. Η κοινοτική πρωτοβουλία έχει ως αντικείμενο την τοπική αγροτική ανάπτυξη που συντελείται με ποικίλες δραστηριότητες. Ειδικότεροι στόχοι της πρωτοβουλίας αυτής είναι η συγκράτηση του τοπικού πληθυσμού, η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, η συμπλήρωση του εισοδήματος, η πολιτιστική ανάπτυξη και η προστασία του περιβάλλοντος. Μέσα από αυτό το πρόγραμμα υλοποιήθηκαν στο νομό 25 πρότυπες επενδύσεις που συμβάλλουν σημαντικά στην αναζωογόνηση των αγροτικών περιοχών του νησιού.

Το Leader II θεωρείται ένα από τα πλέον επιτυχημένα προγράμματα στο Ν. Χίου, όχι μόνο για την ποιότητα των επενδύσεων αλλά και τη νέα διάσταση επιχειρηματικής δραστηριότητας ⁴⁹, τόσο ως προς την ποιότητα των επενδύσεων αλλά και τη διάσταση του νέου αγροτικού χώρου έτσι όπως διαμορφώνεται με τους περιορισμούς αλλά, και τις δυνατότητες της ΚΑΠ.

Η από κάτω προς τα πάνω διαδικασία υλοποίησης του προγράμματος έβαλε τη νέα βάση προβληματισμού ανθρώπων και φορέων που ζουν και δραστηριοποιούνται στον αγροτικό χώρο.

Κρίνεται ότι οι στόχοι του Leader II σε όλα τα επίπεδα, που η φιλοσοφία του Leader καθόριζε, επιτεύχθηκαν.

Το Leader II Χίου δεν αντιμετώπισε ουσιαστικά προβλήματα κατά τη διάρκεια υλοποίησης του προγράμματος. Ωστόσο η εταιρία τοπικής ανάπτυξης αντιμετώπισε προβλήματα με ορισμένους επενδυτές κυρίως με τους δήμους και τους συνεταιρισμούς οι οποίοι αδυνατούν να αντιληφθούν ζητήματα ορθολογικής διαχείρισης πόρων.

Επίσης καινοτομικές επενδύσεις όπως το Μουσείο Μαστίχας συνάντησαν προβλήματα λόγω της γραφειοκρατικής διαχείρισης των επενδύσεων. Υπό το πρίσμα αυτό, σημαντικοί παράμετροι θα ήταν η μεγαλύτερη ευελιξία στη διαχείριση των καινοτόμων προγραμμάτων, ο

⁴⁹ Πηγή: «Τελική έκθεση τοπικού θεματικού προγράμματος πρωτοβουλίας Leader II Χίου», ETAX

ευέλικτος και επιτόπου έλεγχος κατά τη διάρκεια υλοποίησης των έργων καθώς και ο περιορισμός της γραφειοκρατίας διαχείρισης των προγραμμάτων.

ΤΟΠΙΚΟ LEADER II

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

ΜΕΤΡΟ 2

Δημιουργία, εκσυγχρονισμός, επέκταση αγροτουριστικών καταλυμάτων

- Αναπαλαίωση πέτρινων παραδοσιακών κτιρίων
- Αναπαλαίωση παλαιάς φάμπρικας για τη δημιουργία αυτοεξυπηρετούμενων αγροτουριστικών καταλυμάτων
- Πρότυπο τουριστικό κατάλυμα στη Βολισσό
- Ενοικιαζόμενα δωμάτια στα Φλάτσια
- Δημιουργία πρότυπων οικολογικών τουριστικών μονάδων
- Εξωραϊσμός και συντήρηση παραδοσιακών ξενώνων στην περιοχή του Κάμπου (βλέπε Μαυροκορδάτικο, Περιβόλι)

Κέντρα εστίασης και αναψυχής

- Προσφορά καφέ στα Λαγανάκια Νέου

ΜΕΤΡΟ 3

Νέες μονάδες οικοτεχνίας, χειροτεχνίας και ειδών λαϊκής τέχνης.

- Εργαστήρι λαϊκής παραδοσιακής αρχιτεκτονικής

ΜΕΤΡΟ 4

Νέες μονάδες οικοτεχνίας, χειροτεχνίας και ειδών λαϊκής τέχνης

- Εργαστήρι λαϊκής παραδοσιακής αρχιτεκτονικής

ΜΕΤΡΟ 6

Αναπλάσεις, αξιοποιήσεις και ανάδειξη τόπων περιβάλλοντος και χώρων

- Σχεδιασμός, σήμανση, δημιουργία πολιτιστικών

Μέτρο 3

Απώτερη επιδίωξη του μέτρου 3 υπήρξε η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού, η τόνωση των αγροτικών περιοχών και η ενίσχυση της απασχόληση στις περιοχές αυτές του νομού.

Στα πλαίσια του εν λόγω μέτρου υλοποιήθηκε η αναπαλαίωση υπαρχόντων παραδοσιακών κτιμμάτων καθώς και η επέκταση και βελτίωση ήδη υφισταμένων καταλυμάτων όπου βασικός γνώμονας υπήρξε η διατήρηση της φυσιογνωμίας της περιοχής και η απόλυτη εναρμόνιση με το οικιστικό περιβάλλον.

Παράλληλα χρηματοδοτήθηκε το έργο αποκατάστασης ενός παλαιού λιθόκτιστου κτιρίου στην περιοχή Δαφνώνα για τη χρησιμοποίηση του ως παραδοσιακή ταβέρνα. Η ταβέρνα προσφέρει φαγητό παραδοσιακό, φτιαγμένο από υλικά που προέρχονται από ίδια παραγωγή.

Σημαντική ωστόσο υπήρξε η δημιουργία ενός σύγχρονου μουσειακού χώρου με το παγκόσμια μοναδικό προϊόν του τόπου, τη μαστίχα, το οποίο αποτελεί σημείο αναφοράς της περιοχής. Το Μουσείο Μαστίχας δεν είναι απλώς ένας χώρος εκθεμάτων από αντικείμενα και εργαλεία που έχουν σχέση με την παραγωγή της μαστίχας, αλλά συνίσταται σε ένα ολοκληρωμένο μουσείο για την οικονομική και κοινωνική ιστορία της μαστίχας στη Χίου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 17: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΜΕΤΡΟΥ 3

	Αριθμός	Κόστος	Δημόσια Δαπάνη
Νέα καταλύματα	8	140.148.442	80.261.999
Εκουγχρονισμός, επέκταση υφισταμένων καταλυμάτων	4	48.793.411	26.980.719
Νέα δωμάτια	32	159.639.434	91.061.999
Δωμάτια που εκουγχρονίστηκαν	18	29.302.419	16.180.719
Νέες κλίνες	94	159.639.434	91.061.999
Κλίνες που εκουγχρονίστηκαν	41	29.302.419	16.180.719

ΠΙΝΑΚΑΣ 18

Κατηγορία	Αριθμός έργων	Αριθμός κλινών
καταλύματος	10	116
Αναπαλαίωση διατηρητέων ή παραδοσιακών κτιρίων και μετατροπή σε κατάλυμα		
Τουριστικές επιπλωμένες κατοικίες	1	19
Σύνολο	11	135

**ΠΙΝΑΚΑΣ 19 : ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΣΤΗΝ
ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ**

Νέες μόνιμες θέσεις εργασίας	<u>32</u>
Γυναίκες	10
Νέοι (έως 40 ετών)	22

Πηγή: ETAX

**ΠΙΝΑΚΑΣ 20:
ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΗ ΒΑΡΥΤΗΤΑ ΔΡΑΣΕΩΝ ΜΕΤΡΟΥ 3**

	Δημιουργία, εκουγχρονισμός, επέκταση αγροτουριστικών καταλυμάτων	Κέντρα εστίασης και αναψυχής	Μουσεία αγροτικής, πολιτιστικής κληρονομιάς	Προβολή, προώθηση, περίπτερα τουριστικών πληροφοριών
Αριθμός έργων	12	1	1	2
Συνολικό κόστος δράσης	188.941.853	18.363.096	107.955.369	31.252.440
Δημόσια δαπάνη δράσης	107.242.718	10.800.000	62.648.092	18.751.465
% επί δημόσιας δαπάνης	<u>53,7%</u>	<u>5,4%</u>	<u>31,4%</u>	<u>9,5%</u>

Πηγή: ETAX

Μέτρο 4

Στόχος του μέτρου 4 ήταν η δημιουργία εργαστηρίου λαϊκής παραδοσιακής αρχιτεκτονικής ώστε να λειτουργεί μια ανταγωνιστική επιχείρηση σε έναν κλάδο καθαρά παραδοσιακό και χειροτεχνικό.

Μέτρο 6

Στόχος του μέτρου 6 ήταν η ανάδειξη και της μοναδικής φυσικού και αρχιτεκτονικού κάλλους περιοχής του Κάμπου Χίου, μέσω σχεδιασμένων

διαδρομών με στόχο την τουριστική προβολή του καθώς και η δημιουργία ολοκληρωμένου πολιτιστικού ημερολογίου-οδηγού και CD-ROM για το νομό της Χίου, όπου το κόστος των δράσεων ανήλθε σε 34.563.791 και 16.000.000 αντίστοιχα.

Αναλυτικότερα, στα πλαίσια του *σκέλους α* για την ανάδειξη της περιοχής του Κάμπου υλοποιήθηκαν ο σχεδιασμός και η έκδοση ενός περιηγητικού χάρτη του Κάμπου, η επιλογή πεζοπορικών διαδρομών που θα αναδεικνύουν τα πολύπλευρα πολιτιστικά χαρακτηριστικά της περιοχής, η καταγραφή των επισκέψιμων ιστορικών μνημείων, η χάραξη και σήμανση των διαδρομών. Όσον αφορά το *σκέλος β* πραγματοποιήθηκαν μικρά δημόσια έργα παρέμβασης κατά μήκος των διαδρομών και αποκατάσταση της βατότητας.

Απ'άλλη πλευρά ο πολιτιστικός οδηγός της Χίου περιλαμβάνει μια συνολική και συνοπτική παρουσίαση των ιδιαιτεροτήτων της Χίου ενώ το CD ROM περιλαμβάνει την παρουσίαση των ιδιαιτεροτήτων της περιοχής, των εκδηλώσεων που γίνονται περιοδικά στο νομό, σημεινόντων γεγονότων και σύνδεση περιοχών κατά γεωγραφική ενότητα και κοινά στοιχεία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 21 : ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΜΕΤΡΟΥ 6				
Δράση	Αριθμός	Κόστος	Δημόσια δαπάνη	%δημόσιας δαπάνης μέτρου
Ανάπλασεις, αξιοποιήσεις και ανάδειξη τόπων, περιβάλλοντος και χώρων	1	34.563.791	27.651.033	68,3%
Μελέτες, έρευνες, καταγραφή, έντυπα	1	16.000.000	12.800.000	31,7%

Πηγή: ETAX

5.2 SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΧΙΟΥ

Η διερεύνηση των επιμέρους παραμέτρων του αγροτουρισμού στο νομό της Χίου κρίνεται καταλυτικής σημασίας στα πλαίσια του στρατηγικού σχεδιασμού και ανάπτυξης της κατάλληλης δράσης. Στην ακόλουθη ενότητα επιχειρείται η SWOT Analysis της Χίου ως αγροτουριστικού προορισμού, έχοντας ως βάση την άποψη που κατατέθηκε από τους τοπικούς φορείς στα πλαίσια συνεντεύξεων όπου οι ανοικτού τύπου ερωτήσεις επικεντρώθηκαν στην ανίχνευση των δυνατών (strengths) και αδύνατων (weaknesses) σημείων του αγροτουρισμού στη Χίο αλλά και των ευκαιριών (opportunities) και απειλών (threats) του εξωτερικού περιβάλλοντος.

Ειδικότερα, η SWOT Analysis συνοψίζει τις απόψεις και εκτιμήσεις για την αγροτουριστική ανάπτυξη στο νομό:

- της Εταιρίας Τοπικής Ανάπτυξης Χίου (ETAX)
- της ΕΝΑ Χίου
- της Διεύθυνσης Γεωργίας Χίου
- του υπεύθυνου του τμήματος Προγραμματισμού και Σχεδιασμού της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Χίου
- του Γραφείου Τουρισμού Χίου
- του υπευθύνου της διαχειριστικής αρχής του ΠΕΠ
- της Ένωσης Μαστιχοπαραγωγών Χίου
- ιδιοκτητών αγροτουριστικών καταλυμάτων
- της υπευθύνου του συνεταιρισμού χειροποίητων έργων παραδοσιακής λαϊκής τέχνης Καλλιμασιάς

5.2.1 ΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ

Ειδικά προϊόντα του πρωτογενή τομέα

Ο πρωτογενής τομέας του νησιού κατέχει μοναδικότητες που η αξιοποίηση τους μπορεί να συνδράμει σημαντικά στην προσπάθεια αναστροφής της φθίνουσας πορείας της περιοχής και ανάπτυξης του αγροτουρισμού. Το νησί έχει δύο χαρακτηρισμένα Π.Ο.Π (μαστιχα και κουρμάδες).

Η καλλιέργεια του μαστιχόδεντρου ή σχίνου στο νότιο τμήμα της Χίου, το λεγόμενο κέντος καθώς και η διαδικασία του καθαρισμού της μαστίχας (πάστρεμα) στα αγροτικά σπιτία, συνιστά κοινωνικό γεγονός και αποτελεί αναμφισβήτητα σημαντικό πόλο έλξης ατόμων που αναζητούν να βιώσουν την «αυθεντική» ζωή κοντά στη φύση και να μυηθούν στα «μυστικά της μαστίχας». *Υπό το πρίσμα αυτό, σημαντικό θα ήταν η μαστίχα να αντιμετωπίζεται όχι μόνο σαν ένα προϊόν του πρωτογενούς τομέα, αλλά και σαν δυνατότητα πηγής πολλαπλών αγαθών και ως φυσικού πόρου που συντελεί σημαντικά στην αισθητική του τοπίου.* Η μαστίχα που συνδυάζει τη φύση και τον πολιτισμό είναι ένα σημείο αναφοράς που μπορεί να συντελέσει στην αλλαγή της τουριστικής εικόνας της Χίου. Ας μην ξεχνάμε εξάλλου ότι το φυσικό περιβάλλον και η πολιτιστική κληρονομιά ενός τόπου αποτελούν τα βασικότερα χαρακτηριστικά της ταυτότητας του. *«Τα μονοπάτια της μαστίχας» έχουν την δυνατότητα να φέρουν τον επισκέπτη σε επαφή με τους τόπους, τις ιδιαιτερότητες και τις*

ιστορίες τους, τις δημιουργίες και τις μνήμες τους, τους ανθρώπους και τα μυστικά τους.

Παράλληλα το νησί διαθέτει και πόρους με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά όπως εσπεριδοειδή, αρωματικά φυτά, το χιακό πρόβατο, η θυμιανούσικη πέτρα, τα ιαματικά νερά των Αγιασμάτων, το μεταλλικό νερό της Παγούσσαινας, που ολοκληρώνουν τη μοναδικότητα του αγροτουριστικού προϊόντος της Χίου.

Το σχεδόν ανέπαφο φυσικό περιβάλλον

Η Χίος μπορεί να θεωρείται προικισμένο νησί όσον αφορά τις φυσικές ομορφιές. Διαφορετικής ελκυστικότητας και διαφορετικού ενδιαφέροντος περιοχές, από παρθένες βραχώδεις και απόμακρες παραλίες, απόκρημνα βουνά, φαράγγια και σπήλαια μέχρι και δασώσεις πλαγιές, συνθέτουν ένα περιβάλλον που κρατά το ενδιαφέρον του επισκέπτη αμείωτο και σε πολλές περιπτώσεις προκαλεί τη διάθεση του για εξερεύνηση, περιπέτεια και αποκαλύψεις. Οι κυριότερες φυσικές και πολιτιστικές διαδρομές στο νομό επισημαίνονται στον χάρτη 3. Με εξαίρεση το οικιστικό συγκρότημα του Δήμου Χίου και τις καταστρεπτικές πυρκαγιές των τελευταίων δεκαετιών *το φυσικό περιβάλλον του νησιού μπορεί να χαρακτηριστεί ανέπαφο ή με ζημίες που είναι αναστρέψιμες.*

Το γεγονός ότι το νησί διέφυγε της λαίλαπας της άναρχης τουριστικής ανάπτυξης των περασμένων δεκαετιών σε συνδυασμό με την απουσία ρυπογόνων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων επιτρέπει σήμερα τον σχεδιασμό και την εφαρμογή πολιτικών ανάπτυξης που να βρίσκονται σε αρμονία με το περιβάλλον και τον άνθρωπο.

Μέτρα πρόληψης, αποκατάστασης και καταστολής, ενέργειες ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης των πολιτών που αφορούν στην προστασία του περιβάλλοντος πρέπει να αναληφθούν παράλληλα με την εκπόνηση και εφαρμογή σχεδίων πόλης και την ολοκλήρωση του εθνικού κτηματολογίου για να παραμείνει το φυσικό περιβάλλον συγκριτικό πλεονέκτημα για το νησί..

Η πλούσια πολιτιστική κληρονομιά

Στην κατηγορία των αρχαιολογικών και των ιστορικών τόπων ο νομός είναι πολύ πλούσιος ως προς τα ευρήματα της πολιτιστικής ιστορικής κληρονομιάς, από προϊστορικά ευρήματα νεολιθικής περιόδου, αρχαιότητες, ευρήματα παλαιοχριστιανικά, βυζαντινά κάστρα, ολόκληρους μεσαιωνικούς οικισμούς, πλήθος βυζαντινών μοναστηριών με ψηφιδωτά και τοιχογραφίες περασμένων αιώνων και ναών χτισμένων με μοναδική αρχιτεκτονική.

Κάστρα σώζονται σε ολόκληρο το νησί, ενώ κατά μήκος της δυτικής ακτής του νησιού υπάρχουν *Βίγλες (παρατηρητήρια)*, επίσης της μεσαιωνικής περιόδου, που διατηρούνται σε πολύ καλή κατάσταση. Οι βυζαντινές εκκλησίες και τα μοναστήρια έχουν μεγάλη ιστορική και αρχιτεκτονική αξία και η τεχνοτροπία τους δε απαντάται πουθενά αλλού στο Αιγαίο. Δημιουργήθηκαν ως αποτέλεσμα της γειννίασης με την Κωνσταντινούπολη και της προνομιακής μεταχείρισης του νομού στην περίοδο της Τουρκοκρατίας.

Ακόμη ο νομός έχει *μεγάλη συγκέντρωση παραδοσιακών οικισμών*, με καλοδιατηρημένο τον πολεοδομικό ιστό, όπως οι περίφημοι μεσαιωνικοί οικισμοί στο Πυργί, Μεστά, Ολύμποι, Βέσσα, κλπ ή ο Ανάβατος. Σημαντικό εξάλλου είναι ότι εντός των προγραμμάτων αγροτικής και τουριστικής ανάπτυξης η ανάδειξη των παραδοσιακών οικισμών τίθεται ως προτεραιότητα, αφού αυτοί ενσωματώνουν τον τοπικό χαρακτήρα και την ιδιαίτερη φυσιογνωμία του νησιού.

Ιδιαίτερη περίπτωση αποτελεί ο *Κάμπος της Χίου με τα αρχοντικά του*, κυρίως κατασκευές του 18ου και 19ου αιώνα (μερικά από τον 14ο), από θυμανούσικη πέτρα και μάρμαρο της Χίου χτισμένα με εντελώς ιδιαίτερη αρχιτεκτονική. Είναι ένα μοναδικό οικιστικό-γεωργικό σύνολο, εξαιρετικό παράδειγμα αρμονικής συνύπαρξης κατοικίας, γεωργίας και συμπληρωματικών λειτουργιών, όπου είναι χωροθετημένα 200 κτήματα περιβαλλόμενα από ψηλούς μαντρότοιχους, στα οποία αντιστοιχούν

ισάριθμα αρχοντικά υψηλής αρχιτεκτονικής ποιότητας και επίσης ισάριθμα βοηθητικά κτίσματα, περίτεχνες βοτσαλωτές αυλές, δεξαμενές, μαγγανοπήγαδα και περιβόλια εσπεριδοειδών. Έχουν επισκευαστεί αρκετά αρχοντικά είτε με την ίδια χρήση (κατοικία) ή με μετατροπή τους σε ξενώνες.

Ακόμη ιδιαίτερης αξίας βιομηχανικά κτίρια όπως τα παλιά μεταλλεία στην Κέραμο (των αρχών του 20^{ου} αιώνα), τα βυρσοδευεία, τα κεραμεία, παλαιά ελαιοτριβεία και ανεμόμυλοι συμπληρώνουν την εικόνα του νησιού.

Ο πολιτιστικός πλούτος του νησιού είναι χωρίς αμφιβολία ανεκτίμητος. Αρκεί να αναφερθεί ότι η βιβλιοθήκη του Κοραή στο νησί, αποτελεί μια από τις μεγαλύτερες βιβλιοθήκες της Ελλάδας, με μοναδικές συλλογές από ιστορικούς και σπάνιους τόμους και χειρόγραφα. Εκτός από τη μεγάλη συλλογή βιβλίων, η βιβλιοθήκη προσφέρει μια σειρά από ειδικές αποκλειστικές εκδόσεις στις οποίες περιλαμβάνεται μεταξύ άλλων η συλλογή Ομηρικών εκδόσεων. Η Χίος εξάλλου εικάζεται ως ο τόπος καταγωγής του επικού ποιητή Ομήρου και πολλών λόγιων με σημαντικό πνευματικό έργο.

Στο σύνολο της η πολιτιστική κληρονομιά του νησιού αποτελεί σημαντική υποθήκη για το μέλλον του νομού αφού με την κατάλληλη αξιοποίηση μπορεί να βελτιώσει το επίπεδο ζωής των κατοίκων, να διαφοροποιήσει την εικόνα του νησιού ως εναλλακτικό τουριστικό προορισμό και να προβάλλει την περιοχή ως τόπο διεθνών πολιτιστικών δραστηριοτήτων και εκδηλώσεων.

ΆΓΙΟΙ ΠΑΤΕΡΕΣ - ΝΕΑ ΜΟΝΗ

Θέση: Κεντρική Χίος

Είδος: Πεζοπορία σε παλιό λιθόστρωτο δρόμο.

Απόσταση: 1.068 μ.

Χρόνος: 30' -40'

Φυσικό Περιβάλλον: Έδαφος βραχώδες, αραιή βλάστηση, υπολείμματα καμένων πεύκων αλλά και φυσική αναγέννηση του δάσους. Στα χαμηλά σημεία καλλιέργειες.

ΜΕΣΤΑ - ΟΛΥΜΠΟΙ

Θέση: Νότια Χίος

Είδος: Πεζοπορία σε πεδινό μονοπάτι.

Απόσταση: 2.046 μ.

Χρόνος: 1 ώρα περίπου.

Φυσικό Περιβάλλον: Καλλιέργειες ελιάς και μαστιχιού, θαμνώδης και δασική βλάστηση ψηλότερα, καθώς και χωράφια με παλιές αναβαθμίδες στις πλαγιές των λόφων.

ΚΑΣΤΡΟ ΑΠΟΛΙΧΝΩΝ

Θέση: Νότια Χίος

Είδος: Πεζοπορία σε ορεινό μονοπάτι.

Απόσταση: 1.073 μ.

Χρόνος: 30'-45'

Φυσικό Περιβάλλον: Κάμπος με ελιές και μαστιχόδεντρα χαμηλά, δάσος πεύκων ψηλότερα και βραχώδες τοπίο στην κορυφή.

ΦΑΡΑΓΓΙ ΚΑΜΠΙΩΝ

Θέση: Βόρεια Χίος

Είδος: Πεζοπορία σε φαράγγι.

Απόσταση: 2.679 μ.

Χρόνος: 1,5 ώρα.

Φυσικό Περιβάλλον: Πλούσια δασική και υδροφιλή βλάστηση, νερά σχεδόν όλο το χρόνο.

ΚΑΣΤΡΟ ΓΡΙΑΣ

Θέση: Βορειοανατολική Χίος

Είδος: Πεζοπορία σε ορεινό μονοπάτι.

Απόσταση: 1.197 μ.

Χρόνος: 45' περίπου.

Φυσικό Περιβάλλον: Βραχώδες τοπίο με χαμηλή βλάστηση.

ΆΓ. ΓΙΑΝΝΗΣ -ΆΓ. ΓΑΛΑΣ

Θέση: Βορειοδυτική Χίος

Είδος: Πεζοπορία σε ορεινό μονοπάτι.

Απόσταση: 2.400 μ.

Χρόνος: 45' περίπου.

Φυσικό Περιβάλλον: Τυπικό άγονο τοπίο της Αμανής με χαμηλή βλάστηση, σπάρτους και δρυς.

ΚΟΙΛΑΔΑ ΜΑΛΑΓΚΙΩΤΗ

Θέση: Βορειοδυτική Χίος

Είδος: Ήπια πεζοπορία στον κάμπο της Βολισσού.

Απόσταση: 3.009 μ.

Χρόνος: 1 ώρα και 20'.

Φυσικό Περιβάλλον: Κάμπος με ελιές και δασική παρασποτάμια βλάστηση.

ΧΑΡΤΗΣ 2 ⁵⁰ : ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ & ΦΥΣΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ

⁵⁰ Πηγή: Δικτυακός τόπος Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Χίου (www.chios.gr)

Ο δυναμισμός του κλάδου τροφίμων και ποτών

Είναι αναμφισβήτητο ότι ο κλάδος τροφίμων και ποτών αποτελεί για το δευτερογενή τομέα του νησιού το πιο δυνατό και ζωντανό κομμάτι της τοπικής επιχειρηματικότητας. Χαρακτηρίζεται από μεγάλη ποικιλία ενώ η έκφραση «Χίαι Τράπεζαν» αντικατροπτίζει μέχρι και στις μέρες την εκλεκτή γαστρονομική παράδοση του νησιού. Στη Χίο θα αφεθείς άθελά σου στη μαγεία των γεύσεων. *Το μοναδικό ούζο μαστίχα, τα λικέρ, η σουμάδα, το ροδόσταμο, τα αμυγδαλωτά, οι παστελαριές, τα υπέροχα γλυκά του κουταλιού, το φημισμένο παστέλι, τα προϊόντα μοναδικής ποιότητας από τα περιβάλλια του Κάμπου.....* αφενός συνθέτουν μια ακόμη σημαντική παράμετρο του αγροτουριστικού προϊόντος και αφετέρου ενισχύουν τις πολλαπλασιαστικές επιδράσεις στο εισόδημα καθώς προωθούνται μέσω του αγροτουρισμού τα τοπικώς παραγόμενα προϊόντα. Πρόσφατα δημιουργήθηκε ένα τοπικό δίκτυο γεύσεων και φιλοξενίας, όπου 25 περίπου μικρές επιχειρήσεις του νησιού ένωσαν τις δυνάμεις τους την υποστήριξη και επιτυχή προώθηση της χιώτικης κουζίνας και των τοπικών προϊόντων.

Άλλοι πολιτιστικοί πόροι

Η γραφικότητα ντόπιων κυρίως στα χωριά της νοτιανατολικής Χίου με τα γλωσσικά ιδιώματα, τα τοπικά έθιμα όπως το έθιμο του Αγά τις Απόκριες και του ρουκετοπόλεμου το Πάσχα αλλά και τα πανηγύρια κατά τους καλοκαιρινούς μήνες συνθέτουν τη μοναδικότητα του τόπου.

Το υψηλό βιοτικό επίπεδο των Χιωτών

Με κατά κεφαλήν Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (ΑΕΠ) 3,1 εκατ. δρχ. ο νομός Χίου κατατάχθηκε το 1999 στην 29^η θέση μεταξύ των 52 νομών της χώρας τη στιγμή που ο μέσος όρος της χώρας για το κατά κεφαλήν ΑΕΠ ανέρχεται σε 3,64 εκατ.δρχ. Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ του νομού βελτιώθηκε σημαντικά κατά την τελευταία δεκαετία αφού από 71% το 1990 ανήλθε σε 85% του εθνικού μέσου όρου το 1999. Μια σειρά άλλων δεικτών, δείχνουν

ότι ο συσσωρευμένος, κυρίως από το παρελθόν, πλούτος στο νησί, μπορεί να αποτελέσει την πηγή χρηματοδότησης επενδυτικών σχεδίων και πρωτοβουλιών αφού προηγηθεί η άρση σειράς εμποδίων και δυσκολιών που σήμερα δυσχεραίνουν την εκδήλωσή τους.

5.2.2 ΑΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ

Ο νησιωτικός χαρακτήρας του Νομού

Ο νησιωτικός χαρακτήρας του νομού αποτελεί χωρίς αμφιβολία «κρίσιμο» παράγοντα καθώς υπερισχύει η τάση για θερινό παραθαλάσσιο τουρισμό γύρω από το τρίπτυχο sea, sand, sun με αυξημένο ενδιαφέρον για τις παράκτιες περιοχές κι όχι για τις εσωτερικές αγροτικές περιοχές του νομού. Υπό το πρίσμα αυτό, παρατηρείται συνήθως η δημιουργία “αγροτουριστικών” καταλυμάτων, συγκεντρωμένα στις παραθαλάσσιες ζώνες ή διάσπαρτα στο χώρο, ασύνδετα συνήθως με τη γεωργική παραγωγή και το τοπικό αγροτικό στοιχείο γενικότερα, τα οποία δεν λειτουργούν ως αγροτουριστικά, αλλά ως συμπληρωματικά των ξενοδοχείων και ενοικιαζομένων δωματίων σε περιοχές και περιόδους μεγάλης ζήτησης.

Παρά τις ιδιαιτερότητες του αιγαιοπελαγίτικου τοπίου, η φυσική απομόνωση και αποκοπή από τον ηπειρωτικό κορμό όπου βρίσκονται τα μεγάλα αστικά κέντρα δεν ευνοεί τις αποδράσεις του σαββατοκύριακου ενώ ταυτόχρονα η περιορισμένη παρουσία του οργανωμένου μαζικού τουρισμού συνιστά ανασταλτικό παράγοντα στην αγροτουριστική ανάπτυξη λόγω της απουσίας υποδομών και ροών του οργανωμένου τουρισμού από την οποία θα μπορούσε να ωφεληθεί και ο αγροτουρισμός.

Η εσωστρέφεια των επιχειρήσεων και της τοπικής κοινωνίας ⁵¹

⁵¹ Πηγή: «Επιχειρηματικός Οδηγός Νομού Χίου – SWOT Ανάλυση Νομού Χίου», ΕΝΑ ΧΙΟΥ

Τα διαδοχικά κύματα της μετανάστευσης, από το 1922 και μετά, αποστέρησαν από την τοπική κοινωνία τα πλέον ζωντανά και ανήσυχα κύτταρα της. Οι οικονομικοί παράγοντες του νησιού το εγκατέλειψαν από πολύ νωρίς, πριν και αμέσως μετά τον πόλεμο (1940-1945), όταν οι αγορές της Μαύρης Θάλασσας, της Τουρκίας και της Βαλκανικής χάθηκαν. Ακολούθησαν οι οικονομικοί μετανάστες (1950-70) προς την Αθήνα και το εξωτερικό. Η ύπαιθρος εγκαταλείπεται, οι παραδοσιακές παραγωγικές δραστηριότητες (ναυτιλία, βυρσοδευρεία, κεραμεία) και το διαμετακομιστικό εμπόριο με έδρα τη Χίο υποχωρούν και τα εισοδήματα υποκαθίστανται από τη ναυτιλία και τα οικογενειακά εμβάσματα.

Οι παραπάνω αλλαγές εκτός της μείωσης του πληθυσμού και της συρρίκνωσης του παραγόμενου προϊόντος αλλοιώνουν δραστικά τη σύνθεση του επιχειρηματικού ιστού και τη φυσιογνωμία της τοπικής κοινωνίας. *Τα πρόσκαιρα εισοδήματα από την ναυτιλία έκρυψαν το πρόβλημα συσσωρεύοντας πλούτο αλλά ταυτόχρονα ενίσχυσαν τον ατομισμό και την απομόνωση.*

Η εσωστρέφεια των επιχειρήσεων και της τοπικής κοινωνίας αξιολογούνται ως η σημαντικότερη αδυναμία της περιοχής, η υπέρβαση της οποίας αποτελεί ουσιαστική προϋπόθεση για την αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων του νησιού και των ευκαιριών που παρουσιάζονται.

Η απουσία τουριστικής παράδοσης και η μη ευνοϊκή διάθεση για την ανάπτυξη του τουρισμού

Η Χίος στερείται τουριστικής παράδοσης. Για σειρά ετών η οικονομία του νησιού στηρίχθηκε στην ναυτιλία και το διαμετακομιστικό εμπόριο αποφέροντας ικανοποιητικά εισοδήματα ώστε να μην καθίσταται αναγκαία η στροφή προς τον τουρισμό ενώ παράλληλα αρνητική υπήρξε και η διάθεση των κατοίκων (ανάμεσα τους οι ναυτικοί και εφοπλιστές με πιο ένθερμη στάση) στην προσπάθεια τους να διατηρήσουν τον ήσυχο χαρακτήρα του νησιού, ο οποίος και θα χανόταν με μια τουριστική έξαρση.

Δεδομένου λοιπόν του αρνητικού κλίματος και της χαμηλής τουριστικής ανάπτυξης γενικότερα που σημειώνεται στο νομό συγκριτικά με την υπόλοιπη Περιφέρεια Αιγαίου, αιτιολογείται και η χαμηλή ανάπτυξη του αγροτουρισμού.

Η ανεπάρκεια ή απουσία βασικών υποδομών

Βασική αδυναμία του νομού είναι η απουσία ή ανεπάρκεια βασικών υποδομών που αποτελούν την ουσιαστική προϋπόθεση για την ακύρωση των συγκριτικών μειονεκτημάτων της περιοχής και την αναστροφή της φθίνουσας οικονομικής και πληθυσμιακής πορείας. Βασικές υποδομές όπως το λιμάνι (σχεδιάστηκε στις αρχές του αιώνα), το αεροδρόμιο (δεκαετία του 70) είναι σήμερα ανεπαρκείς, άλλες όπως το οδικό δίκτυο, το τελωνείο, το δίκτυο ύδρευσης και αποχέτευσης χρήζουν αναβάθμισης ή επέκτασης και άλλες απουσιάζουν παντελώς ή έχουν εμπλακεί σε χρονοβόρες διαδικασίες υλοποίησης όπως περιοχές ολοκληρωμένης τουριστικής ανάπτυξης, συνεδριακά κέντρα, μαρίνα σκαφών αναψυχής (υπό κατασκευή για περίοδο άνω των 10 ετών). Ακόμη λοιπά έργα που έχουν και χαρακτήρα υποδομών όπως η αναστήλωση και αξιοποίηση ιδιαίτερης σημασίας μνημείων είτε προχωρούν αργά και με περιορισμένους πόρους είτε είναι ακόμη στη φάση του σχεδιασμού. Όλα τα παραπάνω συνθέτουν εικόνα εγκατάλειψης που αποθαρρύνουν νέες επιχειρηματικές δραστηριότητες και απομακρύνουν τους νέους ανθρώπους από το νησί. Ιδιαίτερη αναφορά χρήζει η έλλειψη βασικών συγκοινωνιακών υποδομών που θα καλύψουν με ασφάλεια και αξιοπιστία τις συγκοινωνιακές ανάγκες της περιοχής.

Η ισχυρή εξάρτηση από το κέντρο σε επίπεδο διοίκησης, σχεδιασμού, προγραμματισμού και διαχείρισης & η ανεπάρκεια θεσμοθετημένων φορέων σε τοπικό επίπεδο

Το «Αθηνοκεντρικό» κράτος από τη μία, και η έδρα της περιφερειακής διοίκησης στη Λέσβο από την άλλη, έχουν μεταφέρει τα κέντρα σχεδιασμού, λήψης αποφάσεων και πληροφόρησης εκτός του Νομού Χίου. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τις αδυναμίες των αρμόδιων τοπικών φορέων έχουν δημιουργήσει ένα ισχυρότατο αίσθημα εγκατάλειψης από το κράτος των τοπικών φορέων και των πολιτών. Η αίσθηση αυτή θα ήταν άδικο να υποστηριχθεί ότι έχει τις ρίζες της σε τοπικιστικές και μόνο αντιλήψεις. Η υπερευγκέντρωση αρμοδιοτήτων στην πρωτεύουσα ακόμη και για θέματα ήσσονος σημασίας και η διοικητική ενσωμάτωση του νομού στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, χωρίς να προηγηθούν ενέργειες και έργα για την ενοποίηση της λειτουργούν ανασταλτικά στην ανάπτυξη της περιοχής.

Η μεταφορά ουσιαστικών αρμοδιοτήτων, από το κέντρο προς την περιφέρεια, σε θέματα σχεδιασμού και εφαρμογής αναπτυξιακών πολιτικών, προγραμματισμού και διαχείρισης πόρων, διαδικασιών, αδειοδοτήσεων και εγκρίσεων θα επιταχύνουν τις αναπτυξιακές διεργασίες και μάλιστα προς την κατεύθυνση και με την ένταση που οι τοπικές κοινωνίες επιθυμούν.

Σημαντικό τροχοπέδη στη διαδικασία έγκρισης και χρηματοδότησης αποτελεί ο γραφειοκρατικός μηχανισμός. Αρκεί να αναφερθεί ότι οι απαραίτητες άδειες εκ μέρους του ΕΟΤ - που η χρησιμότητα τους για τη διασφάλιση του επιθυμητού επιπέδου ποιότητας είναι κατά τ' άλλα αναμφίβολη- είναι εξαιρετικά χρονοβόρες ώστε σε πολλές περιπτώσεις, όταν πια χορηγούνται, είτε τα δεδομένα έχουν αλλάξει δραματικά και δεν είναι πλέον εφικτή η υλοποίηση του έργου είτε έχει σημειωθεί σημαντική απώλεια σε όρους χρόνου.

Ο κατακερματισμός του αγροτικού κλήρου, ο γηρασμένος και διαρκώς

μειούμενος αγροτικός πληθυσμός .

Ο ήδη μικρός αγροτικός κλήρος, εξαιτίας της μικρής γεωγραφικής έκτασης και των περιορισμένων πεδινών εκτάσεων, του νησιού έχει κατακερματιστεί ακόμη περισσότερο λόγω της φυσιολογικής διαδοχής από γενιά σε γενιά αλλά και από την έλλειψη ενδιαφέροντος για αγορά

αγροτεμαχίων για την παραγωγική εκμετάλλευση τους. Ταυτόχρονα το συγκεχυμένο ιδιοκτησιακό καθεστώς σαν αποτέλεσμα της απουσίας τίτλων ιδιοκτησίας σε πολλές αγροτικές περιοχές και της μετανάστευσης καθιστούν πρακτικά αδύνατη την εγκατάσταση νέων σύγχρονων αγροτικών εκμεταλλεύσεων σημαντικού μεγέθους. Ως συνέπεια των παραπάνω εντείνεται η απομάκρυνση των κατοίκων από την ύπαιθρο, η εκμετάλλευση της γης θεωρείται ασύμφορη για τους ελάχιστους εναπομείναντες αγρότες και η κατά τα άλλα πλούσια σε πόρους ύπαιθρος παραμένει ουσιαστικά αναξιοποίητη. Αποδεικτικό στοιχείο των παραπάνω αποτελούν τα στοιχεία της ΕΣΥΕ σύμφωνα με τα οποία η συμμετοχή του πρωτογενή τομέα στο ΑΕΠ του νομού δεν υπερβαίνει το 7,4 % τη στιγμή που στην Περιφέρεια Β. Αιγαίου τα ποσοστά είναι 9% για το νομό Σάμου και 12% για το νομό Λέσβου, ενώ για ολόκληρη τη χώρα είναι πάνω από 8%.

Έτσι λοιπόν δραματική είναι η μείωση των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα που κατά τη δεκαετία 80-90 άγγιξε το 53% (ΕΣΥΕ) και ιδιαίτερα ανησυχητικό το γεγονός ότι βάση του πρωτογενή τομέα αποτελεί η ηλικιακή ομάδα των 60 και άνω, που χωρίς αμφιβολία δεν ενστερνίζεται τις καινοτομικές δράσεις στον αγροτικό χώρο.

Η απουσία «κατ'επάγγελμα» αγροτών στο νομό και αδυναμία υπαγωγής στις αναπτυξιακές διατάξεις .

Στο νομό Χίου με βάση τα υπάρχοντα κριτήρια και του χαρακτηρισμού των εισοδημάτων ως γεωργικών, υπάρχει αδυναμία ένταξης των περισσότερων ενδιαφερομένων καθώς η παρουσία εξωγεωργικού εισοδήματος κάποιας πηγής (πχ. σύνταξη ΝΑΤ, ενοίκια) σε έναν από τους δύο συζύγους με βάση το αντικειμενικό σύστημα προσδιορισμού εισοδήματος από την εφορία καθιστά αδύνατο τον χαρακτηρισμό ως «αγρότη». Ουσιαστικά λοιπόν δεν υπάρχουν «κατ'επάγγελμα» αγρότες δεδομένου ότι το γεωργικό το γεωργικό εισόδημα κυμαίνεται σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Κρίνεται λοιπόν σκόπιμο προκειμένου να εξασφαλιστεί

μεγαλύτερη συμμετοχή να γίνεται ο καθορισμός των δικαιούχων με βάση τη δυναμική των γεωργικών εκμεταλλεύσεων κι όχι βάσει των δεικτών της εφορίας.

Η έλλειψη επιχειρηματικών ικανοτήτων από την πλευρά των αγροτών ως βασικός παράγοντας της αποτυχίας των αγροτουριστικών μονάδων.

Αναμφίβολα είναι δύσκολο για τους γεωργούς να αναπτύξουν δραστηριότητες σε τομείς που δεν διαθέτουν παραδοσιακά την απαραίτητη εμπειρία και να γίνουν διαχειριστές μιας μικρής πολυδραστήριας και καινοτόμου γι'αυτούς επιχείρησης. Η δυσκολία αυτή επιτείνεται αν αναλογιστούμε ότι βάση του πρωτογενή τομέα στο νομό αποτελεί η ηλικιακή ομάδα άνω των 60. Έτσι οι αρχηγοί των γεωργικών εκμεταλλεύσεων πρέπει να πραγματοποιήσουν μια ριζική κοινωνικό-επαγγελματική μεταστροφή περνώντας από τον χειρισμό τεχνικών μεθόδων γεωργικής παραγωγής σ'ένα επάγγελμα που απαιτεί κοινωνικό άνοιγμα και κατάλληλες υποδομές και πάνω απ'όλα κάποιες βασικές γνώσεις διοίκησης των αγροτουριστικών μονάδων. Δεν αρκεί λοιπόν απλά η κατασκευή αγροτουριστικών καταλυμάτων αλλά η εκπαίδευση και επιμόρφωση των δικαιούχων σε θέματα διοίκησης για την αποκόμιση μεγαλύτερου οφέλους. Εξάλλου δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι μερικά από τα πιο επιτυχημένα παραδείγματα αγροτουρισμού στην Χίου αποτελούν ιδιωτικές δράσεις από μη «κατ'επάγγελμα» αγρότες που όμως διαθέτουν γνώσεις και διοικητικές δεξιότητες.

Ελλιπής προώθηση του αγροτουρισμού

Η προβολή και προώθηση της Χίου ως αγροτουριστικό προορισμό κρίνεται σαφώς ως ανεπαρκής. Αρκεί να αναφέρουμε ότι το τοπικό Γραφείο Τουρισμού, αρμόδιο σε θέματα προβολής του νομού, έχει περιορίσει δραματικά την προώθηση του αγροτουρισμού από το χρονικό σημείο της διάλυσης του γυναικείου αγροτουριστικού συνεταιρισμού των Νοτιοχωριών

και σε αντιδιαστολή με το αυξημένο ενδιαφέρον που εκδηλώνεται στις διεθνείς εκθέσεις που παρευρίσκεται.

Η εξάντληση των διαθέσιμων φυσικών πόρων

Η κακή διαχείριση φυσικών πόρων που σήμερα βρίσκονται σε επάρκεια ή φθίνουσα πορεία ενδέχεται αν δημιουργήσει αλυσιδωτές επιδράσεις σε τομείς της οικονομικής και κοινωνικής δραστηριότητας με αρνητικά αποτελέσματα. Η εξάντληση των υδάτινων πόρων επηρεάζει ήδη αρνητικά σειρά αγροτικών δραστηριοτήτων και υπονομεύει το μέλλον δυναμικών προϊόντων (π.χ. εσπεροειδή) ενώ κινδυνεύει να αλλοιωθεί ανεπανόρθωτα ο ιστορικός χαρακτήρας περιοχών όπως ο Κάμπος της Χίου. Η συστηματική καταστροφή των δασών του νησιού τις τελευταίες δεκαετίες εκτός από των συνεπειών στα υδάτινα αποθέματα έχει περιορίσει σημαντικά δραστηριότητες που δημιουργούν συμπληρωματικά αγροτικά εισοδήματα.

Η ρύπανση του περιβάλλοντος

Η διαρκής επιβάρυνση του περιβάλλοντος, θαλασσίου και χερσαίου, οφειλόμενη στην αύξηση των αστικών αποβλήτων, στην άναρχη δόμηση, στην έλλειψη σχεδίων πόλεων, στην απουσία χώρων υγειονομικής ταφής, στη δημιουργία υποδομών δυσανάλογου μεγέθους με την αναμενόμενη ωφέλεια συνιστά σημαντικότατο κίνδυνο για την περιοχή που θέλει να επενδύσει στην ήπια αξιοποίηση του φυσικού περιβάλλοντος.

5.2.3 ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ

Η αυξανόμενη τάση «απόδρασης» των κατοίκων των αστικών περιοχών προς την ύπαιθρο και η αύξηση της ζήτησης εναλλακτικών τουριστικών προϊόντων

Η στροφή των καταναλωτών προς τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού ευνοεί τουριστικούς προορισμούς όπως η Χίος, που για συγκυριακούς λόγους, δεν γνώρισαν μέχρι σήμερα την καταστρεπτική λαίλαπα του μαζικού τουρισμού. Η σχεδόν ανέπαφη και σε πολλές περιπτώσεις ανεξερεύνητη ύπαιθρος της Χίου μπορεί να μετατρέψει το νησί σε ελκυστικό τουριστικό προορισμό ατόμων με ιδιαίτερες ανησυχίες χωρίς αυτό να προϋποθέτει τη δημιουργία υποδομών που να βρίσκονται σε σύγκρουση με τον πολιτισμό και το περιβάλλον της περιοχής. Η ισορροπία μεταξύ της επιθυμητής οικονομικής προόδου και όλων εκείνων των παραγόντων που ορίζουν την ταυτότητα της περιοχής μπορεί να επιτευχθεί μέσω της προώθησης και υποστήριξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού όπως είναι η ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, η αξιοποίηση των φυσικών πόρων του νησιού, η υποστήριξη της παραδοσιακής χιώτικης κουζίνας και των τοπικών προϊόντων.

Τα προγράμματα της εθνικής και ευρωπαϊκής πολιτικής για την ανασυγκρότηση της υπαίθρου.

Η στροφή του ενδιαφέροντος της εθνικής και ευρωπαϊκής πολιτικής στη διαμόρφωση μιας νέας στρατηγικής ανάπτυξης του αγροτικού χώρου, με βάση την αρχή της αειφορίας και την επίλυση των διαρθρωτικών προβλημάτων της ελληνικής γεωργίας, αποτελούν μια σημαντική ευκαιρία για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στο νομό. Τα προγράμματα αυτά- όπως αναφέρθηκε και στο 4^ο Κεφάλαιο- είναι: η Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER+, το Επιχειρησιακό πρόγραμμα: «Αγροτική Ανάπτυξη- Ανασυγκρότηση της Υπαίθρου» που είναι το πρόγραμμα του Εθνικού σκέλους του Γ' ΚΠΣ και τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (Π.Ε.Π).

Η Ελλάδα, με συντονισμένες προσπάθειες των εθνικών φορέων, κατάφερε να εξασφαλίσει ένα μεγάλο Γ' Κοινοτικό Πλαίσιο για την περίοδο 2000-2006 από το οποίο σημαντικά ποσά προορίζονται για το Νομό Χίου για δημόσιες και ιδιωτικές επενδύσεις. Η διοχέτευση πόρων στην περιοχή με την μορφή κινήτρων κι ενισχύσεων από το Γ' ΚΠΣ αναμένεται να

αναθερμάνει το ενδιαφέρον των επενδυτών για την περιοχή αλλά και να βοηθήσει σημαντικά στη βελτίωση των υποδομών και την ανάπτυξη των τοπικών επιχειρήσεων. Στην πράξη η ετοιμότητα των τοπικών φορέων, δημόσιων και ιδιωτικών, για υλοποίηση έργων και επενδύσεων είναι αυτή που θα κρίνει την αποτελεσματική και ουσιαστική αξιοποίηση της μοναδικής ευκαιρίας που παρέχουν οι διαθέσιμοι πόροι του Γ'ΚΠΣ για την αναστροφή της φθίνουσας πορείας της περιοχής.

Παράλληλα ο, σε διαρκή ισχύ, Αναπτυξιακός Νόμος, που κατατάσσει το Νομό Χίου στη Δ'ζώνη ενισχύσεων με τα μεγαλύτερα κίνητρα για ίδρυση, επέκταση και εκσυγχρονισμό επιχειρήσεων προσφέρει σημαντική βοήθεια στις υφιστάμενες επιχειρήσεις και στην προσέλκυση επενδύσεων.

Βελτίωση της προσβασιμότητας στο νομό

Με τη δημιουργία του αερολιμένα Αθηνών στα Σπάτα και την ανάδειξη- αναβάθμιση του λιμένα Λαυρίου, σε συνδυασμό με το υπάρχον λιμάνι της Ραφήνας, μετατοπίζεται το κέντρο βάρους εξυπηρέτησης μεταφορών ανθρώπων στα ανατολικά της πρωτεύουσας.

Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την άρση του cabotage στην ακτοπλοΐα και τη χρήση πλοίων νέας τεχνολογίας, καθώς και την αναβάθμιση του λιμένα Μεστών και του οδικού δικτύου που συνδέει την υπόλοιπη Χίο με το λιμένα αυτό, αναμένεται να μειώσει δραματικά το χρόνο ταξιδιού (δύο ώρες) από και προς Χίο και να μετατρέψει το νησί σε ευπρόσιτο και ελκυστικότερο τουριστικό προορισμό.

5.2.4 ΚΙΝΔΥΝΟΙ

Η ασάφεια ως προς το περιεχόμενο του αγροτουρισμού ευρύτερα και τοπικά.

Αξιοσημείωτο είναι ότι μέχρι και σήμερα επικρατεί ασάφεια όσον αφορά σ' αυτήν την ίδια την έννοια και το περιεχόμενο του αγροτουρισμού και πολύ περισσότερο τον προσδιορισμό από τους αρμόδιους φορείς

(Υπ.Γεωργίας, ΕΟΤ, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση, τοπικές αναπτυξιακές εταιρείες) του αγροτουριστικού προϊόντος που ως απόρροια έχει τον αποπροσανατολισμό των επενδύσεων και την κατασπατάληση πόρων σε υποτιθέμενες αγροτουριστικές δράσεις.

Η αδυναμία απορρόφησης πόρων και ενισχύσεων

Για να μεγιστοποιηθεί η απορρόφηση των ευρωπαϊκών και εθνικών πόρων και ενισχύσεων είναι απαραίτητο να υπάρχει καλή και γρήγορη πληροφόρηση, καλή στελέχωση των φορέων, δημόσιων και ιδιωτικών που εμπλέκονται σε διαδικασίες προγραμματισμού, λήψης αποφάσεων και διεκδίκησης πόρων και κοινωνική συναίνεση και συνειδητοποίηση. Και στους τρεις τομείς παρατηρείται στο νομό έλλειμμα, που οφείλεται στα ενδογενή χαρακτηριστικά της τοπικής κοινωνίας και αγοράς, καθώς και στην απομόνωση στην οποία έχει επιβληθεί λόγω της έλλειψης αξιόπιστων μηχανισμών διάχυσης της πληροφορίας και των προβλημάτων στις μεταφορές και τη συγκοινωνία με την υπόλοιπη Ελλάδα και τους άλλους νομούς στην Περιφέρεια Β. Αιγαίου.

Ο ανταγωνισμός από τους αγροτουριστικούς προορισμούς Λέσβου και Σάμου

Εντός της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου οι τουριστικοί προορισμοί της Λέσβου και της Σάμου σημειώνουν ταχύτερη τουριστική ανάπτυξη σε όρους αφίξεων αλλά και ειδικότερα επιδεικνύουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον και οργάνωση για την υλοποίηση των αγροτουριστικών προγραμμάτων και την μετέπειτα προώθηση. Αρκεί να αναφέρουμε ότι με βάση μια σύντομη συγκριτική ανάλυση των Ο.Π.Α.Α.Χ στο επίπεδο της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου, ο νομός Χίου κατατάσσεται τελευταίος και με σημαντική διαφορά όσον αφορά τον αριθμό των προτάσεων και του προτεινόμενου προϋπολογισμού. Η κατάσταση λοιπόν δεν προδιαγράφεται ευοίωνη για νομό της Χίου, δεδομένης της εγγύτητας του με τους σχετικά ισχυρότερους προορισμούς Λέσβου και Σάμου.

Η εφαρμογή πολιτικών ανάπτυξης που βρίσκονται σε αναντιστοιχία με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής.

Η εφαρμογή εξισωτικών πολιτικών ανάπτυξης, δεκαετίες τώρα, των νησιωτικών περιοχών με αυτές της ηπειρωτικής Ελλάδας δεν κατάφερε μέχρι σήμερα να αντιστρέψει την φθίνουσα οικονομική και πληθυσμιακή πορεία του νομού και της Περιφέρειας Β. Αιγαίου.

Η ενσωμάτωση του νομού με τον εθνικό κορμό το 1911 ουσιαστικά μέχρι σήμερα δεν έχει ολοκληρωθεί αφού οι πολιτικές ανάπτυξης που εφαρμόστηκαν βρίσκονται σε αναντιστοιχία με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής. Το γεγονός ότι η Περιφέρεια Β. Αιγαίου είναι η φτωχότερη της Ελλάδας, συνεισφέροντας με το μικρότερο ποσοστό (μόλις 1,6%) στο ΑΕΠ της χώρας και από τις φτωχότερες της Ευρώπης αποτελεί αδιάψευστο μάρτυρα των παραπάνω διαπιστώσεων.

Ο νησιωτικός χαρακτήρας, η ιδιαίτερη ιστορική, οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική παράδοση, το οικονομικό περιβάλλον της ευρύτερης περιοχής, ο φυσικός προσανατολισμός του νησιού προς τα μικρασιατικά παράλια και η διασύνδεση του με αυτά ποτέ δεν αξιολογήθηκαν και εκτιμήθηκαν στο βαθμό και την έκταση που έπρεπε. Αντίθετα εφαρμόστηκαν προγράμματα ανάπτυξης και μοντέλα διοίκησης όμοια με αυτά που αφορούν την ηπειρωτική Ελλάδα παραβλέποντας τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές προτεραιότητες κάθε νησιού. Ακόμη η ενσωμάτωση του νομού στη διοικητική περιφέρεια του Βορείου Αιγαίου φαίνεται να μη λειτουργεί αφού ζητούμενα υποδομών που είναι προαπαιτούμενα για τη διοικητική και οικονομική ενοποίηση της Περιφέρειας δεν έχουν αντιμετωπισθεί ενώ δεν έχει γίνει η απαιτούμενη υπέρβαση της τοπικιστικής αντίληψης και νοοτροπίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 22 : SWOT ANALYSIS ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΧΙΟΥ

ΔΥΝΑΜΕΙΣ	ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ	ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΑΠΕΙΛΕΣ
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ειδικά προϊόντα του πρωτογενή τομέα ✓ Το σχεδόν ανέπαφο φυσικό περιβάλλον ✓ Η πλούσια πολιτιστική κληρονομιά ✓ Ο δυναμισμός του κλάδου τροφίμων και ποτών ✓ Άλλοι πολιτιστικοί πόροι ✓ Το υψηλό βιοτικό επίπεδο των Χιωτών 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ο νησιωτικός χαρακτήρας του Νομού ✓ Η εσωστρέφεια των επιχειρήσεων και της τοπικής κοινωνίας ✓ Η απουσία τουριστικής παράδοσης και η μη ευνοϊκή διάθεση για την ανάπτυξη του τουρισμού ✓ Η ανεπάρκεια ή απουσία βασικών υποδομών ✓ Η ισχυρή εξάρτηση από το κέντρο σε επίπεδο διοίκησης, σχεδιασμού, προγραμματισμού και διαχείρισης & η ανεπάρκεια θεσμοθετημένων φορέων σε τοπικό επίπεδο. ✓ Ο κατακερματισμός του αγροτικού κλήρου, ο γηρασμένος και διαρκώς μειούμενος αγροτικός πληθυσμός ✓ Η απουσία «κατ'επάγγελμα» αγροτών στο νομό και αδυναμία υπαγωγής στις αναπτυξιακές διατάξεις ✓ Η έλλειψη διοικητικών ικανοτήτων από την πλευρά των αγροτών ως βασικός παράγοντας της αποτυχίας των αγροτουριστικών μονάδων ✓ Η μόλυνση του περιβάλλοντος ✓ Ελλιπής προώθηση του αγροτουρισμού ✓ Η εξάντληση των διαθέσιμων φυσικών πόρων 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Η αυξανόμενη τάση «απόδρασης» των κατοίκων των αστικών περιοχών προς την ύπαιθρο και η αύξηση της ζήτησης εναλλακτικών τουριστικών προϊόντων. ✓ Τα προγράμματα της εθνικής και ευρωπαϊκής πολιτικής για την ανασυγκρότηση της υπαίθρου ✓ Η βελτίωση της προσβασιμότητας στο νομό. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Η ασάφεια ως προς το περιεχόμενο του αγροτουρισμού ευρύτερα και τοπικά ✓ Η αδυναμία απορρόφησης πόρων και ενισχύσεων ✓ Ο ανταγωνισμός από τους αγροτουριστικούς προορισμούς Λέσβου και Σάμου. ✓ Η εφαρμογή πολιτικών ανάπτυξης που βρίσκονται σε αναντιστοιχία με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής.

5.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η Χίος με τα απομεινάρια μιας ένδοξης βυζαντινής περιόδου να βρίσκονται διάσπαρτα, τη μοναδική αρχιτεκτονική των χωριών της, τα αρώματα των εσπεριδοειδών του Κάμπου και της μαστίχας να κυριαρχούν στον αέρα- διαθέτει σημαντικούς πόρους, αξιοποιήσιμους στα πλαίσια της αγροτουριστικής ανάπτυξης αλλά και της γενικότερης αναπτυξιακής στρατηγικής για την άρση της μειονεκτικότητας, που αντιμετωπίζει ως υπαίθρος χώρος και πολλαπλασιάζεται λόγω του νησιωτικού χαρακτήρα της.

Κεντρικό σημείο σ' αυτήν την αναπτυξιακή πορεία κρίνεται η ολοκληρωμένη και συντονισμένη προσέγγιση του αγροτουρισμού σε επίπεδο εθνικού σχεδιασμού και πολιτικής και κατ' επέκταση η διασφάλιση των προϋποθέσεων για την αγροτουριστική ανάπτυξη της ελληνικής υπαίθρου και ειδικότερα της Χίου. Ο πολυδιάστατος χαρακτήρας τόσο του αγροτικού χώρου, όσο και του αγροτουριστικού προϊόντος επιβάλλουν μια στρατηγική “εκ των άνω” και ένα ευέλικτο θεσμικό πλαίσιο που θα προσαρμόζεται στις ιδιαιτερότητες, το δυναμικό και τις προσδοκίες για ανάπτυξη της κάθε περιοχής έτσι όπως εκφράζονται “εκ των κάτω”.

Καταλυτική λοιπόν σημασία έχει η συνειδητοποίηση των ισχυρών σημείων της Χίου ως αγροτουριστικού προορισμού και των ενδογενών αδυναμιών της με στόχο την αποτελεσματική και επιτυχημένη αξιοποίηση των ευκαιριών που παρουσιάζονται σε διεθνές και εθνικό επίπεδο καθώς και η άμβλυση της περιοριστικής δύναμης των παραμέτρων εκείνων που συνιστούν απειλές για την αγροτουριστική ανάπτυξη του νομού.

Το αιγαιοπελαγίτικο τοπίο, το σχεδόν ανέπαφο από τις οργανωμένες υποδομές και οικιστικές πιέσεις του μαζικού τουρισμού- φυσικό περιβάλλον, η πλούσια πολιτιστική κληρονομιά του νομού, ο μεσαιωνικός χαρακτήρας των χωριών του, τα ειδικά προϊόντα του πρωτογενή τομέα (μαστίχα και εσπεριδοειδή), η ιδιαίτερη γαστρονομική παράδοση του νομού συνθέτουν τη μοναδικότητα του αγροτουριστικού προϊόντος της Χίου.

Η μαστίχα, μοναδικό προϊόν σ'όλο τον κόσμο, και η καλλιέργεια της στο νομό αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της ταυτότητας του νησιού και ένα ισχυρό σημείο όπου πρέπει να εστιαστεί η αγροτουριστική ανάπτυξη. Δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται μόνο ως ένα προϊόν του πρωτογενούς τομέα, αλλά ως φυσικό πόρο που συντελεί σημαντικά στην αισθητική του τοπίου, συνδυάζοντας τη φύση και τον πολιτισμό. «Τα μονοπάτια» της μαστίχας έχουν την δυνατότητα να φέρουν τον επισκέπτη σε επαφή με τον τόπο, τις ιδιαιτερότητες και την ιστορία του, τους ανθρώπους και τα μυστικά τους, τις δημιουργίες και τις μνήμες τους.

Τα μεσαιωνικά καστροχώρια -όπως τα Μεστά, το Πυργί, ο Αναβατός και η Βολισός- και η γραφικότητα των κατοίκων τους καθώς και η περιοχή του Κάμπου με τα μοναδικής αρχιτεκτονικής αρχοντικά και την καλλιέργεια των εσπεριδοειδών, ενσωματώνουν τον τοπικό χαρακτήρα και την ιδιαίτερη φυσιογνωμία του νησιού και διαθέτουν τις προϋποθέσεις για να αποτελέσουν τους πυρήνες του «γνήσιου μοντέλου» αγροτουρισμού στο νομό. Κρίνεται λοιπόν σκόπιμο να τεθεί ως προτεραιότητα η ανάδειξη των παραδοσιακών οικισμών και ο προσανατολισμός προς την αγροτουριστική ανάπτυξη των εσωτερικών ζωνών του νησιού κι όχι των παραλιακών.

Παρά τα σημαντικά πλεονεκτήματα που χαρακτηρίζουν τον νομό, ο νησιωτικός χαρακτήρας του νομού, η απουσία τουριστικής παράδοσης και η ισχυρή εξάρτηση από το κέντρο σε επίπεδο σχεδιασμού και διοίκησης δρουν ανασταλτικά και χρήζουν άμεσης και αποτελεσματικής αντιμετώπισης.

Απαραίτητη λοιπόν προϋπόθεση αποτελεί η άρση της φυσικής απομόνωσης του νομού μέσα από την παραπέρα βελτίωση της προσβασιμότητας στο νομό τόσο ακτοπλοϊκώς όσο και αεροπορικώς και η αποτελεσματική αξιοποίηση των κοινοτικών και εθνικών πόρων. Η υλοποίηση επενδύσεων σε βασικές υποδομές όπως το λιμάνι, το αεροδρόμιο και το οδικό δίκτυο αποτελούν ένα πρώτο βήμα ενώ δεν πρέπει να παραλειφθούν επενδύσεις σε συνεδριακά κέντρα, μαρίνα σκαφών αναψυχής, η αναστήλωση και αξιοποίηση ιδιαίτερης σημασίας μνημείων, αξιοποιώντας τα προγράμματα της εθνικής και ευρωπαϊκής πολιτικής, ώστε να ολοκληρωθεί η εικόνα του νομού ως τουριστικού προορισμού. Παράλληλα, ο

ουσωρευμένος, κυρίως από το παρελθόν, πλούτος στο νησί, μπορεί να αποτελέσει αφετηρία σημαντικών επενδυτικών σχεδίων αρκεί να ανασκευαστεί το αρνητικό κλίμα που επικρατεί στο νομό προς τον τουρισμό και να τονισθεί η σημασία του στα πλαίσια της αναπτυξιακής διαδικασίας. Η ετοιμότητα των τοπικών φορέων, δημόσιων και ιδιωτικών, η ολοκληρωμένη και γρήγορη πληροφόρηση, η καλή στελέχωση των φορέων, που εμπλέκονται σε διαδικασίες προγραμματισμού, λήψης αποφάσεων και διεκδίκησης πόρων και η κοινωνική συναίνεση και συνειδητοποίηση αποτελούν κεντρικά ζητήματα για την αναστροφή της φθίνουσας πορείας της περιοχής και την τουριστική ανάπτυξη της.

Η εμπειρία των προηγούμενων παρεμβάσεων αγροτουρισμού στο νομό αποτελεί σημαντική πηγή αναπληροφόρησης. Συνεπώς καταλυτική για την επιτυχημένη πορεία του αγροτουρισμού κρίνεται η κατάρτιση και η επιμόρφωση των δικαιούχων σε θέματα αγροτουρισμού αλλά και η απόκτηση βασικών επιχειρηματικών δεξιοτήτων και γνώσεων διοίκησης των αγροτουριστικών μονάδων καθώς αναμφίβολα είναι δύσκολο και «ριψοκίνδυνο» για τους γεωργούς, από τη μια στιγμή στην άλλη, να γίνουν διαχειριστές μιας μικρής πολυδραστήριας και καινοτόμου γι'αυτούς επιχείρησης.

Επιπρόσθετα, έχοντας ως δεδομένο ότι το γεωργικό εισόδημα στο νομό κυμαίνεται σε πολύ χαμηλά επίπεδα και ελάχιστοι είναι ουσιαστικά οι «κατ'επάγγελμα» αγρότες, ενδεχομένως κρίσιμο σημείο αποτελεί η διαφορετική προσέγγιση στην έννοια του «κατ'επάγγελμα» αγρότη και η μεταβολή των κριτηρίων υπαγωγής προκειμένου να εξασφαλιστεί η μεγαλύτερη δυνατή συμμετοχή. Υπό το πρίσμα αυτό, σκόπιμο είναι να γίνεται ο καθορισμός των δικαιούχων με βάση τη δυναμική των γεωργικών εκμεταλλεύσεων κι όχι βάσει των δεικτών της εφορίας.

Η προβολή του αγροτουρισμού γενικότερα αλλά και τοπικά κρίνεται ανεπαρκής, αποτελώντας χωρίς αμφιβολία σημαντικό περιοριστικό παράγοντα. Δεν αρκεί όμως η υλοποίηση απλά και μόνο αγροτουριστικών επενδύσεων (αγροτουριστικά καταλύματα, αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί κτλ) αλλά πρέπει να έπεται από την κατάλληλη πληροφόρηση για την

ύπαρξη των εν λόγω πόρων. Η προβολή της Χίου ως αγροτουριστικού προορισμού πρέπει να λάβει υπ' όψιν πλήθος παραμέτρων αναφορικά με τον ίδιο τον προορισμό και τις ιδιαιτερότητες του αλλά και το ευρύτερο ανταγωνιστικό περιβάλλον, αποσκοπώντας στην ανάδειξη των συγκριτικών πλεονεκτημάτων του νομού.

Παράλληλα, η συνεργασία των αρμόδιων φορέων (ιδιωτικών και δημόσιων), τοπικά και διατοπικά, είναι απαραίτητη στα πλαίσια του σχεδιασμού της αγροτουριστικής ανάπτυξης. Ο συντονισμός και η συνένωση των δυνάμεων, η ανταλλαγή εμπειριών, απόψεων, γνώσεων, η ανάπτυξη κοινής δράσης με γνώμονα τις ιδιαιτερότητες της περιοχής, θα συμβάλλουν στην αποτελεσματική αξιοποίηση των πόρων προς όφελος της τοπικής κοινωνίας.

Σημαντικό είναι να προχωρήσουμε στην προώθηση ενός νέου μοντέλου αγροτουριστικής ανάπτυξης, προσαρμοσμένου στις ιδιαιτερότητες του νησιωτικού χώρου, στις παραδόσεις και τον πολιτισμό της αγροτικής κοινωνίας, τα πρότυπα και συμπεριφορές αναψυχής των καταναλωτών, ενός μοντέλου που θα ανταποκρίνεται στις προσδοκίες των αγροτών για ανάπτυξη και στις αντιλήψεις της τουριστικής πελατείας για διακοπές στην ύπαιθρο και που θα είναι, ωστόσο, συμβατό με τις αρχές της αειφορίας. Ο σχεδιασμός της ανάπτυξης του αγροτουρισμού πρέπει να εντάσσεται στη συνολική ανάπτυξη μιας περιοχής *«από έξι κατευθυντήριες αρχές, οι οποίες συνοψίζονται στους όρους: Γνωρίζω- Αξιολογώ- Επιλέγω- Χωροθετώ- Επιμορφώνω- Διαχειρίζομαι»*⁵² ώστε να αναδειχθεί ο αγροτουρισμός ως πραγματικός μοχλός αειφόρου ανάπτυξης.

⁵² Ανθοπούλου Θ., Ιακωβίδου Ό., Κουτσουρήs Α., Σπιλάνης Ι., *«Χωρικές και αναπτυξιακές διαστάσεις του αγροτουρισμού στην Ελλάδα»*, Εισήγηση στο 5^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αγροτικής Οικονομίας με θέμα Ανασυγκρότηση του αγροτικού χώρου, Αθήνα 11-13 Δεκεμβρίου, Θεσσαλονίκη 1998

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Στο παράρτημα περιλαμβάνονται

A. ΠΙΝΑΚΕΣ

- με πληθυσμιακά στοιχεία για το νομό Χίου (πίνακες 1Α-4Β)
- με οικονομικά χαρακτηριστικά του νομού (πίνακες 5Α-8)
- με τις επενδύσεις σε αγροτουριστικά καταλύματα που υλοποιήθηκαν κατά τη χρονική περίοδο 1988-2001 (Πίνακας 9)
- με τα αγροτουριστικά καταλύματα του νομού όπως αυτά καταγράφονται στο δικτυακό τόπο του Υπουργείου Γεωργίας (Πίνακας 10)
- Προτάσεις ΟΠΑΑΧ στο Νομό Χίου (Πίνακας 11)

B. ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

- με πληθυσμιακά και οικονομικά στοιχεία του νομού

Α. ΠΙΝΑΚΕΣ

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
ΠΙΝΑΚΑΣ 1Α: ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ						
ΦΥΣΙΚΗ ΑΥΞΗΣΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ/ 1000 ΚΑΤΟΙΚΟΥΣ	-2,38	-4,23	-3,19	-3,34	-4,04	-2,91

Πηγή: ΕΣΥΕ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1Β:	1999	Νομός Χίου	Μέσος όρος χώρας	Κατάταξη σε σχέση με τους 52 νομούς
ΦΥΣΙΚΗ ΑΥΞΗΣΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ/ 1000 ΚΑΤΟΙΚΟΥΣ	-3,62	-0,24		38

Πηγή: ΕΣΥΕ

ΠΙΝΑΚΑΣ 2	1961Α	1971Α	1981Α	1991Α	1992	1997
ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ, ΚΑΤΟΙΚΟΙ/Τ.ΧΜ.	68,8	59,7	55,2	58	55,65	54,35

Πηγή: www.economics.gr

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: ΣΥΝΘΕΣΗ ΠΛΥΘΥΣΜΟΥ	1961Α	1971Α	1981Α	1991Α
ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	29.892	23.927	20.123	22.186
ΑΣΤΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	28.755	30.021	29.742	29.998

Πηγή: ΕΣΥΕ

ΠΙΝΑΚΑΣ 4Α: ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΧΙΟΥ						
1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
3.500	4.500	4.500	4.500	8.094	8.500	7.510

Πηγή: ΕΝΑ ΧΙΟΥ

ΠΙΝΑΚΑΣ 4Β:		ΑΝΕΡΓΟΙ					
1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
488	380	364	407	506	406	549	983

Πηγή: ΕΝΑ ΧΙΟΥ

ΠΙΝΑΚΑΣ 5Α:		ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ (Α.Ε.Π.)								
		(σε εκατ.δρχ)								
1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	
36.193	45.678	52.340	60.601	71.130	80.139	91.232	100.558	109.900	119.352	

Πηγή: ΕΝΑ ΧΙΟΥ

ΠΙΝΑΚΑΣ 5Β:		ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΗΝ ΑΕΠ (δρχ)							
1981	1991	1993	1994	1995	1996	1997	1998		
142.639	1.115.703	1.581.888	1.776.148	2.043.216	2.282.886	2.526.752	2.751.549		

Πηγή: ΕΝΑ ΧΙΟΥ

ΠΙΝΑΚΑΣ 5Γ	1992	1993	1994	1995	1996	1997
ΑΚΑΘ.ΕΓΧ.ΠΡΟΪΟΝ ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΗ % Μ.Ο. ΧΩΡΑΣ	75,73	75,51	76,93	71,77	73,99	82,36

Πηγή: www.economics.gr

ΠΙΝΑΚΑΣ 6Β	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Υπηρεσίες % υπηρεσιών χώρας	0,42	0,41	0,41	0,39	0,4	0,42

ΠΙΝΑΚΑΣ 6Α	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Υπηρεσίες, τιμές αγοράς, εκ.δρχ.	50528	57119	65769	73577	83526	99984

ΠΙΝΑΚΑΣ 6Γ	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Υπηρεσίες % ΑΕΠ	73,28	74,21	74,17	79,18	80,19	78,28

Πηγή: www.economics.gr

ΠΙΝΑΚΑΣ 7Α	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Γεωργία, τιμές αγοράς, εκ.δρχ.	5729	5378	7088	8513	8890	14010

ΠΙΝΑΚΑΣ 7Β	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Γεωργία % ΑΕΠ	8,3	6,98	7,99	9,16	8,53	10,96

ΠΙΝΑΚΑΣ 7Γ	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Γεωργία % γεωργίας χώρας	0,3	0,27	0,29	0,31	0,32	0,49

Πηγή: www.economics.gr

ΠΙΝΑΚΑΣ 8	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Σύνολο καλλιεργειών, στρέμματα	167.420	167.238	166.855	166.928	167.023	166.838

ΠΙΝΑΚΑΣ 9: Έτος 2000	ΗΜΕΛΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ
Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου	13.468	2.374	15.842
Νομός Λέσβου	4.413	561	4.974
Νομός Χίου	3.287	1.192	4.479
Νομός Σάμου	5.768	621	6.389

Πηγή: ΕΣΥΕ

Πηγή : Διεύθυνση Γεωργίας Χίου		ΠΙΝΑΚΑΣ 9: ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΩΝ			
Κανονισμοί 950/97, 2328/91, 532					
A/A	Όνομα	Διεύθυνση	Περιοχή	Ποσό επένδυσης	Έτος
1	Αυγουσιτίδης	Αρμόλια	Ορεινή	5.000.000	1988
2	Καμπάς	Πυργί	Ορεινή	4.000.000	1988
3	Πελαντή	Αρμόλια	Ορεινή	5.000.000	1988
4	Λιτσάκης	Δήμος Χίου	Μειονεκτική	5.000.000	1989
5	Μυωτέρη	Αρμόλια	Ορεινή	5.000.000	1989
6	Βουλαμάντης	Δήμος Χίου	Μειονεκτική	4.500.000	1989
7	Αρπαζή	Δήμος Χίου	Μειονεκτική		1991
8	Σίμος	Δήμος Χίου	Μειονεκτική	16.850.000	1992
9	Καβουράκη	Βέσσα	Ορεινή	7.451.000	1993
10	Μπενοβιάς	Θυμιανά	Ορεινή	19.400.000	1993
11	Βλάχου	Θυμιανά	Ορεινή	25.000.000	1994
12	Κούνη	Δήμος Χίου	Μειονεκτική	5.273.000	1994
13	Ρυμική	Λεπτόποδα	Ορεινή	25.000.000	1994
14	Αναστασάκης	Δήμος Χίου	Μειονεκτική	4.425.000	1994
15	Τσουνάκης	Βέσσα	Ορεινή	11.000.000	1994
16	Μανδάλα	Θυμιανά	Μειονεκτική	25.000.000	1994
17	Σταυρινούδης	Δήμος Χίου	Μειονεκτική	20.000.000	1994
18	Αλειθινού	Αρμόλια	Ορεινή	5.930.000	1994
19	Πονηρός	Καρδάμυλα	Ορεινή	5.900.000	1995
20	Αναστασάκης	Δήμος Χίου	Μειονεκτική	4.425.000	1994
21	Τσουνάκης	Βέσσα	Ορεινή	11.000.000	1994
22	Μανδάλα	Θυμιανά	Μειονεκτική	25.000.000	1994
23	Σταρινούδης	Δήμος Χίου	Μειονεκτική	20.000.000	1994
24	Αληθινού	Αρμόλια	Μειονεκτική	5.930.000	1994
25	Πονηρός	Καρδάμυλα	Ορεινή	5.900.000	1995
26	Φώτη	Βέσσα	Ορεινή	14.240.000	1995
27	Λινάκης	Αρμόλια	Μειονεκτική	20.000.000	1995
28	Μονογιούδης	Θυμιανά	Μειονεκτική	5.470.000	1995
29	Πιπή-Μάντικα	Καλλιμασιά	Ορεινή	34.800.000	1997
30	Φλωράδη	Κάμπος	Ορεινή	19.500.000	1998
31	Απέσου	Κάμπος	Μειονεκτική	44.000.000	2000
32	Μανωλάκη	Κάμπος	Μειονεκτική	44.000.000	2001
33	Μονή	Κάμπος	Μειονεκτική	26.500.000	2000

ΠΙΝΑΚΑΣ 10

Πηγή: Υπουργείο Γεωργίας (www.minagri.gr)	ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ ΝΟΜΟΥ ΧΙΟΥ	
Όνομα	Αριθμός Κλινών	Κατηγορία
Βουλαμανδής	12	Α
Ζαμπετάκης	10	Α
Λιτσάκης	9	Β
Αναστασάκης	12	Β
Πελαντζή	10	Β
Αυγουσιδης	10	Β
Μονάκης	6	Β
Πονηρός	12	Β
Καμπάς	10	Γ
Αρπαζή	6	Β
Σίμος	12	Α
Αληθινού	6	Β
Μυωτέρη	6	Β
Κωσταρή	6	Β
Χατζησιδέρη	10	Α
Πρώη	4	Γ

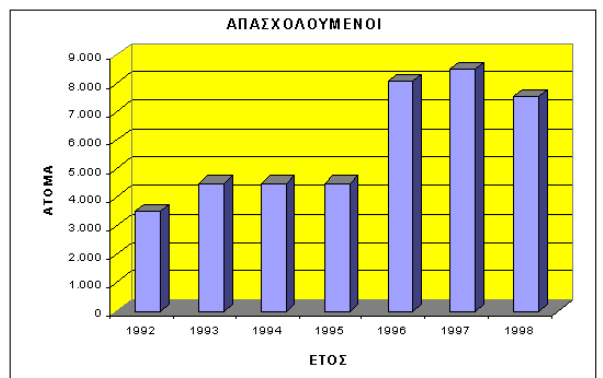
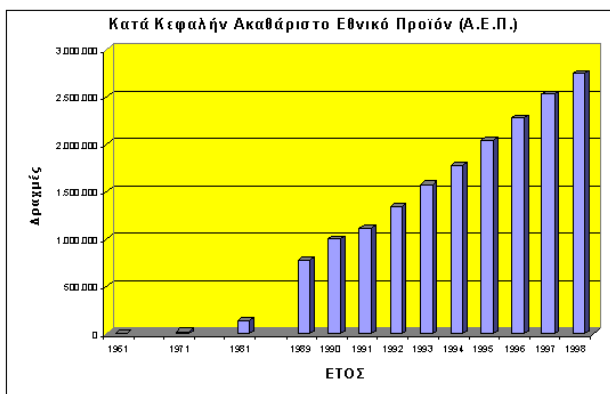
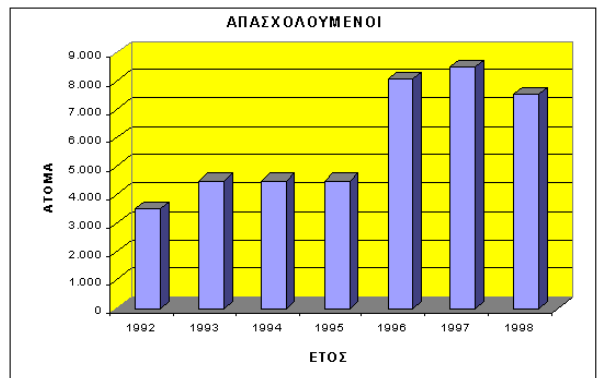
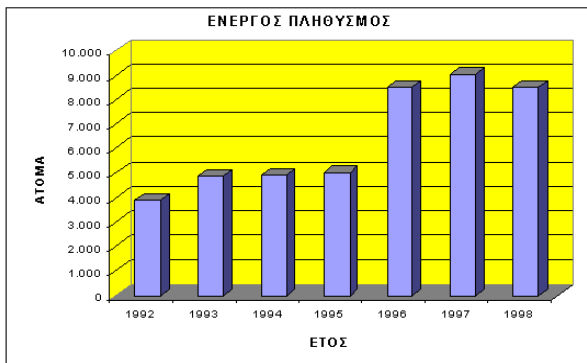
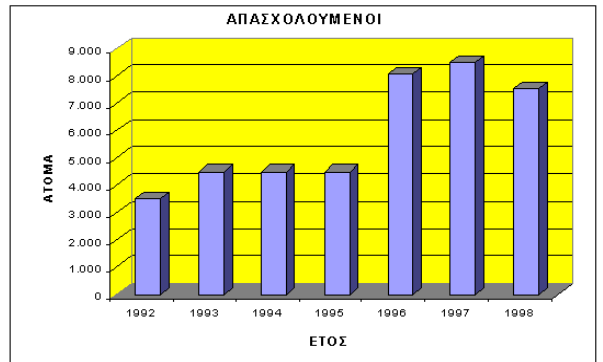
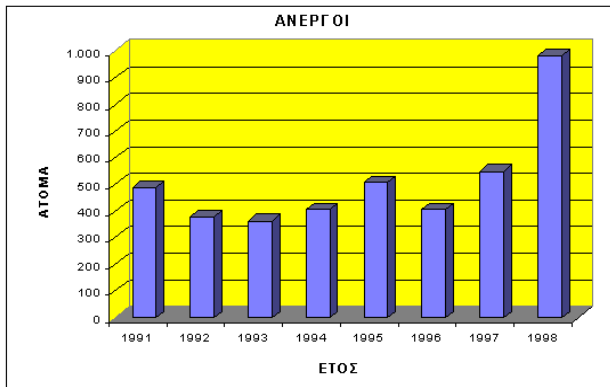
ΠΙΝΑΚΑΣ 11: Προτάσεις ΟΠΑΑΧ στο Νομό Χίου

Πηγή: www.etal-sa.gr

A/A	Όνομα επενδύτη	Τίτλος πρότασης	Αξονας –Μέτρο	Προτεινόμενος προϋπολογισμός
1	ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΦΟΡΟΣ	Ανακατασκευή παλαιού διώροφου κτιρίου	7.9.1	437.861,78 €
2	ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΤΣΑΥΛΟΠΟΥΛΟΥ	Δημιουργία ξενοδοχείου τύπου επιπλωμένων διαμερισμάτων	7.9.1	498.514,31 €
3	ΔΗΜΟΣ ΑΜΑΝΗΣ	Ενίσχυση τοπικών εκδηλώσεων που σχετίζονται με τη διατήρηση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς κάθε περιοχής καθώς και με τη γεωργική παραγωγή και τα τοπικά αγροτικά προϊόντα	7.4.6	95.550 €
4	ΔΗΜΟΣ ΑΜΑΝΗΣ	Προβολή συγκριτικών πλεονεκτημάτων των περιοχών παρέμβασης	7.9.3	90.650
5	ΣΑΡΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	Εκσυγχρονισμός υφιστάμενης μονάδας επιπλωμένων δωματίων δυναμικότητας 50 δωματίων	7.9.1	125.822 €
6	Κ. ΨΥΧΗΣ & ΥΙΟΙ Ο.Ε.	Εκσυγχρονισμός και μετεγκατάσταση παραδοσιακής βιοτεχνίας ποτοποιίας ούζου	7.9.2	246.636,11
7	ΚΙΝΑΛΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	Μετατροπή παραδοσιακού κτιρίου σε δύο επιπλωμένες κατοικίες στη Βολισσό Χίου	7.9.1	81.781 €
8	ΚΟΛΟΚΥΘΙΑ ΕΛΕΝΗ-ΕΙΡΗΝΗ	Ίδρυση επιπλωμένων τουριστικών κατοικιών στον οικισμό Αγ. Ιωάννη Καλλιμασιάς	7.9.1	637.885,04 €
9	ΤΖΙΩΤΗΣ ΔΙΟΜΗΔΗΣ & ΣΟΦΙΑ ΠΑΡΑΔΕΙΣΗ ΤΖΙΩΤΗ	Εκσυγχρονισμός παραδοσιακής βιοτεχνίας παραγωγής κεριών	7.9.2	138.906,76 €
10	ΠΙΤΡΟΠΑΚΗ ΣΟΦΙΑ	Μετασκευή παραδοσιακού κτιρίου (ελαιτριβείου) σε τουριστικό κατάλυμα	7.6.1	380.900 €
11	ΕΚΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΣΥΚΙΑΛΑΣ	Οργάνωση τοπικών παραδοσιακών εκδηλώσεων την περίοδο των απόκρεων	7.4.6	132.772 €
12	ΑΝΤΩΝΙΟΣ & ΙΩΑΝΝΑ ΜΑΡΙΝΟΥ Ο.Ε.	Ίδρυση βιοτεχνίας γλυκών κουταλιού και άλλων ζαχαρωδών προϊόντων στο Δήμο Καρποχώρων	7.12	437.039 €
13	ΠΑΓΧΙΑΚΗ ΑΚΙΝΗΤΩΝ Α.Ε.	Μετατροπή παραδοσιακών κτιμάτων σε τουριστικές επιπλωμένες κατοικίες στο Βουνό του Δήμου Ιωνίας Χίου	7.9.1	430.017 €
14	ΟΜΗΡΙΚΑ ΕΠΗ Ο.Ε.	Μετατροπή παραδοσιακών κτισμάτων σε ξενοδοχεία επιπλωμένων διαμερισμάτων	7.9.1	447.121,08 €
15	ΣΑΡΑΝΤΗΣ Α.Ε.Β.Ε.	Εγκατάσταση και πιστοποίηση σήματος ποιότητας σύμφωνα με	7.3.3 & 7.3.2	34.100 €

		το πρότυπο 9001:2000		
16	ΜΩΡΑΚΗΣ ΚΩΣΤΑ	Ανακατασκευή παλαιού διώροφου κτιρίου σε ενοικιαζόμενα δωμάτια Α Κατηγορίας	7.9.1	149.389 €
17	ΤΣΟΥΡΟΥΓΙΑΝΝΗ ΒΑΣΙΛΕΙΑ	Ανακατασκευή παραδοσιακών κατοικιών και η μετατροπή τους σε ενοικιαζόμενα δωμάτια Α κατηγορίας	7.9.1	348.437 €
18	ΓΙΑΜΑΣ ΑΡΓΥΡΙΟΣ	Μετατροπή παραδοσιακής οικίας στα Αυγόνυμα της Χίου	7.9.1	63.799 €
19	Δ.Α.Ε. ΚΑΜΠΟΧΩΡΩΝ	Προβολή των συγκριτικών πλεονεκτημάτων των περιοχών παρέμβασης	7.9.3	118.000 €
20	Δ.Α.Ε. ΚΑΜΠΟΧΩΡΩΝ	Ενίσχυση τοπικών εκδηλώσεων που σχετίζονται με την διατήρηση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς κάθε περιοχής καθώς και με τη γεωργική παραγωγή και τα τοπικά αγροτικά προϊόντα	7.4.6	118.000 €
21	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΛΑΓΚΑΔΑΣ "ΚΥΔΙΑΝΤΑ"	Ενίσχυση τοπικών εκδηλώσεων : α) Γιορτή σαρδέλας β)Παραδοσιακά φαγητά	7.4.6	97.768 €
22	ΔΗΜΟΣ ΟΜΗΡΟΥΠΟΛΗΣ	Ζωντανά μνημεία	7.9.3	100.000 €
23	ΗΩΣ ΑΣΤΙΚΗ ΜΗ ΚΕΡΔΟΣΚΟΠΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ (ΥΠΟ ΣΥΣΤΑΣΗ)	Αποκατάσταση παραγωγικού συγκροτήματος τριών μύλων Βροντάδου	7.5.4	440.000 €
24	ΚΑΠΠΡΗ ΣΕΒΑΣΜΙΑ	Συγκρότημα τουριστικών κατοικιών στα Λιμνιά Βολισσού	7.9.1	462.922 €
25	ΓΙΑΓΚΙΝΗΣ ΣΤΕΛΙΟΣ	Ανακατασκευή παραδοσιακών κατοικιών και μετατροπή σε ενοικιαζόμενα δωμάτια	7.9.1	91.615 €
26	ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΑΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΝΗΣΙΩΝ	Προβολή συγκριτικών πλεονεκτημάτων για τη συγκέντρωση επενδυτών και την ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού	7.9.3	81.955
27	ΜΑΡΚΕΛΑ ΠΑΓΩΝΙΤΣΑ ΖΩΡΖΟΥ	Μετατροπή παραδοσιακού κτιρίου στη Βολισσό Χίου σε τουριστικά καταλύματα	7.9.1	215.577 €
28	ΙΑΣΩΝ Α.Ε.	Επέκταση και εκσυγχρονισμός του ξενοδοχείου Ιάσων στο Γίτσωνα	7.9.1	77.637,03 €
29	ΚΑΚΙΤΣΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	Κατασκευή τουριστικών επιπλωμένων κατοικιών στη Βοκαριά Νεμύτων	7.9.1	438.205 €
30	ΝΙΚΟΛΑΟΣ & ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΠΑΓΩΝΗΣ Ο.Ε.	Επιπλωμένες κατοικίες στα Καρδάμυλα	7.9.1	450.000 €

Β. ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

Πηγή: ΕΝΑ Χίου

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

📖 Ανθοπούλου Θ., Ιακωβίδου Ό., Κουτσουρής Α., Σπιλάνης Ι., *«Χωρικές και αναπτυξιακές διαστάσεις του αγροτουρισμού στην Ελλάδα»*, Εισηγήση στο 5^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αγροτικής Οικονομίας με θέμα Ανασυγκρότηση του αγροτικού χώρου, Αθήνα 11-13 Δεκεμβρίου, Θεσσαλονίκη 1998

📖 Κοκκώσης Χ., Τοάρτας Π., *«Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον»*, Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ, 2001.

📖 Τοάρτας Π., Θανοπούλου Μ., *«Γυναικείοι Αγροτουριστικοί Συνεταιρισμοί στην Ελλάδα»*, Μελέτη αποτίμησης της λειτουργίας τους, ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΓΙΑ ΤΙΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ, Φεβρουάριος 1994.

📖 Παπακωνσταντινίδης Λ. Α., *«Αγροτουρισμός, Σταθμός στο δρόμο για την τοπική ανάπτυξη»*, Εκδόσεις ΔΩΡΙΚΟΣ, Αθήνα, 1993

📖 Ιακωβίδου Ό., Αγροτικός Τουρισμός. Στο: Πρακτικά του Συνεδρίου του ΓΕΩΤΕΕ: “Αγροτική Οικονομία και Πολιτική: Νέοι Προσανατολισμοί και Αναζητήσεις”, Αθήνα, 10-12 Δεκεμβρίου 1995

📖 Ιακωβίδου Ό., *«Ο ρόλος των γυναικείων αγροτουριστικών συνεταιρισμών στην προώθηση του αγροτουρισμού στην Ελλάδα»*, ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ, Έτος 7^ο-Τεύχος 27^ο, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 1992

📖 Σπιλάνης Ι., *«Ιδιαιτερότητες και αναπτυξιακές δυνατότητες του ελληνικού νησιωτικού χώρου»*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Μυτιλήνη, 1998.

- 📖 Τσάρτας Π., «*Τουρίστες, Ταξίδια, Τόποι: Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό*», ΕΞΑΝΤΑΣ, Αθήνα, 1996
- 📖 Richard & Julia Sharpey, «*Rural Tourism: An Introduction*», International Thomson Business Press.
- 📖 ΕΝΑ ΧΙΟΥ, «*Επιχειρηματικός Οδηγός Νομού Χίου*»
- 📖 «*Ενημερωτικός οδηγός για την υλοποίηση επενδύσεων από τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις στο πλαίσιο των ΠΕΠ του Γ' ΚΠΣ*», Θεματική Ενότητα 2: Τουρισμός
- 📖 ΕΤΑΧ, «*Τελική έκθεση τοπικού/θεματικού προγράμματος πρωτοβουλίας Leader II Χίου*», 2002
- 📖 Χατζηθεωδορίδης, Πογιαρίδης «*Η Εφαρμογή των Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων Ανάπτυξης του Αγροτικού Χώρου στα Ελληνικά Νησιά*», ΑΕΙΧΩΡΟΣ, Νοέμβριος 2003
- 📖 Lebeau R., «*Les grands types des structures agraires dans le monde*», Ed. Masson, Paris, 1992
- 📖 Perrier-Cornet P., Capt D. «*Les agriculteurs face à la nouvelle PAC. Quelles perspectives pour quels territoires*». In: *Economie Rurale*, 225, jan.-fev.1995, pp. 22-27
- 📖 O.Iakovidou, C.Turner, «*The female genre in Greek agrotourism*», *Annals of tourism research*
- 📖 Συβρής Ευστρ., Διπλωματική εργασία, «*Βιώσιμη ανάπτυξη της υπαίθρου στη Λέσβο. Αξιολόγηση των προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης*», Οκτώβριος 2000

 Γούσιου Αικ., Διπλωματική εργασία «*Ο αγροτουρισμός ως εργαλείο ανάπτυξης της υπαίθρου: Η περίπτωση των αγροτουριστικών εκμεταλλεύσεων Λέσβου*»

ΧΡΗΣΙΜΟΙ ΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

- Υπουργείου Γεωργίας (www.minagri.gr)
- Υπουργείου Ανάπτυξης (www.ypan.gr)
- Υπουργείου Αιγαίου (www.ypai.gr)
- Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου
- Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού (www.gnto.gr)
- ΕΣΥΕ (www.statistics.gr)
- Αγροτουριστικής ΑΕ (www.agrotour.gr)
- Γεωτεχνικού Επιμελητηρίου
- Εταιρίας Τοπικής Ανάπτυξης Λέσβου (www.etal-sa.gr)
- www.economics.gr
- www.agrotourism.gr
- www.traveldailynews.gr
- www.chiosnet.gr
- www.chios.gr
- www.ena.gr